

Green Care -menetelmien käytettävyys

Ylitornion vankilassa

Johanna Kankus, Mia Vihriälä

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Green Care -menetelmien käytettävyys Ylitornion vankilassa

Johanna Kankus, Mia Vihriälä

Rikosseuraamusalan sosionomi

Opinnäytetyö

Marraskuu 2021

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, onko luontolähtöisen kuntoutuksen menetelmillä paikkansa vankiloiden palvelutarjonnassa sekä tukeeko Green Care -toiminta rangaistusajan suunnitelman tavoitteita. Tilaajana toimii Ylitornion vankila, joka hyötyy opinnäytetyön tuloksista uusia kuntouttavia menetelmiä kehittäessään.

Teoreettisena viitekehystenä opinnäytetyöllemme toimi rangaistusajan suunnitelma ja Green Care. Tutkimusmenetelmänä käytimme laadullista tutkimusta. Opinnäytetyössämme haastattelimme Ylitornion vankilan Green Care -toimintoihin osallistuvia vankeja ja vankilan henkilökuntaa. Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimustuloksien mukaan Green Care -toiminnot lisäsivät vankien itsenäisyyden ja vaikuttamisen tunteita. Lisäksi toiminnot rikkoivat vankilan laitospäiäsuutta sekä tarjosivat rauhaa ja yksityisyyttä. Vangit kertoivat myös toiminnan aikaansaamista muutoksista identiteetissä ja ihmisarvon tunnossa sekä sen vaikutuksesta vankien välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Green Care -toiminta vastaa rangaistusajan suunnitelman tarpeisiin muun muassa tarjoamalla keinoja vangin fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi.

Kehittämisehdotuksina esitämme tutkimustuloksien valossa, että Green Care-toimintaa tehostettaisiin Ylitornion vankilassa muun muassa valjastamalla Lapin kesä kokonaisuudessaan ulkona ja luonnossa tapahtuvaan toimintaan. Ehdotamme myös, että Ylitornion vankila pyrkisi strukturoidummin ja aktiivisemmin hyödyntämään ympäröiviä luontoelementtejä.

Asiasanat: Green Care, vankeus, Rikosseuraamuslaitos

Johanna Kankus & Mia Vihriälä

Usability of Green Care methods in Ylitornio Prison

Year 2021

Pages 77

The purpose of this Bachelor's thesis is to find out if nature-based rehabilitation methods have their place on prisons "tray of services" and whether the Green Care method supports objectives of an individual supervision plan. The commissioner is Ylitornio Prison which benefits from the results of the thesis while developing new rehabilitation methods.

As a theoretical frame reference on this thesis works individual supervision plan and Green Care. As a research method was used qualitative research. In the study participants' of Ylitornio Prison's Green Care -activities and members of prison staff were interviewed. The interview material was analyzed with content analysis methods.

According to the research results Green Care activities increased prisoners senses of independence and possibility of influence. Activities broke the institutionalized structure of prison and offered peace and privacy. Prisoners told about changes in their identity and sense of dignity brought about by activities and its effect to social relationships between prisoners. Green Care activities support the objectives of an individual prison plan for example by offering tools strengthen prisoners' physical and psychological well-being

A development proposal based on this thesis study submits that Green Care activities at Ylitornio Prison should make more effective for example by harnessing Lapland's long summer for outdoor and nature-based activities. It is also suggested that Ylitornio Prison should in a more structured manner actively seek to take advantage of surrounding nature elements.

Keywords: [Green Care](#), [imprisonment](#), [Criminal Sanctions Agency](#)

Sisällys

1	Johdanto.....	8
2	Toimintaympäristönä ja yhteistyökumppanina Ylitornion vankila.....	9
2.1	Vankien kuntoutus Ylitornion vankilassa.....	10
2.2	Green Care Ylitornion vankilassa	12
2.3	Kesäkanala	13
2.4	Puutarha.....	17
2.5	Ympäröivä luonto	18
3	Green Care	19
3.1	Ekopsykologia teoriaperustana.....	22
3.2	Eläinavusteinen toiminta.....	22
3.3	Puutarhatoiminta	24
3.4	Luonto	26
3.5	Green Care -menetelmät vankiloissa -aikaisemmat tutkimukset.....	28
4	Suunnitelmallinen rangaistusaika ja tavoitteen asettelu	33
4.1	Siirtyminen avovankilaan rangaistusajan suunnitelman mukaisesti.....	35
4.2	Rangaistusajan suunnitelman tavoitteet ja Green Care	37
4.3	Kuntoutus vankilassa.....	38
5	Tutkimusasetelma.....	40
5.1	Tutkimuksen toteutus ja kohderyhmä.....	40
5.2	Tutkimusmenetelmä	42
5.3	Aineiston analyysi	42
5.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	43
6	Tutkimustulokset	44
6.1	Toimintaan hakeutumisen motiivi	44
6.2	Toiminnan mielekkyys ja elämänlaatu	45
6.2.1	Itsenäisyys ja aktiivisuus.....	46
6.2.2	Laitostuminen	46
6.2.3	Osallisuus ja voimaantuminen	48
6.2.4	Ryhmä ja sosiaalisuus	50
6.3	Rangaistusajan suunnitelma	51
6.4	Vapautumisen jälkeinen aika	52
6.5	Vartijoiden haastattelut	53
6.6	Palaute ja kehittämisehdotukset	54
7	Green Care -mielekästä tekemistä ja parempaa elämänlaatua	55
7.1	Green Care -menetelmien vaikutus vankien toimintakykyyn	56
7.2	Rangaistusajan suunnitelma ja Green Care	58

8	Pohdinta	59
8.1	Tutkimuksen eettisyys	60
8.2	Ammatillinen reflektointi	63
8.3	Tuloksien hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset	65
	Lähteet	69
	Kuviot	76
	Liitteet	77

1 Johdanto

Noin 60 % vapautuneista vangeista uusii rikoksen vapautumisen jälkeen ja palaa vankilaan uudelleen. (Rikosseuraamuslaitos 2020l). Uusintarikollisuuteen syylistymistä pyritään estämään ja ehkäisemään tarjoamalla vangeille valmiuksia rikoksettomaan elämään vankilassa oloaikana. (Rikosseuraamuslaitos 2020b). Vankeuslaissa (767/2005) määritellään, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tehtävänä on edistää vangin elämänhallintaa ja kiinnittymistä yhteiskuntaan ja siten edesauttaa henkilöä saavuttamaan rikokseton elämäntapa. Jotta tämä tavoite saavutetaan niin, jokaiselle vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma, jonka avulla pyritään vaikuttamaan tuomitun rikosten uusimisriskitekijöihin siten, että rikollinen käyttäytyminen vähenee tai loppuu. (Arola-Järvi 2012, 32).

Ongelmana on se, että pitkää, usean vuoden mittaista, tuomiota suorittava vanki on saattanut saavuttaa rangaistusajan suunnitelman mukaiset tavoitteet jo ennen avovankilaan siirtymistä eikä vangilla ei ole enää intensiivisen työskentelyn tai tuen tarvetta. Tällöin rangaistusajan suunnitelman suuntainen työskentelyn painopiste kallistuukin yksilön suojaavien tekijöiden vahvistamiseen. (Arola-Järvi 2012, 32). Ristiriidan tavoitteen ja keinojen välille luo avovankiloiden suppea tarjonta, jonka avulla on vaikea vastata vangin yksilöllisen rangaistusajan suunnitelman tarpeisiin.

Meidän tavoitteenamme on tässä opinnäytetyössä tutkia, sopiiko luontolähtöisen kuntoutuksen menetelmät vankiloihin sekä tukeeko Green Care -toiminta rangaistusajan suunnitelman tavoitteita. Yhteistyökumppanina toimii Ylitornion vankila. Avovankila tutkimusympäristönä mahdollistaa sen, että pystymme tutkimaan Green Care -menetelmien sopivuutta ja vastaavuutta osana rangaistusajan suunnitelmaa siinä vaiheessa, kun vangille muodostuu uusia nousevia tarpeita, jotka kohdistuvat vangin vapautumiseen ja yhteiskuntaan takaisin integroitumiseen avovankilaan tulon myötä. Tutkimuskysymyksemme on: Millaisia vaikutuksia luontolähtöisellä kuntoutuksella on vankien toimintakykyyn ja miten luontolähtöiset menetelmät vastaavat rangaistusajan suunnitelmista lähteviin tarpeisiin.

Tutkimusmenetelmänä käytimme laadullista tutkimusta, jonka tavoitteena on ymmärtää ilmiötä sekä tarkastella niitä tunteita, kokemuksia ja ajatuksia, joita ilmiö - tässä tapauksessa luontolähtöinen kuntoutus - herättää tutkimukseen osallistuvissa vangeissa ja minkälaisen merkityksen he ilmiölle antavat. (Puusa & Juuti 2020, luku 4.) Tutkimustuloksissa käymme läpi toimintaan hakeutumisen motiivit, toiminnan mielekkyyden ja elämänlaadun, rangaistusajan suunnitelman, vapautumisen jälkeisen ajan, vartijoiden haastattelut, palautteen ja kehittämisehdotukset sekä tutkimuksen eettisyyden. Lopuksi esittelemme opinnäytetyömme johtopäätökset.

2 Toimintaympäristönä ja yhteistyökumppanina Ylitornion vankila

Yhteistyökumppanina ja opinnäytetyön tilaajana toimi Ylitornion vankila. Se on Suomen pohjoisin vankila, jonka toiminta alkoi vuonna 1997. Ylitornion vankila on avovankila, joka kuuluu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Ylitornion vankilaan sijoitetaan avolaitoskelppoisia miesvankeja pääsääntöisesti Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueelta. Vankipaikkoja vankilassa on yhteensä 40. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.) Ylitornion vankilan toiminnoissa keskeistä on vapautteen valmentaminen sekä valvotun koevapauden kautta vapauttaminen verkostomaisella työotteella. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.) Tämä tarkoittaa sitä, että vankilassa järjestetään erilaisia toimintoja, jotka tukevat vangin uusintarikollisuudesta irrottautumista ja yhteiskuntaan takaisin integroitumista.

Ylitornion vankilassa järjestetään uusintarikollisuuteen vaikuttavia ohjelmatoimintoja, joilla pyritään parantamaan vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2020a; Rikosseuraamuslaitos 2020c). Uusintarikollisuuteen vaikuttavat ohjelmatoiminnot ja -kautuvat rikosperusteisiin ja väkivaltarikoksiin suunnattuihin toimintoihin, joita ovat esimerkiksi STEP- ja Suuttumuksenhallinta (SUHA)- ohjelmat. (Rikosseuraamuslaitos 2020g). Rikosperusteisissa ohjelmissa keskitytään rikolliseen käyttäytymiseen liittyviin tekijöihin ja ne on tarkoitettu tiettyyn rikostyyppiin syyllistyneille henkilöille. (Rikosseuraamuslaitos 2020c).

Ylitornion vankilassa vangeilla on toimintavelvollisuus, joka tarkoittaa sitä, että vanki sitoutuu tekemään arkisin jotain rangaistusajan suunnitelmaa tukevaa toimintoa. (Rikosseuraamuslaitos 2020d). Yleisin toiminta, johon vanki sitoutuu ja sijoittuu, on vankilan tarjoama vankityö. Vangilla on mahdollisuus tehdä töitä puusepän verstaalla (mm. leikkuulaudat, linnunpöntöt, entisöinti), rakennuspuusepän verstaalla (hirsityöt, tilaelementit), metallipajalla sekä kiinteistön korjaus- ja kunnossapitotöissä. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.) Työtoiminnan tavoitteena on tukea vankia rikoksettomaan elämään ylläpitämällä ja edistämällä vangin työllistymistä edistäviä taitoja. Työtoiminta kehittää vangin taitoja sekä tukee hänen työ- ja toimintakykyänsä. Työn tekeminen normalisoi vankilaelämää ja tuo säännöllisyyttä vankila-arkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2019b.)

Ylitornion vankila tekee yhteistyötä muiden vankilan ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Vankilassa on järjestetty sekä ammatillista että valmentavaa (Valma) koulutusta yhteistyössä ammattopisto Lappian kanssa. Lisäksi vankila tekee yhteistyötä Ylitornion Meänopiston ja Lapin Martta-liiton kanssa, joiden avulla tarjotaan vangeille mahdollisuuksia parantaa heidän digi- ja arjentaitojansa. (Rikosseuraamuslaitos 2020a; Rikosseuraamuslaitos 2020d; Helander 2021.) Vangilla on mahdollista päästä opiskelemaan ja käymään siviilitöissä vankilan ulkopuolella, jos hänen lupaehtonsa täyttyvät vaatimuksien mukaisella tavalla ja toiminta tukee vangin rangaistusajan suunnitelmaa. (Rikosseuraamuslaitos 2020a).

Ylitornion vankila kuuluu Rikosseuraamuslaitokseen. Rikosseuraamuslaitos on Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoveranomainen. Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on omalla toiminnallaan vaikuttaa uusintarikollisuuteen sitä vähentämällä sekä lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta on säädetty laissa. (Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009; Valtioneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta 1739/2015). Rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanosta huolehtivat Rikosseuraamuslaitoksen eri toimijat, kuten rikosseuraamustyöntekijät ja muut virkamiehet, omissa yksiköissään. (Rikosseuraamuslaitos 2020f). Rikosseuraamuslaitokseen kuuluu 26 vankilaa, joista 11 on avovankiloita ja 15 suljettuja vankiloita, sekä 14 yhdyskuntaseuraamustoimistoa. Ylitornion vankilasta tarkasteltuna lähin vankila ja yhdyskuntaseuraamustoimisto sijaitsevat Oulussa (Oulun vankila) ja Rovaniemellä (Rovaniemen yhdyskuntaseuraamustoimisto). (Rikosseuraamuslaitos 2020e; Rikosseuraamuslaitos 2019a.)

2.1 Vankien kuntoutus Ylitornion vankilassa

Ylitornion vankilassa vankien kuntouttavasta toiminnasta vastaavat erityisohjaajat. Vangin kuntoutustarpeet arvioidaan niin, että ne edistävät vangin rangaistusajan suunnitelman tavoitteita sosiaalityön ja kuntoutuksen näkökulmasta. Ylitornion vankilassa tarjotaan akkreditoituja kuntouttavina ohjelmina muun muassa Viisi keskustelua muutoksesta (VKM)-, Suuttumuksen hallinta (SUHA)- ja Uusi suunta (US)- ohjelmia. (Rikosseuraamuslaitos 2020d.) Suuttumuksen hallintakurssia käydään Ylitornion vankilassa sekä yksilömuotoisena että ryhmämuotoisena ohjelmana. Vuonna 2021 Suuttumuksen hallintaryhmiä oli kaksi kappaletta. (Helander 2021.)

Erityisohjaajat tarjoavat vangeille myös sosiaali- ja perhetyötä sekä rikos-, päihde- ja tukikeskusteluja. (Rautio 2021; Rikosseuraamuslaitos 2020d). Ylitornion vankilassa on mahdollista saada myös seksuaalineuvontaa sekä velka- ja talousneuvontaa. Lisäksi vuoden 2021 loppupuolella käynnistyy miesromanityöryhmä vastaamaan kuntoutuksen yksilöllisiä tarpeita ja haasteita. Kuntoutuksessa pyritään myös vastaamaan vankien ADHD- ongelmiin yhdessä vankiterveydenhuollon kanssa. Vangin on mahdollista päästä jatkotutkimukseen vankilassaoloaikana. (Helander 2021.)

ViaVis ja diakoni käyvät Ylitornion vankilassa tarjoten vangeille erilaisia tuki- ja keskustelumahdollisuuksia. Vankilan rikosseuraamustyöntekijät neuvovat ja edistävät vankien asioiden hoitoa ja toimintamahdollisuuksia osana vankilan moniammatillista tiimiä. (Rikosseuraamuslaitos 2020d.) He myös huolehtivat, että vangit saavat rangaistusajan suunnitelman mukaista kuntoutusta vankilassaoloaikana. (Rautio 2021).

Muuta sosiaalista kuntoutusta tarjotaan Ylitornion vankilassa esimerkiksi Virkkuset- toiminnan myötä. Se on useammassa kunnassa toimiva hanke, jonka Ylitornion vankila on kohdentanut vangeille. Hankkeen tarkoituksena on parantaa vankien työllistymisen mahdollisuuksia sekä motivoida vankeja parantamaan omia työllistymisen mahdollisuuksia. (Rautio 2021.) Yleisesti Virkkuset hankkeen tavoitteena on järjestää alueen työttömille, työttömyysuhan alla oleville sekä työmarkkinoiden ulkopuolella oleville koulutusta, jonka avulla kohderyhmän on mahdollisuus päivittää työelämässä tarvittavia perustaitoja sekä motivoida heitä aktiiviseen kansalaisuuteen ja oman hyvinvoinnin ylläpitämiseen. (Virkkuset 2021).

Virkkuset- toiminta sisältää luentoja aiheista, joissa vangeilla on haasteita, kuten esimerkiksi asumisen taidoissa, ADHD-diagnoosin kanssa elämisessä, työnhaussa, englanninkielisessä työnhaussa, yrittäjyydessä ja tukien hakemisessa. Vankiryhmälle esitellään kolmannen sektorin toimijoita, kuten Krits ja Kris. Virkkuset -toiminnassa vangeille tehdään kuntotestit, ohjataan terveyttä tukevaan ruokavalioon ja liikkumiseen. Toiminta sisältää kuntosaliohjausta ja digitaaliluentoja. Virkkuset ryhmässä vangit saavat myös ensiapu-, työturva- ja hygieniapassi-koulutukset. (Rautio 2021.)

Arjentaitojen kuntoutukseen osallistuu kaikki vankilan ammattiryhmät. Valvonta opettaa vangeille päivärytmin noudattamista ja tukee päihitteettömyyttä. Lisäksi valvonta auttaa vankeja arjessa esiin tulevissa päivittäisissä kysymyksissä, digiasioiden neuvomisessa, siisteyden valvomisessa ym. arjessa esiintyvissä haasteissa. (Rautio 2021.) Lisäksi vanki voi suorittaa autokoulu vankilassa. Myös ammattipätevyysvaatimukseen liittyviä direktiivikoulutuksia on suoritettu Ylitornion vankilassa, parantaen ja mahdollistaen vangin työllistymistä vankeustuomion jälkeen. (Helander 2021).

Työtoiminnassa vangit opettelevat elämänrytmiä, työtaitoja ja työn tekoa. Ylitornion vankilassa on myös työkykykoordinaattori, jonka avulla kartoitetaan vankien työkykyä ja mahdollisuuksia työllistyä sekä vankilassa että vapaudessa. (Helander 2021.) Ohjaajat pitävät vangeille aamupala- ja lounaskursseja, joissa opetellaan tekemään erilaisia arkea helpottavia ruokia. Lisäksi vankeja opastetaan käymään kaupassa ja suunnittelemaan ruokaostoksia ennakkoivasti. (Rautio 2021.) Ylitornion vankilassa tehdään vankien kanssa erilaisia retkiä ja opetetaan luonnossa liikkumista sekä muun muassa marjojen keräämistä ja kasvimaan hoitamista. Vangeille opetetaan myös kirjaston ja Celiakirjojen käyttämistä. (Rautio 2021; Helander 2021.)

Uusisuunta (US), Suuttumuksen hallinta (SUHA), Viisi keskustelu muutoksesta (VKM), Minuiksi itseni kanssa (MI) linkittävät vankeja ulkopuolisiin kuntoutuksiin, kuten Via-Vis:iin, nettiterapioihin ja päihdekuntoutuksiin. Valvottu koevapaus on myös työkalu, jonka avulla voidaan rakentaa erilaisia kuntoutuselementtejä vangin kotikunnassa ja sitä kautta tuetaan asteittaista vapautumista luoden tukiverkostoa vangin ja yhteiskunnan välille. Ylitornion vankilassa

vankeja pyritään kuntouttamaan monelta eri osa-alueella. (Rautio 2021.) Erityisohjaaja Raution (2021) mukaan vankien kuntoutuksessa ei riitä se, että otetaan yksittäisiä asioita työn alle, vaan on varmistettava, että eri kuntouttavat toimet tukevat toisiansa muodostaen kokonaisuuden.

2.2 Green Care Ylitornion vankilassa

Ylitornion vankilan Green Care -toiminta suunniteltiin inhimillisen mallin mukaan (Kahilaniemi 2016, 14), jossa toimintaan sitoutuminen vaatii aina asiakkaan tahdon, tottumuksen ja suori-tuskyyvyn huomioista sekä mukana oloa prosessissa. Toimintaan osallistuminen oli vapaaeh-toista ja toimintaan valitut henkilöt hakeutuivat omaehtoisesti mukaan kesäkanala- ja puutar-hatoimintaan. Kyseessä oli siis asiakaslähtöinen toimintapa, jossa asiakkaalla oli mahdollisuus valita mitä, miksi ja miten hän toimintaa osallistuu. Kun asiakas sitoutuu toimintaan, kykenee hän sitoutumaan paremmin myös omiin päämääriinsä ja tavoitteisiinsa. Inhimillisen mallin mu-kaan toteutettu toiminta mahdollisti prosessin, jossa asiakkaalla oli mahdollisuus kokeilla ja tutkia uusia asioita turvallisesti tutussa ympäristössä. Kun asiakas osallistuu toimintaan ja te-kee sen myötä asioita, on hänellä mahdollisuus tunnistaa omia taitojaan ja mahdollisuuksi-aan. Yksilö on aktiivinen osa ja toimija osana toiminnallista prosessia. Eläinten hoitaminen vaatii tuottavuutta, huolehtimista ja uusien vapaa-ajan taitojen omaksumista, jolloin asiak-kaan vanhojen käsityksien, tunteiden ja toimintatapojen tilalle saattaa syntyä uusia rooleja, tapoja, tuntemuksia ja tunteita, joita asiakas voi työstää toiminnan aikana ja sen jälkeen. (Kahilaniemi 2016, 14.)

Kesäkanalan ja puutarhan toiminta annettiin vankiryhmän vastuulle ja huolehdittavaksi heti alkuohjauksen jälkeen. Tavoitteena oli seurata, kuinka vangeille annettu vapaus suunnitella ja tuottaa toimintaa itsenäisesti, toimisi muun muassa itseluottamuksen ja motivaation kohot-tajina. Lisäksi vankiryhmän vapaus tuottaa itsenäisesti Green Care -toimintaa mahdollistaa toimintaa osallistuvien henkilöiden prosessitaitojen kehittymisen (Kahilaniemi 2016, 15), eli vankien kykyä hallita toimintaansa ja säädellä sitä tarkoituksenmukaisesti toiminnan aikana. Vankilan henkilökuntaa oli ohjeistettu puuttumaan toimintaan vain, jos he näkisivät toimin-nassa tekijöitä, jotka aiheuttaisivat vaaraa, huolta tai laiminlyöntiä eläimiä tai toimintaa koh-taan tai se vaarantaisi vankilan toimintoja.

Green Care -toiminta vaikuttaa toimijan eri taitoihin ja valmiuksiin. Kun asiakkaan taito käyt-tää toimintaan vaadittavia esineitä tarkoituksenmukaisesti paranee, puhutaan *motoristen tai-tojen ja valmiuksien* kehittymisestä. Kun asiakas kykenee tunnistamaan, ilmaisemaan ja hal-litsemaan tunteitaan ja mieltymyksiään, puhutaan *psykkisistä taidoista ja valmiuksista*. Green Care -toiminta parantaa myös asiakkaiden *sosiaalisia taitoja*, koska toiminnan suunnit-telu ja tuottaminen vankiryhmän kesken vaatii keskustelu- ja vuorovaikutustaitoja. Tällöin toimintaan osallistuvan henkilön valmiudet, ymmärtää ja hallita kommunikaatiota ja

vuorovaikutusta, paranevat. Green Care -toiminnassa painotettiin myös toiminnan eettisyyttä, jolloin toiminnassa ja sen suunnittelussa oli otettava huomioon sen turvallisuus, hyödyllisyys sekä miellyttävyys. Toimintaan ohjasivat erilaiset säännöt ja normit. Toimintaan osallistuvilta henkilöltä vaadittiin toiminnan seurauksien huomioon ottamista sekä omien taitojen tunnistamista. Eettiset taidot vaativat vastuunottoa teoista ja niiden seurauksista. (Kahilaniemi 2016, 15-16.)

Erityisesti laitososuhteisiin valitut erilaiset Green Care -toimintamuodot vaikuttavat osallistujien kognitiivisiin valmiuksiin (Kahilaniemi 2016, 16) eli tietoisuuteen ja ongelmanratkaisukykyyn. Toimintamuodot, kuten kesäkanalan pyörittäminen, vaativat asiakkaalta orientaatio-kykyä, älykkyyttä, tarkkaavaisuutta, muistia, ajattelua, käsitteellistämistä, järjestämistä, suunnittelua, ajan hallintaa, joustavuutta, tiedostamista sekä arvostelukykyä, jotka edistävät ja kehittävät asiakkaan kognitiivisia taitoja ja valmiuksia.

Toiminta pitää suunnitella asiakkaan tai asiakasryhmän fyysisten kykyjen mukaisesti. Asiakkaan kiinnostuksen kohteita kannattaa kysyä ja pohtia etukäteen. Hyvä toiminta tarjoaa sopivasti haasteita ja onnistumisia. Tavoitteena ovat kokemukset, jotka jättävät vahvan muistijäljen ja palaavat asiakkaan mieleen vielä pitkään toiminnan jälkeenkin. Vahva kokemus voi syntyä hyvin pienistäkin asioista. (Suomi, Juusola & Anundi 2016, 102.)

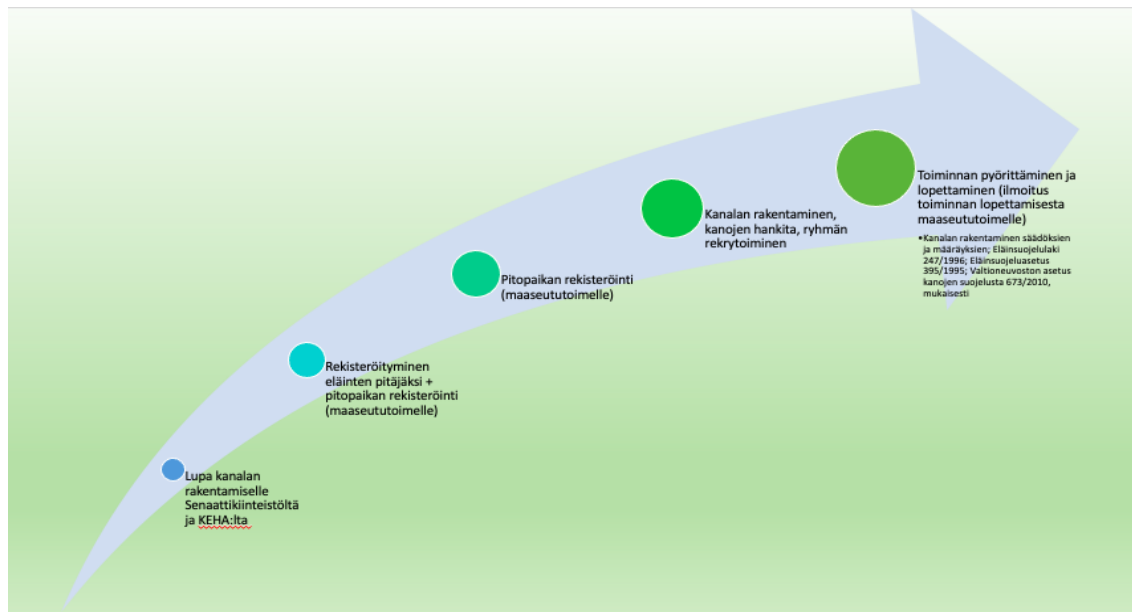
2.3 Kesäkanala

Eläinavusteinen ryhmä muodostettiin, kun ryhmän perustamiseen nousi tarve vankien keskuudessa. Ryhmän perustamisen tarpeellisuutta pohdittiin siitä näkökulmasta, syntykö ryhmän oletetusta lopputuloksesta jotain, mikä parantaa osallistujien toimintakykyä, hyvinvointia tai osallisuutta. Eläimen mukaan ottamista toimintaan arvioitiin sen pohjalta, tuoko eläin jotain sellaista lisäarvoa ryhmän toimintaan, jota ilman eläintä ei välttämättä saavutettaisi. (Kahilaniemi 2016, 164.) Päädyimme siihen lopputulokseen, että haluamme kokeilla eläinavusteista toimintaa laitospöytäolosuhteissa, koska muun muassa useat ulkomaalaiset, eri vankiloissa tehdyt tutkimukset puhuvat eläinavusteisuuden toimivuudesta vankiloolosuhteissa.

Kanalatoiminta valikoitu uudeksi Green Care -toiminnaksi Ylitornion vankilassa, koska kanat ovat helppoja lemmikkejä sekä ne tuottavat runsaasti kananmunia, jotka ovat yleisesti vankien keskuudessa käytetty elintarvike. Oletuksena oli, että tuoreiden kananmunien saaminen työskentelyn tuotoksena toimisi motivoivana tekijänä ja kannustaisi kanalatoimintaa osallistumista. Kanat eivät myöskään vaadi ihmisen jatkuvaa läsnäoloa, ja kanojen hoitaminen onkin suhteellisen kevyttä toimintaa. Kanojen hoitotoimenpiteisiin, ruokintaan ja munien keruuseen menee päivittäin noin puoli tuntia. (Hassinen 2014, 25.) Vangit hoitivat vapaa-ajallaan kesäkanalaa, jolloin toiminta katsottiin vapaa-ajan toiminnaksi.

Rutiinit ovat kanoille tärkeitä, jonka vuoksi ruokinta on hyvä tehdä aina samaan aikaan vuorokaudesta. (Hassinen 2014, 25.) Yleensä yksi ryhmän vangeista hoiti päivän askareet kanalassa, kuten ruokinnan, häkin siivouksen ja munien keräämisen. Lisäksi joinakin päivinä kanoja ulkoilutettiin päästämällä ne häkistä ulos. Ruokintaan ja häkin siivoukseen kului noin puoli tuntia ja kokonaisuudessaan tunti, jos kanoja ulkoilutettiin. Lyhyt ja vähäinen työmäärä ei rasita liikaa ”vapaa-ajalla” tehtävänä työnä, joten kanalaa hoidettiinkin erinomaisesti neljän kuukauden ajan. Kesäkanalaan hankittiin kahdeksan munivaa kanaa. Kotitarvekanalassa kanojen määräksi suositellaan perheenjäsenten lukumäärää (Hassinen 2014, 33), mutta halusimme varmistaa riittävän kananmunatuotannon, joten hankimme hiukan enemmän kanoja kuin mitä ryhmän koko oli.

Kanalan rakentaminen vankilan kaava-alueelle vaati yhteyden oton Senaattikiinteistöön, joka omistaa vankilarakennukset ja -alueen. Olimme yhteydessä myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön ja kysyimme lupaa kesäkanalalle ja siihen liittyvälle toiminnalle. Saimme sekä Senaattikiinteistöltä että Keskushallintoyksiköltä luvan kesäkanalatoimintaan, joten kanalan rakentaminen ja ryhmän rekrytoiminen alkoi toukokuussa. Kun olimme saaneet luvan kesäkanalan rakentamiseen, olimme yhteydessä myös Ylitornion kunnan maaseututoimeen. Keväällä 2010 voimaan tullut laki eläintunnistusjärjestelmästä (238/2010) velvoittaa kaikkia kanoja ja muiden kotieläinten pitäjiä rekisteröitymään kunnan maaseutuviranomaiselle. Myös pitopaikat, joissa eläimiä pidetään, on rekisteröitävä. (Hassinen 2014, 26-27.) Toimitimme Ylitornion kunnan maaseutusihteerille eläintenpitoilmoituksen sekä ilmoituksen eläintenpito toiminnasta ja saimme muutamassa päivässä rekisteröintitodistukset kesäkanalan laillisuudesta (kuvio 1). Lisäksi hankimme kanoista salmonellatodistukset, vaikkakaan munat eivät menneet myyntiin tai niitä ei luovutettu eteenpäin. Salmonellaluvat tarvitaan vain, jos munia myydään tai välitetään eteenpäin. (Hassinen 2014, 41.) Kuitenkin toiminnan edustaessa Rikosseuraamuslaitosta katsoimme velvollisuudeksi ja eettisesti oikeaksi tavaksi hankkia kanat sellaiselta kasvattajalta, joka tarkastuttaa kanat ennen niiden eteenpäin luovuttamista.

Kuvio 1: Kesäkanalan perustaminen (Valtioneuvoston asetus kanojen suojelusta 673/2010; Eläinsuojeluasetus 393/1996; Eläinsuojelulaki 247/1996.)

Ryhmän toimintaa edeltää asiakkaiden rekrytointi- sekä sitouttamisvaiheet, joissa tarkastellaan henkilöiden sopivuutta ryhmään. Suunnitteluvaiheessa ryhmälle asetetaan tavoitteet sekä päämäärät. Ryhmän toiminta alkaa ryhmäläisten vastaanottamisella sekä tiedottamisella (kesäkuu). Tätä seuraa niin kutsuttu työskentelyvaihe (kesä-syyskuu), jossa ryhmä kootaan yhteen. Kestoltaan pisin vaihe on työskentelyvaihe, joka pitää sisällään varsinaisen toiminnan. (Curtin, Molineux & Supyk 2010, 395.) Kesäkanalatoiminta kesti neljä kuukautta, jonka jälkeen toiminta purettiin ja kanat luovutettiin eteenpäin.

Jokainen toiminta on hyvä lopettaa yhteisesti, jolloin asiakkaille tarjotaan mahdollisuus prosessoida tunteita ja ajatuksia, joita työskentelyn aikana on herännyt. (Curtin ym. 2010, 255) Haastattelimme vankeja toiminnan loputtua ja annoimme heille mahdollisuuden kertoa vapaasti omia ajatuksia itse toiminnasta. Pysyimme myös ryhmän jäseniltä kehitysehdotuksia, joita vankila voi käyttää tulevaisuudessa vastaavia toimintoja kehittäessään. Toimintojen lopetus, joka sisälsi kanojen luovutuksen, häkin ja kasvihuoneen talvikuntoon laittamisen oli viimeinen vaihe, jossa toimintaan osallistuneet vangit koottiin yhteen ja, joka merkitsi Green Care -toimintojen päättymistä.

Green Care -toiminta valikoitui toimintamuodoksi myös sen takia, että se sopii erityisesti sellaisten erityisryhmien kuntoutukseen, jotka kärsivät erilaisista sairauksista ja haavoittuneista elämäntilanteista. Vangit muodostavat erityisryhmän muun muassa sen takia, että vankilaan joutuvat henkilöt ovat usein ajautuneet yhteiskunnan ulkopuolelle jo ennen vankeustuomiotaan. Yhteiskunnan ulkopuolella elävät ihmiset syrjäytyvät helposti. Mielenterveys ja päihderiippuvuudet ovatkin vankien keskuudessa yleisiä sairauksia ja ne vaikuttavat muun muassa

vankien terveydentilaan, työkykyyn ja hoidon sekä kuntoutuksen tarpeisiin. Pääteet, rikollisuus ja syrjäytyminen ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. (Tourunen, Kaskela & Weckroth 2019.)

Päihderiippuvuuksien lisäksi erilaiset sairaudet vaikuttavat syrjäytymiseen. Tutkimuksissa on huomattu, että lapsuusiän ADHD vaikuttaa aikuisena psykososiaalisiin ongelmiin, kuten syrjäytymiseen ja antisosiaaliseen käyttäytymiseen. (Aronen 2016). Vuonna 2017 tehdyn tutkimuksen (Leppämäki 2017) mukaan aikuisvangeista 30,1 % kärsi ADHD-diagnoosista. Kesäkanala- ja puutarhatoiminta tarjoaa sen intensiteettitasoltaan sopivan pituisia työtehtäviä muun muassa ylivilkkaudesta kärsiville vangeille. Suurin osa ADHD:stä kärsivistä ihmisistä eivät kykene työskentelemään pitkiä ajanjaksoja. ADHD:stä kärsivä ihminen hyötyy rauhallisista, hiljaisista ja visuaalisesti rauhoittavista työtiloista. On myös tärkeää, että ADHD- oireinen ihminen saa suunnitella itse oman toimintaohjeet, jolloin toimintaohjeiden noudattaminen on helpompaa ja motivoivampaa kuin ulkoapäin saneltuna. (Berggren & Hämäläinen 2018, 305-306.)

Kesäkanala -toimintamenetelmänä vastaa erityisryhmien luomiin haasteisiin tarjoten riittävän lyhyitä työskentelyjaksoja rauhallisessa toimintaympäristössä, jolloin pystytään tarjoamaan mielekästä tekemistä myös sellaisille vangeille, jotka eivät jonkin sairauden tai vamman takia pysty tekemään normaalia työaikaa tai -tehtävää. Kesäkanala mahdollistaa toiminnan, jonka kautta esimerkiksi ADHD:stä kärsivällä vangilla on mahdollisuus saada onnistumisen kokemuksia. Onnistumisen kokemusten ja tärkeäksi kokemisen avulla vangin itsearvostus ja luottamus saattaa kohentua. Vaikuttamalla erilaisiin syrjäytymisen taustalla vaikuttaviin tekijöihin, voidaan mahdollisesti vaikuttaa vangin yhteiskuntaan takaisin integroitumiseen.

Ryhmän ja toimintaan osallistumisen valintakriteerinä oli, että yksilö kykenee huolehtimaan eläimistä. Lisäksi eläinten kanssa toimiminen, niistä huolehtiminen ja hoitaminen vaatii yksilöltä hiukan fyysistä peruskuntoa, arjen hallintaa, itsestään huolehtimisen taitoa sekä vuorovaikutustaitoja. Ryhmän toimivuuden kannalta on hyvä, että kaikki jäsenet kykenevät osallistumaan toimintaa tasavertaisina toimijoina, jotta ryhmän henki säilyisi hyvänä koko toiminnan ajan.

Tarkoituksena oli saada toimintaan valitut osallistujat ryhmäytymään toiminnan edetessä. Ryhmän koko pyrittiin pitämään suhteellisen pienenä, jotta mielekästä toimintaa riittäisi kaikille toimintaan osallistuville. Tarkoitus oli, että jokainen ryhmän jäsen ottaisi osaa toimintaan vähintään kerran viikossa. Ryhmän koko rajattiin maksimissaan viiteen osallistujaan. Vuorovaikutuksen intensiivisyyden ja tasapuolisen osallistumismahdollisuuksien vuoksi suurempi ryhmäkoko ei ole toimiva. (Heikkilä 2014, 44). Toimintaan ilmoitettiin mukaan neljä vankia. Toiminta määriteltiin myös rangaistusajan suunnitelmaa edistäväksi toiminnaksi. Lisäksi kesäkanalatoimintaan osallistui kaksi muuta vankia, jotka eivät halunneet "sitoutua"

toimintaan virallisesti, vaan he ottivat osaa toimintaan satunnaisesti ilman niin sanottua virallista vastuuta.

Toiminnallisuus on kesäkanala-toiminnan keskeinen tekijä. Luonnossa toimiminen ja eläinten kanssa puuhailu ovat luonteva osa ihmisten, varsinkin miesten, elämäntapaa ja arkea. Toiminnallisuus helpottaa itseilmaisua, kun vuorovaikutusta voidaan tehdä toiminnan yhteydessä, jolloin keskustelusta tulee luontevaa. Toiminta mahdollistaa luontevalla tavalla myös läsnä olemisen. (Heikkilä 2014, 51.)

2.4 Puutarha

Ylitornion vankilassa toteutettiin puutarhatoimintaa virkistystoiminnan tavoittein. (Salovuori 2014, 24). Lähtökohtana toiminnan kehittämiseksi oli tarjota vangeille mielekkästä tekemistä rikkoen vankilan laitosmaisuuksia. Vaikuttamalla edellä oleviin ominaisuuksiin, toiminta saattaa vaikuttaa myös osallistujien hyvinvointiin sitä lisäämällä esimerkiksi mielekkään tekemisen kautta. Lisäksi halusimme kunnioittaa ja hyödyntää Ylitornion vankilaa ympäröivää luontoelementtiä ja luoda toimintaa sen ehdoilla.

Puutarhatoimintaa varten Ylitornion vankila hankki kasvihuoneen, joka suojaa kasveja ja toimintaa pohjoisen viileältä kesältä. Kasvihuone tilattiin ulkopuoliselta yritykseltä. Vangit kokosivat kasvihuoneen omatoimisesti käyttäen omia taitojaan sekä luovuutta. Lisäksi vangit rakensivat kasvihuoneeseen laatikoita kasvien kasvualustoiksi sen mukaisesti, mitä toiminta vaati käynnistyäkseen. Vangit saivat itse ottaa vastuun kasvihuoneen rakentamisesta ja toiminnan käynnistämisestä. Vapaammalla toiminnalla pyrimme vaikuttamaan muun muassa vankien vastuunottoon, kognitiivisiin taitoihin sekä tarjota onnistumisen tunteita. Lisäksi yhdessä tekeminen ja tehtävien ratkaiseminen parantaa vankien sosiaalisia vuorovaikutustaitoja ja ryhmäytymistä.

Puutarhatoiminnasta vastaavat ohjaajat mahdollistivat toimintaan vaadittavat materiaalit, kuten kasvien ja taimien hankinnat sekä tarvittavat rakennusmateriaalit. Kasvihuone sijoitettiin paikkaan, jossa vangit viettävät vapaa-aikaansa. Kasvihuoneen sijainti mahdollisti näin ollen myös muiden vankilassa olevien vankien sosialisoitumisen ja mielekkään toiminnan tekemisen kasvihuoneen ympärillä. Lisäksi kasvihuoneen sijoittaminen sellaiseen paikkaan, joka mahdollistaa yksinäisyyden ja yksinolon kokemuksen, tukee irrottautumista vankiyhteisöstä ja rikkoo vankilan arkea tehokkaasti.

Puutarhatoiminnasta vastasi muutama toimintaan sitoutunut vanki kesä-lokakuun aikana. Heidän mukanaan puutarhalle ja kasvimaalle ”työllistyi” muita vankeja esimerkiksi sosiaalisuuden kautta. Henkilökunnan mukaan puutarhalle mentiin viettämään sosiaalista aikaa kasvien hoidon merkeissä. Lisäksi kasvimaalle ja puutarhalle hakeuduttiin, jos haluttiin käyttää satoa osana ruoantekoa. Puutarhatoiminta lisäsi myös sosiaalisuutta toissijaisella tavalla, kun

vangeilla oli yhteinen puheenaihe, josta puhua ja jonka kautta ryhmäytyä toisten vankien kanssa. Toiminta-aikaa puutarhatoiminnalle kertyi kesäkuusta lokakuulle eli kuukausi enemmän kuin kesäkanalalle.

2.5 Ympäröivä luonto

Ylitornion vankilassa käytetään tietoisesti hyväksi luontoa osana päivittäistä toimintaa. Ylitornio tarjoaa erinomaisia mahdollisuuksia tehdä metsäretkiä vaaroilla tai marjastaa alueen lukuisilla suoalueilla. Ylitornion vankilassa tehdään erilaisia päiväretkiä muun muassa Aavasaksan vaaralle, jossa vankien kanssa kierretään ohjaajan opastuksella muutaman kilometrin pituinen reitti maisemia ihastellen. Reitin jälkeen paistetaan makkaraa laavulla ja juodaan nokipannukahvit. Vankilalla on ollut tapana järjestää tällainen retki erityisesti uusien vankien kanssa, jotka ovat juuri saapuneet vankilaan. Retken tarkoituksena on muun muassa purkaa vankien jännitystä ja ahdistusta, lisätä vuorovaikutusta vankien ja henkilökunnan välillä, lisätä vankien myönteisyyttä ja luottamusta sekä rikkoa suljetun vankilan aiheuttamaa laitostumista valmistellen vankia vapaimpiin olosuhteisiin. Luontoelementtiä apuna käyttäen edellä mainittuihin ominaisuuksiin vaikuttaminen on mahdollista ja henkilökunnan mukaan retket luontoon laskevatkin vankien jännitystilaa ja auttavat heitä orientoitumaan nopeammin avovankilan vapaimpiin olosuhteisiin.

Ylitornion vankilassa järjestetään myös esimerkiksi hillaretkiä läheisille metsäsoille. Hillastus ja kaikenlainen marjastus onkin osoittanut suosituksi toiminnaksi vankiyhteisössä. Henkilökunnan mukaan marjastaminen tuo iloa vankien vankielämään. Vangit saattavat lähteä marjastamaan pelkästään jo senkin takia, että se mahdollistaa vankila-arjesta poikkeavan tavan harjoittaa omaa fyysistä kuntoa. Lisäksi marjastus lisää vankien välistä sosiaalisuutta, koska henkilökunnan mukaan on tavanomaista, että soilla kerätystä marjasaalista tehdään leivonnaisia ja sitä kautta ilahdutetaan muuta vankiyhteisöä. Jotkut vangeista keräsivät hillaa pakastimeen ja veivät poistumisluvilla niitä muun muassa vanhemmillensa, tyttöystävillensä ja sukulaisillensa. Marjastus tarjosi vangeille tavan viedä tuliaisia poistumisluvullaan ja lisäsi tätä kautta vangin sosiaalista käyttäytymistä yhteiskunnallisessa merkityksessä. Hilla marjana on yleisen tiedon mukaan arvokkaimpia luonnonvaraisia marjoja Suomessa ja se onkin soiden arvomarja, jonka vuoksi vanki pystyikin tarjoamaan mahdollisesti jotakin merkityksellistä ja arvokasta toiselle ihmiselle ja saada sitä kautta onnistumisen ja ilon kokemuksia. Ja vielä kun otetaan huomioon se, että sosiaalisen kuntoutuksen peruskiviä on se, että toiminta tukee asiakkaan sosiaalista toimintakykyä ja vuorovaikutusta sekä vahvistaa itsetuntoa ja itsetunte-
musta terapeuttisia, toiminnallisia ja luovia menetelmiä käyttämällä, on marjastus erittäin hyvä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmä. (Sosiaalinen kuntoutus 2021.)

Ylitornion vankilan alueella oleva järvi mahdollistaa kalastamisen, veneilyn ja vesielementistä nauttimisen. Kalastus onkin vuonna 2017 tehdyn tutkimuksen mukaan vahvasti miesten

suosima harrastus, jota harrastaa yli 40 % miehistä. (Hanifi 2019). Ylitornion vankilan henkilökunnan mukaan kalastusta harrastaakin pääsääntöisesti vankiyhteisön iäkkäimmät vangit.

Lisäksi vankien on mahdollista käydä vapaa-ajallansa kävelemässä metsälenkki, joka lähtee vankilan porteilta metsään. Metsälenkki kulkee noin viiden kilometrin matkan polveilevassa maastossa tarjoten näkymiä muun muassa Tornionjoelle. Henkilökunnan mukaan metsälenkki on suosittu vapaa-ajan toiminto vankien keskuudessa ja siellä käydäänkin usein yksin tai toisen vangin kanssa ulkoilemassa. Metsälenkki kulkee kokonaisuudessaan vankila-alueen ulkopuolella ilman valvontaa, joka saattaa tuoda vapauden tuntua sekä mahdollistaa irrottautumisen vankilayhteisöstä ja -arjesta. Metsälenkki saattaa myös tukea vangin vastuunottoa oman tuomion suorittamisesta, koska lenkkipolku tarjoaa myös mahdollisuuden poistua vankilasta ilman lupaa. Vastuunotto tukee vangin itsenäisyyttä ja lisää hänen omatoimisuuttaan. Rikosseuraamuslaitoksen strategia (2019-2022) tavoittelee asiakkaan omatoimisuuden ja vastuunoton tukemista, jotta asiakasta kyetään valmentamaan kohti rikoksetonta elämäntapaa. Metsälenkki tukee Rikosseuraamuslaitoksen strategiatavoitteita luontolähtöisenä menetelmänä. (Rikosseuraamuslaitos 2021).

3 Green Care

Green Care on hyvinvointityöskentelyn suuntaus, joka perustuu luontolähtöiseen hyvinvointiin. Green Care -toiminnassa hyödynnetään eläimiä ja luontoa, kuten hevosia, koiria, metsää, puutarhaa ja maatiloja ja sitä voidaan harjoittaa maalla, vesillä ja vesistöjen äärellä. (Suomi ym. 2016, 9; Salovuori 2014, 22; Salonen 2010, 77.) Green Care on kansainvälinen käsite, jota on vuosituhannen alkupuolelta lähtien ryhdytty käyttämään sosiaali- ja terveydenhuollon, maatalouden sekä matkailun piirissä. Suomeen Green Care -ajattelu rantautui vuonna 2008, kun muun muassa Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT kiinnostui vihreän hoivan hyödyntämisestä. Vuonna 2009 julkaistiin Green Care maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma. Green Care Finland ry perustettiin 2010. (Suomi ym. 2016, 30; Salovuori 2014, 20-21.)

Green Care -toimintaa voidaan viedä sellaisiin paikkoihin, joissa luontoyhteys on vähäistä, kuten kaupunkeihin, sisätiloihin ja laitoksiin. Toimintaa voidaan hyödyntää esimerkiksi kuntoutuksessa, terapiatyöskentelyssä, kasvatustyössä ja valmennuksessa. Sitä voidaan hyödyntää myös muun muassa sosiaalisten taitojen, elämäntaitojen sekä elämänhallinnan valmennuksessa. (Suomi ym. 2016, 9.) Green Care -toiminta voidaankin jakaa karkeasti kolmeen eri pääsuuntaukseen, joita ovat maatilojen käyttö kuntoutusympäristöinä, kasvien ja puutarhojen hyödyntäminen terapeuttisina elementteinä sekä erityyppiset eläinavusteiset toiminnat ja terapiat. (Yli-Viikari ym. 2009, 10-11.)

Green Care -menetelmistä puhuttaessa on tärkeää ymmärtää se, että kaikki luonnossa oleminen ja siellä tapahtuva toiminta ei ole Green Care -toimintaa. Green Care -menetelmien käyttö on suunnitelmallista ja aktiivista toimintaa sekä hoivaan että hoitoon liittyvien tavoitteiden saavuttamiseksi. Green Care -toiminta ei rakennu pelkästään toimintaa määrittävistä elementeistä, vaan siihen liittyy tiettyjä ehtoja, joiden tulisi täytyä, jotta toiminnan kohdalla voitaisiin puhua Green Care -toiminnasta. Määritellyt ehdot liittyvät toiminnan ammatillisuuteen, tavoitteellisuuteen ja vastuullisuuteen. (Soini, Ilmarinen, Yli-Viikari & Kirvennummi 2011.)

Green Care ei ole myöskään pelkkää hoivaa (care), vaan sen tavoitteena on tukea, parantaa ja edistää terveyttä sekä mahdollistaa sosiaalinen kuntoutuminen. Kuntoutujalla pitää olla jokin mielenkiinto luontoa ja luontoelementtien käyttöä kohtaan, jotta Green Care -toiminta pystyisi tuottamaan positiivisia vaikutuksia yksilössä. (Hilkka 2012.) Sempikin (2010) sanoja lainaten; ”Kaikki mikä on vihreää, ei ole Green Carea”.

Green Care -toimintamenetelmät voidaan jakaa kahteen eri työkalupakkiin, vihreään hoivaan ja vihreään voimaan. Vihreä hoiva on ammatillista, tavoitteellista terapia- ja kuntoutustyökentelyä. Se edellyttää sosiaali-, terveys- tai kasvatustalon koulutusta, joten kuka tahansa ei voi ryhtyä tuottamaan ”luontoterapiaa”. Green Care -hoitotyön perustana on oltava riittävä ammattitaito ja työkokemus. (Suomi ym. 2016, 9.) Vihreä voima ei vaadi sosiaali-, terveys- tai kasvatustalon koulutusta ja se soveltuu kaikille itsehoitomenetelmäksi, lasten kasvatukseen, nuorisotyöhön sekä itsetuntemuksen parantamiseen, pari- ja perhesuhteiden vahvistamiseen ja voimavarojen lisäämiseen. (Suomi ym. 2016, 9.) Ylitornion vankilassa käytetty Green Care -toimintamenetelmä on vihreää voimaa, jolla vahvistetaan muun muassa yksilön voimavaroja, vaikutetaan fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin luonnon tuomien hyvinvointivaikutuksien kautta sekä rikotaan vankilan tuomaa laitostumista. Laitostumisen rikkominen ja normaalin elämän tuominen vangin arkeen saattaa helpottaa yksilöä integroitumaan yhteiskuntaan helpommin eikä pudotus vankila-arjesta yhteiskuntaan ole niin jyrkkä.

Ylitornion vankilassa käytetyt Green Care -menetelmät perustuvat pääosin luonnon tuomiin hyvinvointivaikutuksiin kontrastina laitostumiseen olosuhteisiin. Koska luonto kykenee vaikuttamaan ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin kolmella eri tasolla: 1. luonnon näkemisen ja havainnoinnin kautta 2. luonnon läheisyydessä olemisen kautta ja 3. luonnossa tapahtuvan aktiivisen tekemisen ja toiminnan kautta, ovat puutarha- ja kesäkanalatoiminta omiaan vahvistamaan osallistujien hyvinvointia ja voimavaroja. (Laukkanen 2010; Hilkka 2012.) Hilkan (2012) mukaan myös luontoelementtejä hyödyntävä toiminta ja yhteisö, jonka puitteissa hyvinvointia tukeva toiminta tapahtuu, on tärkeä osa voimaantumista ja luonnon hyvinvointivaikutuksia.

Ylitornion vankilan Green Care -menetelmien ympärille rakentui yhteisö, joka jakautui kahdeksi eri ryhmäksi. Yhteisö muodostui vangeista, jotka osallistuivat Green Care -toimintaan;

toimintaan sitoutuneet ja myöhemmin mukaan tulleet vangit. Kaksi erillistä ryhmää muodostui vankien keskuudessa omatoimisesti, kun he jakoivat itsenäisesti toimintaan liittyviä tehtäviä ryhmän sisällä. Toinen ryhmistä otti päävastuun puutarhatoiminnasta ja toinen kesäkanalatoiminnasta. Pääsääntöisesti ryhmät keskittyivät vain yhteen Green Care -toimintaan, mutta jotkut yksilöt saattoivat sukkuloida toimintojen ja ryhmien välissä tuoden monipuolisuutta omaan tehtäväkuvaan.

Kuvio 2 (Hyvärinen ja Vehmasto 2016) avaa visuaalisesti sitä, miten Green Care -toiminnan luontohoiva ja luontovoima eroavat toisistaan. Kuvion alareuna sisältää luontohoiva-nimikkeeseen alle menevät toiminnot, joihin tarvitaan sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutus. Luontovoimaa on kaikki muu kuvion toiminta. Kuvion yläreunassa on luontovoiman ”kevyemmät” toiminnot, joita pystyy tuottamaan suhteellisen vähäisellä osaamisella.

LUONTO VOIMAA	ELÄIN	LUONTO	PUUTARHA	MAATILA/METSÄ
	Eläinavusteinen toiminta	Luontolähtöinen toiminta	Tavoitteellinen puutarhatoiminta	Tavoitteelliset maatilavierailut
	Eläinavusteinen pedagogiikka	Luontolähtöinen pedagogiikka	Sosiaalinen ja terapeuttinen puutarhatoiminta	Kuntouttava toiminta maatilalla tai metsänhoidossa
	Sosiaali-pedagoginen eläintoiminta	Luonnon kuntouttava käyttö	Sosiaalinen ja terapeuttinen puutarhatoiminta	Kuntouttava toiminta maatilalla tai metsänhoidossa
LUONTO HOIVAA	Eläinavusteinen terapia	Luontoavusteinen terapia	Puutarha terapia	Terapia maatilaympäristössä

Kuvio 2: Green Care -menetelmät (Hyvärinen & Vehmasto 2016)

Pedagogiikkaa sisältävä toiminta sijoittuu kaaviossa lähemmäksi LuontoHoivaa ollen kuitenkin yhä LuontoVoimaa. Pedagogiikalla viitataan opetus- ja kasvatustaitoon. Se on käsitys siitä, miten kasvatusta tai opetusta tulisi järjestää. Pedagogiikka voi myös viitata johonkin suuntaukseen. Pedagogiikkatoiminta vaatii jo enemmän osaamista ja jonkin kasvatuksellisen suuntauksen hallitsemista. (Tieteen termipankki 2021.) Ehkä tunnetuin Suomessa käytettävä sosiaalipedagoginen eläintoiminta on ratsastusterapia, jonka painopisteenä on ennaltaehkäisevä

ja korjaava toiminta ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet, kuten syrjäytymisen ehkäiseminen. (Green Care Finland ry 2021; Salovuori 2014, 20). Kuntouttava toiminta taas vaatii kuntoutusalan koulutusta ja osaamista, sillä esimerkiksi terapeuttisessa puutarhatoiminnassa keskeistä on toiminnan suunnittelu tavoitteellisesti osaksi potilaan kuntoutusprosessia. (Green Care Finland ry 2021; Salovuori 2014, 24). On siis tiedettävä, kuinka kuntoutuspolku rakennetaan osaksi yksilön kuntoutumista ja millaisia elementtejä kuntoutukseen voidaan sisällyttää, jotta se olisi yksilön kohdalla toimiva menetelmä.

3.1 Ekopsykologia teoriaperustana

Ekopsykologisen katsomuksen mukaan ihminen on vastavuoroisessa suhteessa luontoon ja yksilön mielenterveys on sidoksissa hänen ja luonnon välisen suhteen tasapainoon. (Heiskanen & Kailo 2006; Salonen 2010, 82-84). Ekopsykologia muodostaa keskeisen perustan Green Care -toiminnalle. Green Care -toiminta muodostaa psykologisen teorian ja käytännön haaran, jossa ihminen nähdään osana luontoa. Ihmisen ja luonnon hyvinvointi (tai pahoinvointi) nähdään olevan yhteydessä toisiinsa ja Green Care -toiminnan tavoitteena onkin ehkäistä ihmistä vieraantumista luonnosta ja rakentaa kestävä kehityksen mukaista elämäntapaa. (Green Care Finland ry 2021; Salonen 2010, 82-84.)

Ekopsykologia on 1970-luvulla ympäristöliikkeen vanavedessä syntynyt psykologian suuntaus. Se tarkastelee ihmisten suhdetta luontoon, ympäristöön ja maailmaan. (Green Care Finland ry 2021.) Ekopsykologiassa lähtökohtana on luonnosta vieraantumisen ennaltaehkäisy ja hoitaminen. Ekopsykologit painottavat evoluution vaikutuksia ihmismieleen. Ihmismielellä on syvä evoluutiohistoria, joka esiintyy sisäänrakennettuna sekä ihmisen mielessä että kehossa, varsinkin aivojen syvissä, vanhoissa osissa. Luontoavusteisessa toiminnassa luontoympäristöä hyödynnetään psyykkisessä elpymisessä, itsetuntemuksen syventämisessä sekä itsetunnon, ihmisuhteiden ja sosiaalisten taitojen vahvistamisessa. (Suomi ym. 2016, 29.)

Ekopsykologian tavoitteena on vahvistaa vastavuoroisuuteen perustuvaa kumppanuussuhdetta eläinten, ihmisten, rotujen ja perheenjäsenten välillä. Luontoympäristön kanssa nämä muodostavat kokonaisuuden. Tämän kokonaisuuden, luonnon, vaaliminen lisää sekä ihmisen että ympäristön hyvinvointia. (Salonen 2010, 83-84.)

3.2 Eläinavusteinen toiminta

Eläinavusteisuus ja eläinavusteinen työskentely (Animal-Assisted Interventions AAI) on katto-termi, johon sisältyy eläinavusteinen toiminta (Animal-Assisted Activity AAA), eläinavusteinen terapia (Animal-Assisted Therapy AAT) ja eläinavusteiden erityisopetus (Animal-Assisted Special Pedagogy). Eläinavusteinen toiminta on motivoinnin, kasvatuksellisen tai hoidollisen hyvinvoinnin kautta tehtävää toimintaa, jonka päätarkoitus on piristää asiakkaan mielialaa ja tuottaa hyvää oloa. Toiminnan ei tarvitse olla tavoitteellista eikä toimintaan osallistuville ole

kirjattu yksilöllisiä tavoitteita. (Suomi ym. 2016, 139; Salovuori 2014, 53.) Eläinten kanssa tapahtuvalla vuorovaikutuksella on myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja erityisesti yksilön tunnetaitoihin. Tutkimukset kertovat, että koiran omistajat kokevat olevansa keski-vertoa onnellisimpia. (Suomi ym. 2016, 140.) Japanilaistutkimuksessa ilmeni, että pelkkä katsekontakti koiran ja omistajan välillä sai omistajan oksitosiinitason eli hoivahormonin nousemaan. (Nagasawa, Mogi & Kikusui 2009).

Kun ihminen kohtaa eläimen, joutuu hän rauhoittumaan ja keskittymään kyseiseen hetkeen sekä työntämään arkipäiväiset huolenaiheet sivuun. Muutoksen aktivoijana toimii eläin, jonka avulla voidaan auttaa asiakasta katkaisemaan vaikea elämäntilanne, kuten yksinäisyyden, toivottomuuden ja sosiaalisen eristäytymisen aiheuttama kierre. Eläimen läsnäolo alentaa myös stressiä. Kun ihminen silittää koiraa, nousee hänen endorfiini-, oksitosiini-, prolaktiini- ja dopamiinitasot merkittävästi. (Salonen 2010, 64-65.) Lisäksi ihmiset kokevat tilanteet, joissa eläin on läsnä, hyväntahtoisemmiksi ja turvallisemmiksi (Lockwood 1983, 65-70: Suomi ym. 2016, 140).

Eläinavusteisten menetelmien avulla mahdollistetaan asiakkaan toiminnallista osallistumista. (Kahilaniemi 2016, 17). Eläimen kanssa vuorovaikutuksessa oleminen on yksi sosiaalisen käyttäytymisen muoto. Vuorovaikutuksella on positiivinen vaikutus muun muassa immuunijärjestelmän toimintaan ja kivun hallintaan, lisääntyneeseen luotettavuuteen sekä luottamukseen toisia henkilöitä kohtaan. (Beetz, Uvnäs-Moberg, Julius & Kotrschal 2012.) Tutkimuksien mukaan eläimen ja ihmisen välinen yhteys lisää oksitosiinin tuotantoa sekä parantaa oppimista. (Velde, Cipriani & Fisher 2005; Suomi ym. 2016, 140; Beetz ym. 2012). Eläin vähentää myös yksinäisyyden, masennuksen ja ahdistuksen kokemuksia sekä kortisolin määrää veressä. (Beetz ym. 2012). Lisäksi eläimen ja ihmisen välinen suhde parantaa tutkitusti myös henkilön itsetuntoa. (Velde ym. 2005). Hiljalleen eläinavusteinen työ on hyväksytty osaksi kuntoutustarjontaa, koska sen tuomat hyödyt, kuten asiakkaan rauhoittuminen, rentoutuminen ja motivaation lisääntyminen, ovat tärkeitä avaintekijöitä menestyksekkään toiminnan luomisessa. (Crawford & Pomerinke 2003, 163).

Eläinavusteisen Green Care -toimintamenetelmän avainsanoja ovat yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja elämyksellisyys. Menetelmä sopii monien erityisryhmien kanssa työskentelyyn. (Saastamoinen 2007, 14.) Kanojen tarkkailu vahvistaa asiakkaiden tarkkaavaisuutta. Asiakkaat alkavat pohtimaan, mitä kanoilla on mielessään ja mitä niiden eleet tarkoittavat. Eläinavusteisessa työskentelyssä kunnioitetaan eläinten luonnollista käyttäytymistä. Kanoja ei oteta syliin eikä paijata, koska ne eivät pidä siitä eikä se ole kanoille luonnollista käyttäytymistä. Sen sijaan kanat pitävät siitä, että niitä ruokitaan. Kanojen rohkeus ja luottamus ihmisiin kasvaa, kun ihmiset ovat hiljaa ja liikkuvat rauhallisesti. (Suomi ym. 2016, 144.) Eläinten hoidon rutinit tuovat asiakkaan elämään säännöllisyyttä pyörimällä päivittäin tarjoten mielekkään työn mahdollisuuksia. (Salovuori 2014, 54).

Eläimet muuttavat tehokkaasti ryhmän ilmapiiriä ja ne avaavat myös ihmisten välistä kommunikaatiota. Eläinten vahvuus tulee esille siinä, että ne kohtelevat ihmisiä tasavertaisesti luokittelematta heitä diagnoosien tai sosiaalisten statuksien mukaan. Eläimet luovat aidon kumpuunpanuussuhteen koska, ne eivät vedä rooleja tai pelaa pelejä, joita joskus ihmisten välisessä kanssakäymisessä esiintyy. Eläimet onnistuvat riisumaan ihmisen hänen tavanomaisista rooleistaan. Eläimet mahdollistavat myös leikin, kosketuksen, hoivan antamiseen ja hellyyden osoittamisen. Niiden avulla voidaan harjoitella erilaisia taitoja ja mallintaa sosiaalisia tilanteita, joita asiakkaiden on tarpeen työstää. Ihmiset, jotka ovat menettäneet luottamuksensa toisia ihmisiä kohtaan, eivät eläinten kanssa ole samalla tavalla varauksellisia ja epäileviä. (Salovuori 2014, 53.)

Tutkimusten mukaan ADHD altistaa rikolliselle käyttäytymiselle ja lisää vankilatuomion riskiä lähes kolmenkertaiseksi. (Berggren & Hämäläinen 2018, 304). ADHD:tä esiintyy vankien keskuudessa 5-10 kertaa enemmän kuin väestössä. (Leppämäki 2017.) Kesäkanala- ja puutarhatoiminta tarjoaa intensiteettitasoltaan sopivan pituisia työtehtäviä muun muassa ylivilkkaudesta kärsiville henkilöille. Suurin osa ADHD:stä kärsivistä ihmisistä ei kykene työskentelemään pitkiä ajanjaksoja ja tällainen henkilö hyötyy rauhallisista, hiljaisista ja visuaalisesti rauhoittavista työtiloista. (Käypähoito 2021; Berggren & Hämäläinen 2018, 305-306). Näin ollen voitaisiinkin olettaa, että Green Care -menetelmät sopisivat erinomaisesti vankilaympäristöön tuoden rauhoittavan ja intensiteetiltään sopivan menetelmäratkaisun eri diagnooseista, kuten ADHD:stä, kärsiville vangeille, jotka eivät kykene työskentelemään vankilan tarjoamissa työtoiminnoissa. Lisäksi eläinavusteinen toimintamuoto, kanoja käyttämällä, luo uusia mahdollisuuksia muun muassa vangin sosiaalisten tilanteiden uudelleen rakentumiselle. (Salovuori 2014, 53).

3.3 Puutarhatoiminta

Uutena puutarhaterapian muotona voidaan pitää sosiaaliterapeuttista puutarhaterapiaa (Social and therapeutic Horticulture -STH). Sosiaaliterapeuttisen puutarhaterapian avulla pyritään lisäämään hyvinvointia sellaisissa yhteisöissä, jotka ovat haavoittuvia tai joiden jäsenten elämäntilanteet ovat vaarantuneet eri syistä. (Sempik, Hine & Wilcox 2010; Salovuori 2014, 25.) Näykin (2006) vankien velkaantumista ja yhteiskuntaa takaisin integroitumista koskevassa tutkimuksessa ilmeni, että vangit ovat sosiaaliseltaan taustaltaan monella eri mittarilla mitattuna huono-osaisia. Erittäin monen vangin taustalta löytyy lastensuojelusijoituksia ja tutkimukseen osallistuneista (f=470) vangeista 2 % ei ollut koskaan asunut vanhempiensa luona. Lisäksi 50 %:lla vangeista olivat vanhemmat eronneet, 41 %:lla oli perheissä päihdeongelmaa ja 35 %:lla oli taloudellisia vaikeuksia. Vankien voidaan siis olettaa olevan ryhmä, josta löytyy paljon erilaisia sosiaalisia ongelmia ja haavoittuneita elämäntilanteita. Ongelmat ovat alkaneet usein jo nuoruusvuosina, ja sitä kautta vankeuden taustalla vaikuttaa monia sosiaalisia ongelmia ja puutoksia, joiden juuret ylettyvät aina lapsuuteen asti.

Puutarhatoimintaa voidaan toteuttaa erilaisin tavoittein. Se voi olla virkistystoimintaa, kuntouttavaa työtoimintaa tai terapeutista puutarhatoimintaa. Laitosmaisissa olosuhteissa tarjottujen virkistystoimintojen taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että ihmisellä on tarve ja oikeus harrastaa myös silloin, kun hän on hoidon tai tuen piirissä. Puutarhaharrastustoimintaa on mahdollista toteuttaa erilaisissa laitosolosuhteissa suhteellisen vähäisillä resursseilla. Tavoitteena on tarjota virkistymistä ja uusia virikkeitä asiakkaille. Harrastus voi tarjota myös itsehoitovälineen, jonka avulla asiakas pystyy vahvistamaan omaa hyvinvointiaan. (Salovuori 2014, 24.)

Puutarhaharrastus, Green Care -toimintamuotona, mahdollistaa onnistumisen kokemusten tuottamisen ja uusien taitojen oppimisen, jotka osaltaan vahvistavat yksilön pystyvyyden tunnetta. Teot lisäävät ihmisen kokemusta hänen tarpeellisuudestaan ja sen myötä ihminen haluaa oppia uutta. Uuden oppiminen auttaa ihmistä ymmärtämään sekä itseään että ympäröivää maailmaan aiempaa paremmin. Lisäksi puutarhatoiminnan kautta voidaan vahvistaa osallisuuden kokemusta ja yhteisöllisyyttä sekä oppia sosiaalisia taitoja. (Salovuori 2014, 24.)

Useissa vankiloissa ja vanhoissa päihdeongelmaisten laitospääntöyksiköissä puutarhatoiminta on aikaisemmin ollut osa työtoimintaa. Esimerkiksi Vilppulan ja Keravan vankilassa vankeille on aikoinaan järjestetty puutarha-alan kursseja. (Salovuori 2014, 18). Viime vuosikymmeninä eri laitoksissa olevia vanhoja puutarhatoimintayksiköitä on suljettu, mutta toisaalta samaan aikaan on näkyvissä merkkejä toiminnan elpymisestä. Puutarhatoiminnan tavoitteiden painopiste onkin siirtynyt työtoiminnasta enemmän kuntoutuksen suuntaan. Puutarhatoiminnan yksinkertaisuuden ja helppouden takia se voidaan viedä sellaisiin yksiköihin, joissa ei ole sitä varten erikseen rakennettuja tiloja. (Salovuori 2014, 25-28.)

Terapeuttisessa ja sosiaalisessa puutarhatoiminnassa on kysymys elvyttävien ja voimaannuttavien kokemusten tuottamisesta kasvien hoitamisen avulla. (Green Care Finland ry 2021). Puutarhaterapia (horticultural therapy) on kuntoutusmuoto, jossa kasvit ja niiden kasvatukseen sekä hoitoon liittyvä toiminta on olennaisessa osassa. Erja Rapen (2005,9) väitöskirjassa puutarhaterapia määritellään ihmisen ja kasvien väliseksi tavoitteelliseksi vuorovaikutukseksi, jolla pyritään kuntouttamaan tai parantamaan yksilön toimintakykyä, ennaltaehkäisemään toimintakyvyn heikkenemistä sekä edistämään hyvinvointia. Puutarhatyö mahdollistaa yksilön kokemukset vastuunotosta, merkityksellisyydestä ja onnistumisesta. Se saattaa kehittää myös yksilön kognitiivisia kykyjä ja luovuutta. Lisäksi puutarhassa tehtävä toiminta saattaa opettaa epäonnistumisten sietämistä ja negatiivisten tunteiden käsittelyä. (Suomi ym. 2016, 110.)

Puutarhaterapiassa on kyseessä ihmisen ja luonnon keskinäinen vuorovaikutus ja sen kokeminen. Siinä on tärkeää se, että yksilöllä on aikaa ja tilaa vain olla sekä mahdollisuus jakaa kokemuksia yhdessä muiden ihmisten kanssa. (Suomi ym. 2016, 111.) Puutarhan hoidossa terapeutisuutta luo muun muassa tapa olla yhdessä muiden kanssa tai tapa olla yhteydessä

luontoon. “Kun kädet ovat mullassa” tai “kun löydetään itse istutettuja perunoita ja kurkkuja”, on toiminta virkistävää, palkitsevaa sekä mielellisesti merkityksellistä. Kun ollaan tekemisissä ihmisten kanssa, joilla on vaille jäämistä lapsuudessa omien vanhempiensa taholta tai yksilö on elänyt epätervettä arkea monella tapaa, luo tämä yhteinen jaettu kokemus mahdollisesti korjaavan kokemuksen jostain tärkeästä ja sillä on tärkeä merkitys yksilön elämälle ja sen jatkuvuudelle. (Suomi ym. 2016, 115.) Suurimmalla osalla vangeista on lapsuudessa kokemuksia muun muassa vaille jäämisestä (Näykki 2006), jolloin puutarhan hoitaminen menetelmänä saattaa koskettaa tällaisia henkilöitä uudella, merkityksellisellä tavalla.

Puutarhatoiminnan tuloksellisuudesta on tehty joitakin meta-analyyseja. Viherympäristöjen kuntouttavista vaikutuksista tällainen meta-analyysi löytyy vuodelta 2005, jolloin Loughboroughin yliopisto teki Englannissa (Sempik, Aldridge & Becker 2005) laajan yhteenvedon puutarhaterapian vaikuttavuudesta. Yhteenvedossa tutustuttiin yli 900 projektiin, joista 25 toiminta analysoitiin perusteellisesti. Analyysin lopputuloksissa todettiin, että puutarhatoiminta vaikuttaa parantavan tehokkaasti osallistujien sosiaalisia suhteita, itsetuntoa ja kuntoutumista kohti itsenäisempään elämään. Erilaiset puutarhaprojektit tarjosivat myös mahdollisuuksia rentoutumiseen, itsereflektioon ja osallisuutta normaaliin työntekoon. Myönteisin vaikutuksia esiintyi myös yksilön henkisessä terveydessä, elämänlaadussa ja hyvinvoinnissa. (Salonen 2010, 77.)

On todistettu, että luonnonympäristössä tapahtuva toiminta rauhoittaa ihmisen mielialaa, laskee stressitasoja ja lisää keskittymiskykyä. Ympäristö mahdollistaa yhteisöstä irrottautumisen tarjoamalla yksityisyyttä, joka on erityisesti tärkeää laitospoikkeuksissa tapahtuvassa toiminnassa. Terapeuttisessa puutarhahoidossa fyysinen aktiivisuus, päivittäiset rutiinit, sosiaalinen vuorovaikutus ja merkityksellinen toiminta vaikuttavat suotuisasti asiakkaiden kuntoutumiseen parantaen muun muassa asiakkaan fyysistä kuntoa, motoriikkaa ja sosiaalisia suhteita sekä vahvistaen yhteisöllisyyttä. Osallistuminen hyödylliseen toimintaan kehittää asiakkaiden itsetuntoa, itsekunnioitusta ja vastuuntuntoa. (Rappe & Malin 2010, 2-3; Salovuori 2014, 23; Salonen 2010, 81.)

3.4 Luonto

Ihmisellä on sisäsyntyinen tarve olla yhteydessä luontoon ja ihmisen psyykinen energia vahvistuu, kun se liikkuu luonnossa. Ihminen on kautta aikojen ollut osa luontoa ja luonto on osa ihmisen perimään. Heikko luontoyhteys vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja jos luonnossa oleskelu korvataan teknologialla, ihminen alkaa väistämättä voimaan huonosti. (Suomi ym. 2016, 21.)

Luontoympäristön aiheuttamia positiivisia vaikutuksia on usein selitetty niin sanotulla biofiliateorialla, jonka mukaan ihmislajin yhteisessä muistiperinnössä tuli, vesi, suoja ja maisemat ovat merkinneet turvaa, ravintoa, lepoa ja yhdessä olemista. Luontoympäristössä ei ole myöskään ärsykkeiden tulvaa. (Salovuori 2014, 78.) Biofilia-teoria on yhdenmukainen yleisen

ekopsykologisen ajatuksen kanssa, jonka mukaan nykypäivän luontosuhteessa ammennetaan käsityksiä alkuperäiskansojen luontoviisaudesta. (Salonen 2010, 82).

Suurin osa ihmisistä on vieraantunut omasta luonnollisuudestaan: kehostaan, vaistoistaan ja energiaa antavasta luontoyhteydestä. Monet potevat epämääräistä tyytymättömyyttä tiedostamatta kuitenkaan, mitä elämästä puuttuu. Ennen yhteiskunnan teknologisoitumista lapset viettivät vielä aikaansa luonnossa. Metsä tarjosi lapsille ”leikkikentän”, jossa rakennettiin majoja, kiivettiin puissa ja tutkittiin luontoa. Metsä tarjosi lapselle seikkailuareenan, joka samalla kehitti lapsen psyykettä. Lapsi oli luonnossa leikkiessään intensiivisessä vuorovaikutuksessa luonnon kanssa. Nyky-yhteiskunnassa yhteys luontoon on korvattu muun muassa viihteellä, uutisvirroilla ja sosiaalisella medialla. Nykypäivänä luontoympäristöä ja luonnon tuomaa henkisyttä jopa vieroksutaan ja se heijastuu ulospäin erityyppisenä psyykkisenä pahoinvointina. (Suomi ym. 2016, 7-8.) Luontomenetelmän käyttö Green Care -toiminnassa tarkoittaa interventiota, jossa luontoelementti tai itse luontoympäristö otetaan tietoisella ja tavoitteellisella tavalla mukaan kuntoutus-, terapia-, hoito- tai ohjausprosesseihin. Toiminta siis tapahtuu joko luontoympäristössä, tai siinä käytetään mukana luontoelementtejä esimerkiksi eläimiä tai kasveja. (Salonen 2010, 76.) Luontomenetelmien avulla helpotetaan, vahvistetaan ja/tai nopeutetaan intervention terapeuttisia, kuntouttavia tai ohjauksellisia tavoitteita. Toiminnan tavoitteita voivat olla muun muassa kuntoutuminen, pelon ja ahdistuksen vähentyminen, psyykkisen häiriön helpottaminen, luottamuksen lisääntyminen, minäkuvan selkiintyminen, identiteetin rakentuminen ja/tai yleisen myönteisyyden lisääntyminen. Luontomenetelmien ominaisuuksiin liittyy myös tasapainon arvot, jotka saavutetaan, kun yksilö kokee toiminnan kautta rauhallisuutta, rentoutumista, kiireen ja stressin vähentymistä. (Salonen 2010, 76-77.)

Green Care -toiminnan hyvinvointivaikutuksista on tehty eri tutkimuksia, joiden mukaan se vaikuttaa muun muassa ihmisten itsetuntemuksen syventymiseen, tunteiden avautumiseen, empatian, vastuutunnon ja vuorovaikutuksen kehittymiseen. Myös ihmisen keskittyminen, havainnointi ja läsnäolo vahvistuvat luontolähtöisen toiminnan myötä. Ihmisen luontoyhteys herkistyy ja syventyy, jolloin luonnosta tulee yksilön voiman ja ilon lähde. Luontolähtöisen toiminnan eli Green Care -toiminnan myötä ihmisen keho ja mieli rauhoittuvat. Ihmisen aivot ja hermosto saavat luonnollista hoitoa. (Suomi ym. 2016, 16.)

Lukuisat 1970-luvulta lähtien tehdyt tutkimukset osoittavat, että luonto vaikuttaa vahvasti ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. (Suomi ym. 2016, 19.) Tutkimuksien mukaan luontomaiseman katseleminen vahvistaa ihmisen alpha-aaltoja aivoissa. Aivojen EEG-mittauksissa on todettu, että luontomaiseman katselu vahvistaa alpha-aaltoja. (Ulrich 1979; Selhub 2012). Aivojen alpha-aallot lisäävät serotoniini-välittäjäaineen tuotantoa keskushermostossa ja lisäävät siten mielihyvän tunnetta. Ahdistus on yhteydessä mataliin alpha-aaltoihin. Luonto vaikuttaa myös aivojen opioidireseptoreihin samalla tavalla kuin pieni määrä morfiinia.

Luonto toimii siis luonnollisena kipulääkkeenä. (Suomi ym. 2016, 19.) Luontoterapia ja luontoyhteys hoitavat masennusta, ADHD:tä ja stressiä sekä nopeuttavat sairauksista parantumista. (Pretty 2004, 2-3; Barton & Pretty 2010, 3947-3955).

Tutkimuksien mukaan myös tarkkaavaisuus ja kognitiiviset suoritukset paranevat luonnossa oleskelun jälkeen. Luonto vaikuttaa serotoniinituotannon lisäksi merkittävästi myös ihmisen tarkkaavaisuuteen, harkintaan ja kognitiivisia prosesseja säätelevään dopamiini-välittäjäaineen tuotantoon. (Suomi ym. 2016, 20.) Metsässä oleskelu nostaa DHEA-hormonin tasoa elimistössä, joka vaikuttaa ihmisen suorituskykyyn ja ikääntymiseen. (Suomi ym. 2016, 21). Kaplan & Kaplanin (1989) tutkimuksessa tutkittiin viherympäristön vaikutuksia tarkkaavaisuuden elpymisessä, jonka mukaan viherympäristö palauttaa ihmisten kognitiivisia kykyjä henkisen ponnistelun jälkeen. Luonto elvyttää väsyneen ja levottoman pään ja auttaa keskittymään. Esimerkiksi puutarhassa tehtävä työ vastaa mittauksien mukaan rasitukseltaan koripallokentällä tapahtuvaa harjoittelua ja sen vuoksi puutarhanhoito sopii hyvin terveyttä edistäväksi liikunnaksi. (Kweon, Matsuo, Choi, Ogaki & Shibuya 2002). Myös joitakin luonnon hyvinvointivaikutuksia voidaan mitata fysiologisten muutoksien kautta. Tällaiset muutokset liittyvät muun muassa stressin vähenemiseen ja vastustuskyvyn kasvamiseen, stressitason alenemiseen, ihon sähkönjohtokyvyn, lihasjännityksen ja stressihormonin erittymisen vähentymiseen. (Salovuori 2014, 79.)

3.5 Green Care -menetelmät vankiloissa -aikaisemmat tutkimukset

Green Care- tai suomennetulta nimeltään Vihreä hoiva -menetelmiä on Suomessa tutkittu ja esitelty verrattain paljon. Vankiloissakin tutkimuksia on tehty muutama, joista näkyvin on todennäköisesti Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Rikosseuraamuslaitoksen Keravan vankilassa yhteistyössä toteuttaman Juuret vapauteen -projektin vuonna 2015 tuotoksena syntynyt opas. (Juuret vapauteen 2013-2014).

Juuret vapauteen -projektin tarkoitus oli luoda toimintamalli vankilassa tapahtuvalle Green Care -menetelmiin pohjautuvalle kuntoutukselle. Projektin kohderyhmänä olivat Keravan vankilan vangit ja henkilökunta sekä yhteistyökumppanit - kuten oppilaitokset - vankilan ulkopuolella. Projektin aikana vankilassa kokeiltiin viittätoista erilaista toimintaa, joista noin puolet olivat erilaisia viljelymenetelmiä ja loput erilaisia eläin- ja ryhmätoimintoja, joissa muiden muassa tutustuttiin itseän luonnon avulla. Projektin tuloksena erilaisista ryhmätoiminnoista saatiin vangeilta hyvää palautetta, joka kannustaa luontoteemaisten ryhmien järjestämiseen tulevaisuudessakin. Projektista kiinnostuivat myös useat yhteistyökumppanit, joka johti Keravan vankilan koulutustarjonnan laajenemiseen oppilaitosyhteistyön myötä. Huomionarvoista on, että jo vuosina 2013-2014 toteutetun projektin tuotoksessa mainitaan, että Ylitornion vankilassa hyödynnetään luontoa vankien työ- ja kuntoutustoiminnassa. Oppaasta ilmenee myös, että kesäkanalatoimintaa on käynnistetty projektin aikana myös Keravan vankilassa, ja

kokemukset kanojen hoidosta ovat olleet hyvin myönteisiä. (Green Care -opas vankiloihin, 7-11.)

Projektin ohessa syntyneessä Rikosseuraamuslaitoksen raportissa (Rappe 2015) tutkittiin Juuret vapauteen- projektin menetelmien ja muiden luotoa hyödyntävien toimintojen vaikutusta vankien ja vankilan henkilökunnan kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Johtopäätöksenä todettiin muiden muassa, että erityisesti ulkona ja luonnossa oleminen vaikutti tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden stressitilaan ja tuotti henkisen elpymisen kokemuksia. Kasvien kasvatukseen ja eläinten hoitoon osallistuneet vangit saivat kokemuksen myönteisestä kasvusta ja kehityksestä, mikä sai heidät suuntaamaan ajatuksiaan nykyhetkeen ja tulevaisuuteen.

Luonto ympäristönä loi rauhallisen tilan sitä haluaville ja impulsiivisetkin vangit uppoutuivat annettuihin työtehtäviin. Lisäksi raportissa mainitaan, että luontolähtöiset menetelmät ovat soveltuvia monikulttuurisiin ympäristöihin, joita vankilat nykyään ovat. Myöskään toimintakyvyn puutteet eivät estä toimintaan osallistumista ja siinä onnistumista. (Rappe 2015, 30-31.)

Vankilan henkilökunta sai Juuret vapauteen- projektin myötä tutustua erilaisiin Green Care -menetelmiin ja saivat siitä vaihtelua omaan työhönsä. Menetelmien todettiin myös parantavan työhyvinvointia. Raportin loppulause jättää ilmaan ajatuksen siitä, että täydellisen hyödyn saamiseksi työskentelymenetelmästä, tulisi koko työyhteisön työskennellä samojen arvojen ja tavoitteiden ohjaamina: ”Jotta Green Care -toiminnot juurtuisivat organisaatioon ja niiden käyttö edistäisi kuntoutumista, tulisi koko henkilökunnalla olla kokonaisvaltainen hyvinvointia edistävä työote. Tällöin ei syntyisi näkemyseroja toiminnan tarkoituksesta ja merkityksestä.” (Rappe 2015, 32.)

Vankiloissa on tehty useita ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä, jotka eivät kuitenkaan täytä niitä vaatimuksia, joita opinnäytetyömme lähteeltä edellytetään. Mainita voidaan kuitenkin Anna-Maria Vainionpään Jyväskylän ammattikorkeakoululle vuonna 2011 laatima opinnäytetyö Vankien kokemuksia eläinavusteisesta työtoiminnasta käsittelee myös Green Care -toimintaa, vaikka se ei terminologiassa näykään. Voidaan olettaa, että vuonna 2011 Green Care ei ole vielä vakiinnuttanut paikkaansa luontolähtöisten menetelmien nimenä. Vainionpää on kuitenkin tutkinut vankien tuotantoeläinten kanssa työskentelyyn sisältyviä kuntouttavia elementtejä. (Vainionpää 2011, 3.)

Jenni Luokkanen on myös opinnäytetyössään (2015, 7) tutkinut Keravan vankilan henkilökunnan suhtautumista Green Care -menetelmiin. Lemmikkieläimen vankilaan vieneet Jenna Heikkilä ja Riikka Viinikka taas ovat tutkineet koiran roolia kuntoutuksen työkaluna tutkimukseen Vankien kokemuksia koiran läsnäolosta: Koira hyvinvoinnin ja kuntoutumisen tukena (2018). Työssään Heikkilä ja Viinikka tutkivat Vanajan vankilan vankien kuntoutumista eläinavusteisen ryhmätoiminnan avulla. Edellä mainittujen tutkimusten lisäksi luonto- ja eläinavusteista toimintaa vankiloissa on tutkinut muiden muassa Heidi Kajander, jonka

ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö Mikä ihmeen Green Care? : Luonnon ja eläimien merkitys vankeinhoidossa (2013) tutkii myös Keravan vankilan menetelmiä, mutta osana Kisko-päihdehoitoa.

Maailmanlaajuisesti Green Care- menetelmien kaltaisia, vankiloissa toteutettavia toimintamalleja on tutkittu runsaasti. Erityisesti eläinavusteiset toiminnot, kuten koirien hoitaminen ja koulutus vankilassa vaikuttaa tutkimusten valossa olevan suosittua, mutta lisäksi vangit voivat työskennellä myös esimerkiksi hevosten kanssa. Seuraavassa esittelemme muutaman mielenkiintoisen tutkimuksen:

Barb Toews, Amy Wagenfeld ja Julie Stevens (2018, 232) tutkivat luontolähtöisten (nature-based) kuntoutusmenetelmien vaikuttavuutta vangittujen keskuudessa. Erityisesti tutkimuksen kohteena oli lyhytkestoisen toiminnan vaikutus sosiaalisemotionaaliseen hyvinvointiin osavaltion vankilan mielenterveysyksikössä tuomiotaan suorittaviin naisiin.

Tutkimuksen mukaan olosuhteet iowalaisen naisvankilan osastolla olivat sellaiset, että asukkaiden kontakti luontoon on rajallinen, mutta vankilan osastolla on käytössä piha ja puutarha, jotka olivat nähtävissä myös osaston ikkunoista. Asuinhuoneissa oli myös ikkunat, mutta ne olivat niin korkealla, että nähdäkseen niistä ulos, asukkaan tuli seistä tuolilla. Asukkaan terveydentilasta riippuen hän sai joko melko vapaasti kulkea vankilan yleisissä tiloissa sisällä ja ulkona tai vaihtoehtoisesti kulku oli hyvin rajoitettua ja sallittua vain saatettuna. Tutkimukseen osallistuneet kuusitoista naista kuuluivat ryhmään, jolla oli vapaus liikkua yleisissä tiloissa. (Toews ym. 2018, 234.)

Tutkimukseen osallistuneille mielenterveysyksikön vangeille järjestettiin tilaisuus, jossa he saivat istuttaa erilaisia kasveja astioihin osaston päivähuoneessa. Istutettuaan kasvit naiset saivat ryhmänä suunnitella ja päättää, miten kasvit sijoitetaan yhteisessä tilassa. Tilaisuuden jälkeen ryhmän tuli siistiä käytössään olleet tilat. (Toews ym. 2018, 234-235.) Tutkimus toteutettiin sekä laadullisena että määrällisenä tutkimuksena siten, että tutkimukseen osallistuneet haastateltiin istutustilaisuutta ennen ja sen jälkeen, jonka lisäksi he täyttivät kyselylomakkeen. Laadullisen tutkimuksen tulokseksi saatiin, että suuri osa naisista oli kokenut elävän subjektin kanssa työskentelyn hyvinvointia parantavana. Toisaalta taas itse kasvin kanssa työskentely ei ollut tärkein asia, vaan ylipäätään se, miten kasvit vaikuttivat ympäristöön (kodikkuuden luominen), tunnetiloihin, kanssakäymiseen muiden kanssa sekä käytännön taitojen harjoittamiseen, nähtiin merkitykselliseksi. (Toews ym. 2018, 236.)

Määrällisellä tutkimuksella tutkittiin naisten tunnetilojen muutosta skaalalla toimintaan osallistumisen jälkeen. Mitattavat tunnetilaparit olivat surullinen-iloinen, stressaantunut-rauhallinen, vihainen-rauhallinen ja toivoton-toiveikas. Kaikissa pareissa mitattavien tunnetila oli liikkunut asteikolla neutraalista positiiviseen suuntaan lukuun ottamatta toivoton-toiveikas-

paria, jonka vastaajat olivat jo ennen tilaisuutta arvioineet positiiviseksi. (Toews ym. 2018, 238.)

Tutkimuksen tuloksena todettiin, että lyhytkestoinen kertaluontoinen luontolähtöinen toiminta voi saada aikaan positiivista muutosta kohderyhmän tunnetiloissa ja tarjota heille sosiaalisesti ja ammatillisesti rikastuttavaa sisältöä arkeen. Kasvien läsnäolo voi ajan myötä saada aikaan myös tunteen ei-laitosmaisuuudesta, joka parantaa hyvinvointia. Toiminnan ollessa lyhytkestoista ja helposti järjestettävää, se oli helposti toteutettavissa ja toimintaa kykeni ohjaamaan lähes kuka tahansa laitoksen ulkopuolisesta vetäjästä vankilan vartijaan. (Toews y. 2018, 240.)

Yhdysvalloissa erityisen yleisiä ovat vankiloihin tuodut koirankoulutusohjelmat. Denverissä sijaitsevassa Institution for Human-Animal Connection'ssa on jopa laadittu protokolla sille, miten koirankoulutusohjelma tulee vankilassa järjestää. Vuonna 2018 laaditun ohjeen ohessa olevassa raportissa kerrotaan, että tuolloin Yhdysvaltojen vankiloissa on ollut käynnissä arviolta yhteensä 255 koirankoulutusohjelmaa 47 eri osavaltiossa. Kuitenkaan tietoa siitä, miten koulutusohjelmia kannattaa kehittää tai käynnistää, oli olemassa vain vähäisissä määrin. Raportissa ja ohjeessa pyrittiin selvittämään toiminnan tuoma hyöty niin eläimelle, vangille, yhteisölle kuin yhteiskunnallekin ja tuomaan esille niitä taloudellisia ja toiminnallisia haasteita, joita ohjelman järjestäminen tuotti. (Han ym. 2018, III.)

Raportissa painotettiin vankilan henkilökunnan - erityisesti vartijoiden - roolia toiminnassa. Vartijat mahdollistivat toiminnan käytännössä, lisäksi he saattoivat osaltaan vaikuttaa koulutusryhmän valintoihin tai valvoa koirien hyvinvointia. Raportissa todettiin, että toimiakseen vankilassa, koulutusohjelma vaatii sitä tukevan henkilökunnan. Muussa tapauksessa toiminta voi olla tuloksetonta ja pahimmillaan vaarantaa koirien hyvinvoinnin. (Han 2018, 10.) Koirankoulutusohjelman arvoitiin tuovan vangeille sellaista hyötyä, mitä muilla vankilan toimintaohjelmilla ei pystytä tavoittamaan, sillä koirien kanssa toimiessa vangit kehittivät niin fyysisiä, psyykkisiä kuin tunnetaitojaankin. Osallistumalla ohjelmaan vangit saattoivat saada etuja vankilassa esimerkiksi olemalla muita vankeja enemmän ulkona ja he pystyivät kehittämään ammatillista osaamistaan ja pro-sosiaalisia taitojaan. Raportin mukaan tutkitusti merkittävinä on kuitenkin toiminnan vaikutus uusintarikollisuuden vähenemiseen. (Han 2018, 14.)

Uusintarikollisuuteen ohjelmien todettiin vaikuttavan siten, että koirien hoitaminen ja kouluttaminen toi vangille uusia työllistymistä edistäviä taitoja. He saivat myös virallisia todistuksia taidoistaan, joita pystyttiin hyödyntämään esimerkiksi työn tai opiskelupaikan haussa. Ohjelman myötä osallistujat saivat myös kokemuksia onnistumisesta ja sen kannustusta muilta osallistujilta. Tämän arvioitiin kasvattavan itsetuntoa ja omanarvontuntoa. Koirien kouluttaminen kehitti lisäksi muun muassa osallistujien ongelmanratkaisutaitoja ja tunteiden käsittelyä, se kasvatti kärsivällisyyttä, antoi tarpeellisuuden tunteen sekä mahdollisuuden maksaa takaisin

yhteiskunnalle rikoksella aiheutettua harmia. Vuorovaikutuksessa koiran kanssa ohjaaja pystyi myös näkemään oman toimintansa vaikutuksen eläimeen ja toisessa yhteydessä hyödyntämään samaa taitoa esimerkiksi suhteessa omaan perheeseen. (Han 2018, 15.)

Koirien koulutusohjelmasta Yhdysvalloissa hyötyvät luonnollisesti myös koirat. Toiminta ihmisen kanssa voi laskea koiran stressitasoa ja uusien taitojen ja sosiaalisuuden oppimisen myötä ohjelmaan osallistuneet koirat paransivat mahdollisuuksiaan saada uuden kodin. (Han 2018, 14). Vankilassa toiminnan hyöty voi näkyä siinä, että henkilökunnan ja vankien samansuuntainen toiminta eläimestä huolehtimiseksi madaltaa vartijan ja vangin välillä olevaa kynnystä. Kanssakäymisen lisääntyessä vartijat voivat nähdä vangit inhimillisempinä. Koirien läsnäolo rauhoittaa ja lisää turvallisuutta vankilassa. Toiminnan vaikutus uusintarikollisuuteen luonnollisesti lisää yhteiskunnan turvallisuutta ja vähentää siten vankilavuorokausista yhteiskunnalle lankeavia kustannuksia. (Han 2018, 16.)

Vaikka etenkin amerikkalaiset tutkimukset ovat hieman hankalia tuoda suomalaiseen vankilamaailmaan ilmeisen erilaisen vankeinhoidon ja työskentelykulttuurin vuoksi, on huomionarvoista, että koirien kanssa työskentelevissä vangeissa on havaittu muutoksia, joihin myös muilla Green Care -menetelmillä voidaan päästä suomalaisissa vankiloissa. Jo konkreettinen ammattitaidon lisääminen on mahdollista esimerkiksi puutarhojen ja kasvimaiden perustamisella.

Green Care -menetelmien näkökulmasta mielenkiintoinen on myös Dominique Moranin ja Jennifer Turnerin tutkimus *Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact* (2019), jossa he tutkivat ja vertaavat Iso-Britannian ja Pohjoismaiden vankiloita viherrakentamisen ja luontoelementtien näkökulmasta. Tutkimuksessa todettiin, että Pohjoismaiden vankeinhoidossa vallitsee normaalisuusperiaate, jota Iso-Britanniassa ei tunnusteta. Näin ollen vankilaolojen muokkaaminen vastaamaan olosuhteita vankilan ulkopuolella on Pohjoismaissa luontevampaa kuin Iso-Britanniassa, jossa luontoelementtien, kuten puiden tai hiekan tuominen vankilaan nähtiin valvontaa ja turvallisuutta heikentävänä. Pohjoismaissa vankiloita ollaan valmiimpia rakentamaan ja tarkastelemaan myös terapeuttisesta näkökulmasta. (Moran & Turner 2019, 64.)

Huomionarvoista - ja jopa hieman huvittavaa - tutkimuksessa oli erään brittiläisen insinöörin näkemys, jonka mukaan vankilaa ei voi rakentaa liian viihtyisäksi. Mikäli ulkopuoliset näkisivät vankila-alueella kasvavan puita, se voisi näyttää viihtyisämmältä kuin ympäröivä asuinalue. Näin ollen vankilaa täytyy ”downgradeta”, huonontaa. Tanskalainen arkkitehti taas ajattelee, että stimuloiva ympäristö erilaisine maisemineen ja kasveineen auttaa yksilöä palaamaan takaisin yhteiskuntaan itsevarmana ja yhteiskuntaa kunnioittaen. (Moran & Turner 2019, 65.) Tutkimus on erittäin mielenkiintoista luettavaa, koska se tuo esille Pohjoismaiden ja Iso

Britannian vankeinhoidon erittäin suuret periaatteelliset erot siinä, miten ja millainen vankeusaika halutaan vangille järjestää.

4 Suunnitelmallinen rangaistusaika ja tavoitteen asettelu

Vankeuslaki (767/2005) määrittelee, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tehtävä on edistää vangin elämänhallintaa ja kiinnittymistä yhteiskuntaan ja siten edesauttaa henkilöä saavuttamaan rikokseton elämäntapa. Koska yksilöt ovat erilaisia, ovat luonnollisesti tarpeet ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi kirjavia. Jokaiselle vangille tulee laatia yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää muiden muassa suunnitelman vangin rangaistuksen aikaisesta toiminnasta. Rangaistusajan suunnitelman laadinnasta vastaa arviointikeskus, joka erilaisin mittarein arvioi vangin riskin syyllistyä uusiin rikoksiin, määrittelee tavoitteet, joilla riskiin voidaan vaikuttaa ja antaa suuntaviivat vaikuttavaan työhön. (Arola-Järvi 2012, 32).

Rangaistusajan suunnitelmalla pyritään vaikuttamaan tuomitun rikosten uusimisriskitekijöihin siten, että rikollinen käyttäytyminen vähenee tai loppuu. Rikolliselle käyttäytymiselle altistavat tekijät voivat olla joko staattisia tai dynaamisia ja näiden tekijöiden vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen pohditaan laadittaessa rangaistusajan suunnitelmaa ja arvioitaessa vangin uusimisriskiä. (Arola-Järvi 2012, 32.) Vangin uusimisriski voi olla mitä tahansa mitättömän ja hyvin korkean väliltä ja huomionarvoista on, että uusimisriski on dynaaminen, muutoinhan sen pienentämiseksi tehtävä työ olisi turhaa. Näin ollen vankilatuomion aikana vangin uusimisriski voi muuttua siten, että alkuperäinen arvio ei ole tuomion loppupuolella ajantasainen.

Matalan uusimisriskin omaavien vankien kohdalla rangaistusaikaisen työskentelyn pääsuunnat ovat vangin ohjaus ja neuvonta, rikoksetonta elämäntapaa tukevien sosiaalisten suhteiden luominen tai ylläpitäminen sekä niiden resurssien vahvistaminen, jotka edesauttavat kiinnittymisessä yhteiskuntaan. (Arola-Järvi 2012, 52). Voidaan siis ajatella, että suunnitelmallisen vankeusajan loppupuolella vangin uusimisriski on madaltunut niin paljon, että edellä mainitut toimet ovat riittäviä tavoitteiden täyttämiseksi.

Sen lisäksi, että vangilla on uusimisriskiä lisääviä tekijöitä, tulee kartoittaa myös hänen suojaavat tekijänsä. Niitä voivat olla muun muassa rikoksetonta elämää tukeva sosiaalinen verkosto tai edellytykset työllistyä ja hankkia toimeentulo. Suojaavat tekijät voivat kumota riskitekijöiden vaikutusta. (Arola-Järvi 2012, 32.)

Vaikuttava työ tulee määritellä kolmen alun perin James Bontan ja D.A. Andrewsien (2007, 1) mallintaman periaatteen avulla. Ensimmäisenä arvioidaan *riski* eli mitä suuremmaksi vangin uusimisriski arvioidaan, sitä voimakkaammilla keinoilla siihen pyritään vaikuttamaan ja toisaalta esimerkiksi vankilan resurssien luodessa rajoitteita, työtä pyritään kohdentamaan juuri niihin vankeihin, joiden uusimisriski on huolestuttava. Työn intensiteetin tulee kuitenkin olla

suhteessa riskiin siten, että vähäisen uusimisriskin omaavaan henkilöön ei käytetä liian voimakkaita keinoja; tämän on tutkittu olevan jopa haitallista.

Työskentelyä tulee edeltää arvio siitä, mikä on *tarve* eli mihin kriminogeenisiin tekijöihin työllä pitää pyrkiä vaikuttamaan, jotta uusintarikollisuus vähenee. Kriminogeenisiä tekijöitä voi olla useita, joten alussa voidaan myös määritellä työskentelyjärjestys. Esimerkiksi päihdeongelmaisen kanssa työskentely on hyvä aloittaa päihdekuntoutuksella, jotta hänelle luodaan edellytykset työskennellä muihin tekijöihin vaikuttamiseksi. Käytettävien menetelmien tulee vastata vangin kykyä oppia ja toimia (*vastaavuus*). Vankien tavat ja kyvyt omaksua ja oppia uutta poikkeavat paljonkin toisistaan ja näin ollen yhtä pätevää työskentelytapaa ei ole olemassa. (Andrews & Bonta 2007, 1.)

Työ vangin kriminogeenisiin tekijöihin vaikuttamiseksi voi olla siis esimerkiksi intensiivistä päihdekuntoutusta sellaisen vangin kohdalla, jonka päihteiden käytön on arvioitu olleen merkittävä tekijä vangin tekemissä rikoksissa; rikoksia on esimerkiksi tehty päihteiden hankkimiseksi ja päihtyneenä. Päihtymiseen on voinut liittyä impulsiivista käyttäytymistä ja väkivaltaisuutta, jota ei muulloin ilmene ja joka on myös vaikuttanut rikostentekoon. Edellä mainituin tiedoin uusimisriski on arvioitu merkittäväksi. Päihdeongelman ollessa vakava, on intensiivinen kuntoutus tarkoituksenmukaisin keino, ja vangin kognitiivisten taitojen on arvioitu olevan riittävät toimintaohjelman läpikäymiseksi. Työskentely väkivaltaikäyttäytymiseen vaikuttamiseksi voi olla turhaa, mikäli päihteiden käyttö jatkuu entisellään.

Rangaistusajan suunnitelman laaditaan yhteistyössä vangin kanssa ja onnistunut suunnitelma on sellainen, johon sekä vanki että viranomaiset voivat sitoutua. Viime kädessä kuitenkin suunnitelman laatija, joka perustaa suunnitelman riskin ja tarpeiden arviointiin, määrittelee suunnitelman sisällön. Tällöin suunnitelmassa tulee näkyä, että se on työntekijän laatima. Asetettuihin tavoitteisiin voi päästä eri keinoin ja yleensä sopivimman keinon löytäminen jääkin vankilan tehtäväksi. (Arola-Järvi 2012, 54.)

Asetettaessa tavoitteita tulee ottaa myös huomioon vangin motivaatio muutokseen. Sen mittaamisessa käytetään usein niin sanottua muutoksen vaihemallia (kuvio 3), jonka on käypä työkalu kaikenlaisen muutosmotivaation määrittelyyn.

Kuvio 3: Prochaskan & DiClementen muutosvaihemalli (Arola-Järvi 2015, 55)

Muutosvaihemalli on todettavissa kaikenlaisessa muutostyöskentelyssä, oli sitten kyseessä päihteistä irrottautuminen tai vaikka painonhallinta. Muutos voi lähteä esiharkinnasta, jolloin yksilö ei vielä tunnista tarvetta muutokseen. Sitä seuraa harkintavaihe, jolloin yksilö on yhä epävarma, mutta hän tunnistaa jo muutoksen mahdollisuuden. Seuraavaksi tulee päätösvaihe, jolloin yksilö kokeilee jo uutta toimintatapaa ja suunnittelee muutoksen toteuttamista. Toimintavaiheessa yksilö alkaa toimimaan tavoitteensa mukaisesti, joka taas johtaa ylläpitovaiheeseen, jolloin muutos on vakiintunut osa elämää. Yksilö voi missä tahansa muutoksen vaiheessa retkahtaa, jolloin hän palaa aiempaan vaiheeseen, ei kuitenkaan välttämättä takaisin ”lähtöruutuun”. (Arola-Järvi 2012, 55.)

Rikosseuraamuslaitoksen palvelut tulisi kohdentaa niihin, joiden riski syyllistyä uusiin rikoksiin on merkittävä. Vankien halu ja motivaatio työskennellä oman muutoksensa mahdollistamiseksi voi olla matala - he voivat olla vielä esiharkinta tai harkintavaiheessa -, jonka vuoksi vankiloiden tulisi panostaa motivointityöhön. Helposti vankiloissa ”sorrutaan” kuitenkin työskentelemään motivoituneiden ja vastaanottavien vankien kanssa, joiden uusimisriski on valmiiksi matala tai jotka ovat jo ylläpito-vaiheessa. Näin ollen tehdyllä työllä ei ole juurikaan vaikutusta. Matalan uusimisriskin omaavien vankien kanssa tuleekin pyrkiä kiinnittämään heitä ympäröivän yhteiskunnan palveluihin sekä vähentämään vankeudesta aiheutuvia haittoja. (Arola-Järvi 2012, 52.)

4.1 Siirtyminen avovankilaan rangaistusajan suunnitelman mukaisesti

Rangaistusajan suunnitelma on sopimus, johon viranomainen ja vanki ovat sitoutuneet ja jotta sopimus olisi houkutteleva, on siihen hyvä liittää jonkinlainen palkinto tai virstanpylväs. Niinpä käytäntö on, että suljetussa vankilassa tuomion suorittamisen aloittaneet vangit pääsevät siirtymään myöhemmin avovankilaan, mikäli 1) siirto avovankilaan edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista, 2) vanki soveltuu avovankilassa järjestettävään tai avolaitoksen hyväksymään toimintaan, 3) voidaan arvioida, että vanki noudattaa avolaitoksen sääntöjä, ei syyllisty siellä rikoksiin eikä poistu luvatta ja 4) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihteitä

tai doping-aineita ja suostuu päihteettömyyden valvontaan. (Vankeuslaki 767/2005, 6 luku 1§.) Huomionarvoista on, että kaikkien edellytysten tulee täyttyä.

On myös huomioitavaa, että laki ei määrittele sitä, mihin toimintaan vangin tulee soveltua. Näin ollen esimerkiksi työtoimintaan osallistuminen ei ole edellytys avolaitossijoitukselle, jos sitä ei ole mainittu vangin rangaistusajan suunnitelmassa. Karrikoiden voidaan sanoa, että vankien ei tarvitse mukautua vankilan toimintoihin, vaan vankiloiden toimintojen tulisi olla sellaisia, että ne edesauttavat vangin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamista - siinäkin tapauksessa, kun tavoitteisiin ei ole kirjattu työtoimintaan liittyvää tavoitetta.

Vankeuslaki velvoittaa vankia osallistumaan toimintaan. Vaatimus perustuu normaalisuusperiaatteeseen eli vankilan päiväjärjestyksen tulee vastata yhteiskunnassa vallitsevia käytäntöjä. Eurooppalaisen kidutuksenvastaisen komiteanikin ajattelun mukaan toimintaan osallistuminen lisää vangin sellin ulkopuolella oloaikaa ja mahdollistaa yhdessäolon muiden vankien kanssa. Suomessa osallistumisvelvollisuutta on perusteltu myös vankeusajan hyväksi käyttämisellä vangin toimintaedellytysten parantamiseksi. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015, 162-163.)

Niin kuin ympäröivässä yhteiskunnassa ei vankien siirtämisestä ja sijoittamisesta päätettäessä yksilöä pitäisi voida syrjiä esimerkiksi työkyvyttömyyden vuoksi. Alentuneesti työkykyisille tai työkyvyttömille tulee tarjota muuta heille soveltuvaa toimintaa. Kuitenkin päätettäessä vangin siirtämisestä avovankilasta suljettuun laitokseen yksi peruste voi olla soveltumattomuus toimintoihin fyysisen tai psyykkisen terveydentilan vuoksi. (Hartoneva ym. 2015, 152). Tätä voitaneen perustella muiden muassa sillä, että avovankilassa asuminen vaatii vangilta suljetusta vankilasta enemmän toimintakykyä ja kykyä huolehtia itsestään, koska avovankila valmentaa jo selviytymiseen vankeuden jälkeen ja esimerkiksi ruokahuolto ja siihen liittyvä kauppa-käynti voi olla täysin omatoimista.

Tuomittu voidaan arvointikeskuksen päätöksellä sijoittaa suoraan vapaudesta avovankilaan, mikäli tuomitun tuomion mitta on alle kaksi vuotta ja laissa mainitut, pitkälti vangin siirtämisessä huomioonotettavia seikkoja vastaavat edellytykset täyttyvät. Lisäksi tuomittu voidaan sijoittaa suljettuun vankilaan, mikäli avolaitokset ovat täynnä tai tuomittu niin itse haluaa. (Vankeuslaki 767/2005, 4 luku 8§.)

Suuri osa avovankiloihin päätyvistä vangeista tulee kuitenkin suljetusta vankilasta. Näin ollen voidaan olettaa, että he ovat avolaitossiirron saadakseen ehtineet työskennellä jo rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaisesti. Jonkinlaista sitoutuneisuutta vaaditaan todennäköisesti niiltäkin, jotka suorittavat lyhyttä vankeustuomiota, mutta etenkin pitkää, usean vuoden mittaista tuomiosta suorittavat vangit ovat voineet jo saavuttaa rangaistusajan suunnitelman tavoitteensa ja ovat aikaisemmin esitetyllä muutosvaiheen pyörällä jo ylläpito- vaiheessa, jossa vangilla ei ole enää intensiivisen työskentelyn tai tuen tarvetta, vaan ehkä

tärkeämpää hänelle voi olla päästä testaamaan omaksumiaan taitoja uudessa ympäristössä. Esimerkiksi asuminen päihteettömällä osastolla suljetussa vankilassa on paljon kauempana muurin takana odottavasta maailmasta kuin asuminen avovankilassa, jossa houkutukset voivat olla enemmän läsnä ja uudet ajatusmallit ja toimintatavat joutuvat uudella tavalla koetukselle.

4.2 Rangaistusajan suunnitelman tavoitteet ja Green Care

Rangaistusajan suunnitelmaa tarkasteltaessa tulee erottaa toisistaan tavoitteet ja keinot; tavoite on määränpää, johon voidaan pyrkiä monin eri keinoin ja harvoin yksi keino riittääkään. (Arola-Järvi 2012, 52). Arvioitaessa Green Care -menetelmiä keinona työskennellä tavoitteiden mukaisesti, löytyy niistä paljonkin työkaluja. Erityisesti avovankilassa, jossa useat vangit ovat jo saavuttaneet kiitettävästi rangaistusajan suunnitelman tavoitteitaan, voi työskentelyn painopiste kallistua yksilön suojaavien tekijöiden vahvistamiseen.

Kuten vankihaastattelustakin ilmeni, yksi hyvin yleinen rangaistusajan suunnitelman tavoite liittyy päihteiden käyttöön. Tavoitteena voi olla esimerkiksi päihdeongelman tunnistaminen, päihdekuntoutus tai päihteettömänä pysyminen. Etenkin siinä vaiheessa, kun päihteiden käyttäjä on muutoksessaan ylläpito- vaiheessa (kuvio 1), voi tekeminen, joka vie ajatukset pois päihteiden käytöstä olla jo käyttökelpoinen keino. Green Care -menetelmiä voidaan myös käyttää osana intensiivisempää päihdekuntoutusta, tuolloin toiminta on hoivamenetelmä, jonka tulee tapahtua ammattitaitoisen ohjaajan avustuksella.

Rangaistusajan suunnitelman tavoite voi liittyä myös ajattelun ja asenteiden muutokseen. Etenkin rikoksenteijän identiteetistä irrottautuminen osana desistanssia voi saada tukea Green Care -menetelmistä. Esimerkiksi Rappen (2015, 23) tutkimuksen mukaan osallistuminen Green Care -toimintaan Keravan vankilassa muutti osallistujien tulkintaa siitä, miltä näyttää toisten silmissä myönteisemmäksi. Toimintakyvyn ylläpitämiseen liittyviin tavoitteisiin Green Care -menetelmät sopivat hyvin. Koska menetelmäkirjo on hyvin laaja, voidaan ajatella vankeiden hyötyvän niistä toimintakyvystään riippumatta. Kaikki Green Care -toiminta ei esimerkiksi tarvitse fyysistä kuntoa tai edes liikuntakykyä. Fyysisesti kyvykkäille voi löytyä vaativakin toimintaa, esimerkiksi kasvimaan hoito ei aina ole kovin kevyttä työtä. Huomionarvoista on, että usein Green Care -menetelmät eivät vaadi kielen osaamista, joten se soveltuu myös vieraskielisille, joita on Suomen vankiloissa huomattava määrä.

Joskus vankeusajan tavoitteena voi olla vankeudesta johtuvien haittojen vähentäminen. Nuo haitat voivat olla konkreettisia vaikutuksia esimerkiksi taloudelliseen toimeentuloon tai asumiseen, tai vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin ja esimerkiksi parisuhteeseen. Haitat voivat olla myös henkisiä ja kohdistua psyykkiseen jaksamiseen ja terveydentilaan. Konkreettisiin haittoihin on vankila-aikana haastavaa vaikuttaa, mutta olosuhteilla ja tekemisellä, joka poikkeaa vankilan rutiininomaisesta arjesta voisi olla vaikutusta psyykkiselle hyvinvoinnille.

Green Care -menetelmät voivat auttaa siis monessa rangaistusajan suunnitelman tavoitteen saavuttamisessa johtuen vankien yksilöllisistä tarpeista ja erityisesti siitä, että menetelmäkirjo on laaja. Ei myöskään voida väheksyä sitä, että jokaisella vangilla on oikeus tuomionkin aikana saada vankilan tarjoamasta toiminnasta hyvää oloa ja mielekästä sisältöä arkeen ja koskaan ei voi tietää, mikä on se tekijä, joka lopulta sysää rikoksentekijän raiteilleen.

4.3 Kuntoutus vankilassa

Rikosseuraamuslaitos sitoutuu toiminnallaan uusintarikollisuuden vähentämiseen ja syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Näin ollen kaiken vankilassa tapahtuvan vangeille tarjottavan toiminnan pitää jollain tavoin edistää edellä mainittujen päämäärien saavuttamista. Vangeille tarjotaan vankilassa erilaista kuntoutusta, joka voidaan jakaa karkeasti kolmeen osaan: päihdetyöhön, ohjelmatyöhön sekä muuhun sosiaaliseen kuntoutukseen. (Rikosseuraamuslaitos 2020h.)

Päihdetyötä on kaikki yksilön tai ryhmän kanssa tehtävä päihdekuntoutus vankilassa. Se voi olla Vankiterveydenhuollon yksikön tarjoamaa lääkkeellistä hoitoa, yhteisökuntoutusta tai motivointityötä. Päihdeongelma ja sen vakavuus arvioidaan jo Vankiterveydenhuollon yksikön henkilökunnan tekemässä tulohaastattelussa vangin saavuttua vankilaan. Muutosmotivaatiossa eri vaiheissa oleville vangeille voidaan tarjota esimerkiksi Terve-kurssia, joka on informatiivinen lyhytkurssi. Sen tarkoitus on keskittyä huumausaineiden käytön terveyshaittoihin, antaa terveysneuvontaa ja yleisesti ottaen tehdä huumausaineiden käytöstä turvallisempaa. (Rikosseuraamuslaitos 2020i.)

Muita kursseja vangeille ovat 12 tunnin mittainen Antiriippuvuudet- motivointiohjelma sekä pitempi, muutaman kuukauden kestävä Kalterit taakse- päihdekuntoutusohjelma jo muutokseen motivoituneemmille vangeille. Näiden lisäksi intensiivistä päihdekuntoutusta tarjotaan vankiloiden päihdeettömillä osastoilla järjestettävässä yhteisökuntoutuksessa. Käytäntö on osoittanut, että intensiivinen yhteisökuntoutus tapahtuu yleensä suljetussa vankilassa ja kurssimuotoiset, ”kevyemmät” kuntoutusmuodot tarjoillaan avovankiloissa tai yhdyskuntaseurauksien ohessa. Kaikki rikosseuraamuslaitoksessa käytetyt päihdekuntoutusmenetelmät ovat akkreditoituja menetelmiä. (Rikosseuraamuslaitos 2020i.)

Vankeuslain 8 luvun 9§ (767/2005) antaa mahdollisuuden myös vangin sijoittamiseen ulkopuoliseen laitokuntoutukseen. Kuntoutus perustuu vangin, vankilan, vangin kotikunnan ja kuntoutuslaitoksen väliseen sopimukseen ja sen kustannuksista saattaa Rikosseuraamuslaitoksen sijaan tai osittain vastata kotikunta. (Rikosseuraamuslaitos 2020i.). Kuntoutusmuoto vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta, sillä osaltaan se voi luoda kuntoutusjatkumon vangin vapautumislanteeseen, jossa kotikunnan tulee ottaa vastuu kuntoutuksen tarjoamisesta. Toisaalta vastaavaa vankilan ulkopuolella tapahtuvaa päihdekuntoutusta on ollut mahdollista hyödyntää jo

vangin valvotun koevapauden toimintavelvoitteena, mikäli kotikunta on ollut valmis huolehtimaan kustannuksista.

Kaikkea vankilassa tapahtuvaa kuntoutusta tukee vertaistuki. Sitä tarjoavat muiden muassa AA- ja NA- ryhmät eli anonyymit, matalan kynnyksen ryhmät alkoholisteille ja huumeainekäyttäjille sekä A-kilta ja Kris ry. (Rikosseuraamuslaitos 2020i.) Ohjelmatyöstä käytetyimpiä yleisohjelmia lienevät VKM eli Viisi keskustelua muutoksesta- ohjelma sekä Cognitive Skills- ohjelma. VKM-ohjelman tarkoitus on nimensä mukaisesti viiden keskustelukerran avulla motivoida vankia rikoksettoman elämän vaatimaan muutokseen. VKM on hyvin monipuolinen työkalu, sillä sitä voidaan käyttää, oli kyseessä sitten muutosmotivaation kohteena oleva päihdeongelma tai vaikka asenteet ja ajatusmallit. Cognitive Skills- ohjelma on kognitiivis-behavioraalinen muun muassa ongelmanratkaisutaitoja ja itsekontrollia kehittävä, muutamia kuukausia kestävä toimintaohjelma, jossa opittuja taitoja vangit myös testaavat käytännössä ”kotitehtävinään”. (Rikosseuraamuslaitos 2020j.)

Uusintarikollisuuteen vaikuttavia toimintaohjelmia ovat muun muassa seksuaalirikollisille kohdennettu STEP- ohjelma, jota tällä hetkellä järjestetään ainoastaan Riihimäen vankilassa. Se on tarkoitettu korkean uusimisriskin omaaville seksuaalirikollisille, jotka ovat itse motivoituneita kuntoutukseen. Ohjelma on ryhmämuotoinen ja sen läpikäyminen kestää noin 7 kuukautta. Ohjelman tarkoitus on auttaa tuomittua löytämään uusia tapoja selviytyä tilanteista laillisin keinoin sekä vahvasti rakentaa tulevaisuutta ja uutta rikoksetonta identiteettiä. (Rikosseuraamuslaitos 2020g.)

Väkivaltarikoksiin syylistyneille tarjotaan SUHA - Suuttumuksen hallinta- tai OMA - Omaehtoisuuden muutoksen- ohjelmia. SUHA on tarkoitettu henkilöille, joiden on vaikeaa hallita suuttumustaan, joka johtaa väkivallan käyttöön. Ohjelma kestää noin kuukauden ja se tapahtuu yleensä ryhmänä, vaikka yksilötyönäkin ohjelman voi suorittaa. OMA on tarkoitettu väkivaltarikoksen uusijoille, joilla on todettua vakavaa väkivaltataustaa. Ryhmämuotoisena suoritettava ohjelman kesto on yksilöllinen, arvioilta noin seitsemän kuukautta. Ryhmän tavoitteena on oppia hahmottamaan ja käsittelemään omaa väkivaltaisuutta sekä yhteiskunnan vastaisia ja väkivaltaisia ajattelumalleja. (Rikosseuraamuslaitos 2020g.)

Muu sosiaalinen kuntoutus- otsikon alle mahtuu paljon. Rikosseuraamuslaitoksen (2020k) verkkosivuilla tällaisena toimintana mainitaan muun muassa Martta-liiton kanssa järjestettävät Arki sujuvaksi- kurssit, perheleirit, Suomen Punaisen ristin kanssa järjestettävä isä-lapsi-toiminta, vankilassa tapahtuva pientyö- ja askartelutoiminta sekä kuntouttava vankityö KUVA, joka on ainoastaan Helsingissä toimiva, kaupungin järjestämä kuntouttavan työn muoto päihde- ja avolaitokseen sijoitetuille vangeille.

5 Tutkimusasetelma

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia sitä, millaisen merkityksen luontolähtöiseen kuntoutukseen osallistuvat vangit antavat toiminnalle. Päämääränämme on selvittää, onko luontolähtöisen kuntoutuksen menetelmillä paikkansa vankiloiden palvelutarjonnassa. Tutkimuskysymyksemme on: Millaisia vaikutuksia luontolähtöisellä kuntoutuksella on vankien toimintakykyyn ja miten luontolähtöiset menetelmät vastaavat rangaistusajan suunnitelmista lähteviin tarpeisiin.

5.1 Tutkimuksen toteutus ja kohderyhmä

Tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastattelulla. Haastattelu on tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisin, koska tutkiessamme ihmisen ilmiölle antamaa merkitystä, myös vastusten takana olevia motiiveja voidaan kaivaa esiin tarkentavilla kysymyksillä sekä voimme selvittää tai syventää annettuja vastauksia. Haastattelu myös korostaa haastateltavan subjektiivisuutta; olemme kiinnostuneita nimenomaan hänen kokemuksestaan ja ajatuksistaan, jotka tuovat esille tutkimuksen kannalta merkityksellistä tietoa. Haastattelutilanteessa merkityksen saa myös sanaton viestintä, joka voi esimerkiksi tuoda esiin vastauksiin liittyvää ambivalenssia. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34-35.)

Haastattelun etuna on se, että siihen osallistujat voi valikoitua esimerkiksi asiantuntevuuden perusteella. Vaikka haastateltavamme valikoituvat tietyn työryhmän jäsenistä, esitettiin heille kullekin pyyntö haastateltavaksi henkilökohtaisesti, joka todennäköisesti nosti kynnystä kieltäytyä. Haastatteluun liittyvä riski siitä, että haastateltava ei osaa kertoa kysyttävästä asiasta esimerkiksi tiedon puutteen vuoksi ja aineisto jää suppeaksi. Haastattelu voi myös olla kallis ja aikaa vievä menetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 74.) Koska meidän haastattelumme teemat koskivat sitä, minkälaisia kokemuksia ja tuntemuksia ilmiö herättää, meidän ei tarvinnut huolehtia asiantuntevuudesta. Haastattelussa otettiin kuitenkin riski siitä, että haastateltavien kyky sanottaa tuntemuksiaan on rajallinen.

Toteutimme Ylitornion vankilassa heinäkuun 2021 puolessa välissä yksilöhaastattelut, joihin valittiin viisi vankia (18,5 % vankilan vangeista), jotka olivat työskennelleet vankilan kesäkanalasta ja kasvihuoneesta huolehtien sekä kolmea valvontahenkilökuntaa kuuluvaa (33,3 % valvontahenkilöstöstä), jonka tehtäviin kuului toiminnan mahdollistaminen ja valvominen. Vankien suostumus haastatteluun oli varmistettu jo siinä vaiheessa, kun heidät valittiin työskentelemään edellä mainituissa tehtävissä, mutta luonnollisesti heillä olisi ollut myös mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta. Henkilökunnan edustajat valikoituivat luontevasti siten, että haastattelimme Ylitornion vankilassa samanaikaisesti työvuorossa olleita vartijoita. On otettava huomioon, että Ylitornion vankila on pieni laitos, jossa vankimäärä on verrattain alhainen ja myös päivittäin työskentelevän henkilökunnan määrä on melko

vähäinen. Haastateltavien henkilöiden tavoittamista vaikeutti muun muassa toimintaan osallistuneen vangin siirtyminen toiseen vankilaan. Tavoitimme kuitenkin kaikki Green Care -toimintoihin haastatteluhetkellä sitoutuneet vangit.

Haastateltavia vankeja oli viisi ja haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Ylitornion vankilassa on käytöstä poistettu vankien ruokasali, joka oli mukava ja rauhallinen tila haastattelujen järjestämiseksi. Koska kyseessä oli teemahaastattelu, itse haastattelutilanteet olivat keskustelunomaisia kohtaamisia ja etenkin haastattelujen edetessä oli havaittavissa, että haastateltavatkin kokivat tilanteen rennoksi. Haastattelun alussa pyrimmekin rakentamaan vuorovaikutustilannetta kevyemmällä ”jutustelulla” ennen siirtymistä tavoitteelliseen kysymysten tai puheenaiheiden asetteluun. Kysyimme haastateltavilta esimerkiksi tulevaisuuden suunnitelmista tai vankeusrangaistuksen sujumisesta, jotka eivät sinällään antaneet vastauksia omiin teemoihimme. Lisäksi kysyimme haastateltavan iän sekä vankilassa vietetyn ajan keston. Arkikeskustelusta haastattelutilanne poikkesi kuitenkin siinä, että keskustelussa oli selkeä kysymys-vastaus-kuitaus- rakenne, joka alleviivasi haastattelijan roolia tiedonkerääjänä ja keskustelun ohjaajana. Kun haastattelijalla esitti kysymyksen, haastateltava vastasi siihen, jonka jälkeen haastattelijalla esimerkiksi pyysi tarkennusta, herätti reflektointia tai kuitasi vastauksen olevan riittävä etenemällä haastattelussa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 29).

Teemahaastattelussa oli käytössä ainoastaan teemarunko (liite 1), joka valmiiden kysymysten sijaan sisälsi vain apukysymyksiä, jotka eivät sitoneet haastattelijaa. Teemarunko toimi muistina apuna ja auttoi ohjaamaan keskustelua haluttuun suuntaan. Kaikille haastateltaville esitettiin kysymyksiä saman rungon mukaisesti, mutta kysymykset eivät olleet identtisiä ja oletus - ja toive - oli, että haastateltavien vastauksetkin poikkeaisivat toisistaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48;66.) Yksilöiviä kysymyksiä olivat tutkimuksen kannalta epäolennaiset kysymykset haastateltavan iästä ja vankilassaoloajan kestosta, ne auttoivat haastattelijaa muodostamaan mielikuvan vastaajan elämäkokemuksesta sekä vankilaolosuhteiden tuntemisesta, joka auttoi oikeanlaisten kysymysten asettamisessa.

Vankilan vartijoita haastattelimme heidän toiveestaan työn ohessa. Haastattelua olisi ollut hyvin vaikea tallentaa nauhoitteena, joten koska haastateltavia oli vain kaksi vuorossa olevaa vartijaa, päädyimme tallentamaan haastattelut muistiinpanoina. Haastattelutilanne luonnollisesti kärsi hieman levottomuudesta, mutta kiitettävästi pystyimme haastateltavan kanssa palaamaan aiheeseen mahdollisen häiriön jälkeen. Haastattelussa korostui haastateltavan rooli tiedonantajana, koska haastattelun keskiössä ovat Ylitornion vankila ja Green Care -menetelmät sellaisina, kuin ne Ylitornion vankilassa toteutettiin, olivat toiselle haastattelijalle uusia ja näin ollen haastateltavat saivat kertoa asioista hyvinkin seikkaperäisesti. Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 33) mukaan tutkimushaastattelussa tiedon tulisi aina olla haastateltavalla ja tätä kunnioittaen tehtiin myös tutkimuksemme haastattelut. Asiantuntijan roolissa toimiminen vaikutti olevan haastateltavilla hyvin mieluisaa. Toisaalta keskusteltaessa muista

tavoista käyttää luontoa ja eläimiä kuntouttavina elementteinä, myös haastattelijoilla oli kokemusta esimerkiksi luontoliikunnasta ja eläintenhoidosta, joten keskustelu oli myös kokemusten vaihtoa. Näin ollen haastateltavan asiantuntijarooli väistyi ja keskustelu muuttui kertomuksiksi kokemuksista ja niihin liittyvistä tunteista, joka oli tutkimuksen kannalta erityisen merkittävää tietoa.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen lähtökohdasta johtuen tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ilmiön ymmärtäminen ja tarkastella niitä tunteita, kokemuksia ja ajatuksia, joita ilmiö - tässä tapauksessa luontolähtöinen kuntoutus - herättää tutkimukseen osallistuvissa vangeissa ja minkälaisen merkityksen he ilmiölle antavat. Menetelmälle ominaista on, että tilastollisten yleistysten sijaan sillä pyritään hankkimaan monipuolista ja yksityiskohtaista tietoa jostain ilmiöstä. Tietoa hankitaan niiltä henkilöiltä, jotka toimivat (tutkittavassa kohteessa) luonnollisessa ympäristössään. (Puusa & Juuti 2020, Johdanto.) Tutkimusmenetelmän tavoite ei ole löytää totuutta, vaan tutkimuksen aikana syntyneiden tulkintojen avulla esittää ilmiöstä jotain sellaista, joka ei ole välittömästi havaittavissa. (Vilkkä 2015, 120).

5.3 Aineiston analyysi

Äänitettyä haastattelumateriaalia kertyi hieman yli kolme tuntia. Materiaalia oli siis kohtuullinen määrä ja päädyimme siihen, että emme litteroineet haastatteluja sana sanalta, vaan litteroinnissa keskityttiin ainoastaan teemojen mukaisiin haastatteluvastauksiin. Haastateltavat nimettiin koodein H1 - H5. Materiaalin käsittely tapahtui aineistopohjaisen sisällönanalyysin keinoin. Vartijoiden haastattelun teemoittelu tapahtui jo haastattelun yhteydessä.

Äänitetyn materiaalin muokkaamisen yhteydessä tapahtui jo aineistopohjaisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe eli pelkistäminen. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 110). Tässä vaiheessa karzimme aineistosta pois kaiken turhan, rönsyilevän ja asiasta irrallisen puheen ja täytesanat. Jäljelle jäänyt materiaali jaettiin neljää teemaa edustaviin nelikenttiin (liite 2). Seuraavaksi materiaali ryhmiteltiin, jolloin käytössä olivat kaikkien vankien haastattelujen pelkistetyt nelikentät. Ryhmittelyssä materiaalista etsitään samankaltaisia tai toisistaan eroavia käsitteitä, jotka käsittelevät kuitenkin samaa asiaa ja muodostavat alaluokan, kuten esimerkiksi opinnäytetyössämme toiminnan herättämät tunteet. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 111.)

Kolmantena vaiheena sisällönanalyysissa alaluokista rakennetaan yläluokat ja lopulta pääluokat, tätä vaihetta kutsutaan abstrahoinniksi tai käsitteellistämiseksi. Käsitteellistämisessä aineistosta muodostetaan johtopäätöksiä, yhdistellään käsitteitä, keskustellaan taustalla olevien teorioiden kanssa ja saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. Olennaista koko

analyysiprosessin ajan ja johtopäätöksiä tehdessämme on, että pyrimme ymmärtämään asioiden merkityksen tutkittaville heidän näkökulmastaan. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 111-113.)

Sisällönanalyysin tuloksena haastattelumateriaalistamme muodostui tutkimuskysymystä muokavevat pääluokat, eli toimintaan hakeutumiseen liittyvät motiivit, toiminnan mielekkyys ja sen vaikutus elämänlaatuun sekä toiminnan vastaavuus rangaistusajan suunnitelmaan. Tässä yhteydessä on otettava huomioon, että vapautumissuunnitelma on osa rangaistusajan suunnitelmaa. Pääluokkia edelsivät yläluokat, joita olivat toimintaan osallistumiseen motivoivat tekijät, itsenäisyys, aktiivisuus, osallisuus, voimaantuminen, identiteetti, ryhmäytyminen, sosiaalisuus, laitostuminen ja sen ehkäisy, vapautumisen valmistelu sekä rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden saavuttaminen. Purettaessa tuloksia sanalliseen muotoon, esimerkiksi voimaantuminen ja identiteetti sekä itsenäisyys ja aktiivisuus yhdistettiin käsiteltäväksi samassa kappaleessa, sillä yhdellä kokemuksella saattoi olla merkittävä vaikutus molempiin tekijöihin, joka ilmeni jo aseteltaessa vastauksia teemojen mukaiseen nelikenttään. Liitteenä (liite 3) on esimerkkitaulukko aineiston käsittelystä sisällönanalyysin keinoin.

Kuten Hirsjärvi ja Hurme teoksessaan (2011, 142) mainitsevat, helppointa on haastattelijan itse toimiessa materiaalin purkajana, sillä hän tunnistaa aineistosta nopeasti teema-alueet. Tämän lisäksi materiaalia purettaessa tuli hyvin havaituksi se, että mikäli haastattelut olisi purkanut joku ulkopuolinen, hän ei olisi kyennyt yhdistämään puhuttuun tekstiin haastateltavien ilmeitä ja eleitä, jotka kertoivat paljon keskusteltaessa esimerkiksi luontokokemuksista ja jotka palasivat haastattelijoiden mieleen. Näin ollen sanaton viestintä vahvisti joidenkin asioiden merkitystä haastateltaville.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössämme teoriapohjaksi rakentui menetelmäoppaat sekä aikaisemmat Green Care -menetelmistä ja niiden vaikuttavuudesta tehdyt tutkimukset. Lisäksi tutkiessamme Green Care -menetelmien vastaavuutta vangeille laadittujen rangaistusajan suunnitelmien tavoitteenasetteluun, teoriana käytettiin myös rangaistusajan suunnitelman laadintaa ja vaikuttavuutta koskevia käsikirjoja. Uniikein ja työmme kannalta vaikuttavin tieto hankittiin kuitenkin haastatteluilla. Tutkimusta varten saimme tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä sekä vankilan johtajalta.

Opinnäytetyötä suunnitellessamme pohdimme, kuinka meidän roolimme vankilan viranomaisina vaikuttaa haastattelujen sujuvuuteen. Pohdimme, että kykenemmekö viranomaisen/vanki- asetelmassa luomaan luottamuksellisen ilmapiirin, joka kannustaa avoimeen vuorovaikutukseen. Pelkona oli, että haastateltavat haluavat tuottaa meitä miellyttäviä vastauksia tai he eivät uskalla kritisoida ilmiötä. Vahvuutenamme on pitkä kokemus työskentelystä vankilassa, luonteva kanssakäyminen vankien kanssa ja avoimen ilmapiirin luominen. Meillä oli

myös melko paljon kokemusta vankien haastattelemisesta johtuen työkokemuksesta vankien arviointityöstä arviointikeskuksessa sekä tulohaastattelujen tekemisestä. Haastattelujen jälkeen tunsimme onnistuneemme ja mielestämme haastattelutilanteissa sekä haastatteliija että haastateltava kykeni siirtymään tutkija/asiantuntija- rooliin.

6 Tutkimustulokset

Teemahaastattelukysymyksillä haimme vastausta tutkimuskysymykseemme eli siihen, millaisia vaikutuksia luontolähtöisellä eli Green Care -menetelmiin pohjautuvalla kuntoutuksella on vankien oman arvion mukaan heidän toimintakykyynsä ja miten menetelmät vastaavat rangaistusajan suunnitelmista lähteviin tarpeisiin. Haastattelun ohessa kartoitimme myös toiminnan ongelmakohtia sekä kehittämistarpeita. Pääpaino aineiston hankkimisessa kallistui vankien kokemusten keräämiseen, koska mielestämme vankeja harvoin kuullaan toiminnan suunnittelussa ja heidän roolinsa toiminnassa oli aktiivinen verrattuna henkilökuntaan, joka oli enemmän sivustaseuraaja.

Tutkimustuloksissa eritellään vankien kokemukset Green Care -menetelmien käytettävyydestä heidän oman vankilatuomionsa sisältönä ja toiminnan vastaavuudesta vangeista lähteviin tarpeisiin lähtien niistä tekijöistä, jotka ovat saaneet haastateltavat alun perin kiinnostumaan luontolähtöisestä toiminnasta. Tulokset tuovat lisäksi esille useita erilaisia merkityksiä, joita vangit antavat luontolähtöiselle toiminnalle, kuten esimerkiksi sen vaikutuksen mielialaan tai yksilön identiteettiin. Viimeisimpinä tuloksina esitellään vankien näkemykset siitä, miten toiminta vastaa heidän rangaistusajan suunnitelmistaan lähteviin tarpeisiin sekä vapautumisen jälkeiseen aikaan.

6.1 Toimintaan hakeutumisen motiivi

Puutarha- ja kesäkanalatoiminnan kantavana voimana on toiminnallisuus. Kummassakin toiminnassa pitää tehdä fyysistä työtä. Haastattelussa toistui käytännössä jokaisen haastateltavan kohdalla yhtenä motiivina tekemisen puute. Koska haastatteluajankohtana heinäkuussa 2021 maailmanlaajuinen koronapandemia oli jo pakottanut vankilat supistamaan toimintonsa, rajaamaan vankien liikkumista ja tartuntojen ja laitosepidemian välttämiseksi ennen kaikkea vankien kontakteja vankilan ulkopuolisten ihmisten kanssa, oli elämä vankilassa muuttunut haastateltavien mukaan entistä tylsemmäksi. Kaikki uusi ja erilainen toimintatarjonta herätti kiinnostusta ja luontolähtöinen toiminta nähtiin myös tapana liikkua ja ylläpitää fyysistä kuntoa.

Kananmunat, se tekeminen. Mä oon aina tykänny vähän elukoitten kans värkätä niin sehän on ihan mukavaa! Ja ku ei täällä kumminkaan niin hirveästi sitä tekemistä ku ei tuolla jaksu päiväkausia juosta tuolla pihallakaan, niin tuo (kanalatoiminta) en semmosta erilaista mukavaa. (H2)

Kun osallistujavalintaa kesäkanalan ja puutarhan hoitajiksi tehtiin, vangeille kerrottiin, että heillä on mahdollisuus saada kanalan ja puutarhan sato omaan käyttöönsä, mutta tämän yksikään haastateltava ei kertonut olleen itsellään erityisen motivoiva tekijä. Toisaalta toiminnan edetessä monet haastateltavat olivat havainneet, että “aineellinen palkkio” oli yllättävän hyvä ja esimerkiksi taloudellinen säästö ilmaisten munien ja kasvien myötä oli huomattava. Sato kannusti tekemään työtä huolellisesti ja esimerkiksi kanalan hoitamisessa alettiin kiinnittää tarkempaa huomiota kanojen ruuan laatuun, koska sen havaittiin vaikuttavan muniin.

Kyllä minä olen huomannu, että se ihan sydäimestä lähtee, eikä minkään hyötymisen takia. (H1)

Haastateltavat olivat kotoisin erilaisista olosuhteista, sekä kaupungista että maaseudulta. Suurimmalla osalla haastateltavista oli tuomiota edeltäviä kokemuksia esimerkiksi eläinten hoidosta ja luonnossa liikkumisesta, yhdellä jopa kanalan hoidosta, joka vaikutti vähäisesti toimintaan hankkiutumiseen. Eräs haastateltavista oli saanut elantonsakin metsästä.

Just sen (maalla asumisen) takia se on ollukki vähän semmosta että ei oo mielellään lähteny sinne (luontoon) enää niinku myöhemmällä iällä, koska sitä on tullu käytyä lapsena tarpeeksi. Sit se on tullu taas uuestaan täällä. Nyt kun on käyny täällä niin onhan mukavaa. (H4)

Vankihaastattelussa nousikin esiin se, että Green Care -toimintoihin osallistuneiden henkilöiden taustalla vaikutti yleisesti lapsuudessa hankittu yhteys luontoon. Suurin osa oli asunut maatiloilla, käynyt metsällä, marjastanut ja toiminut muutenkin yhteydessä luontoon, jolloin heille oli luonnollista toimia luonnossa. Aikaisempi, jo nuoruudessa hankittu osaaminen toi joillekin toimintaan osallistuneille vangeille lisää itsevarmuutta ja toimintaan osallistuminen vahvisti aikaisempaa, unohdettua taitoa, jonka rikollinen elämäntapa oli matkan varrella syrjäyttänyt.

Aikuisina miehinä toimintaan hakeutuneet miehet arvostivat toiminnan itsenäisyyttä ja siihen liittyvää vastuuta. Myös pelkästään se, että toiminta tapahtui ulkona, lisäsi toiminnan kiinnostavuutta. Eräs haastateltava kertoi ryhmän toiminnan olevan “erilaista mukavaa”, koska muutoin ainoa aktiivinen ulkoilumuoto hänelle oli ollut vangeille sallitun metsälenkin juokseminen.

6.2 Toiminnan mielekkyys ja elämänlaatu

Haastateltavat olivat poikkeuksetta tyytyväisiä toimintaan ja sen vaikutuksiin, joka aikaisempien tutkimusten valossa oli täysin odotettu vastaus. Haastatteluvastausten perusteella toiminnan positiiviset vaikutukset jakautuivat osin limittäin useaan eri tekijään. Toiminta vaikutti vankien itsenäisyyteen ja aktiivisuuteen, joiden voidaan arvioida strukturoidussa laitospäätöksessä kärsivän. Vangeilla on ilmeinen tarve säilyttää edes osin valta päättää siitä, mitä ja milloin he vankilassa jotain tekevät. Useat vastaukset sivusivat laitostumista; miten se

yksilöllä ilmenee ja millä keinoin siihen voi vaikuttaa. Vastaajat pohtivat Green Care -menetelmien käyttökelpoisuutta laitostumisen estäjänä. Vastaajat puhuivat paljon toiminnan vaikutuksesta identiteettiin. Koska vankila-aikaa oli kaikilla vastaajilla jo merkittävä määrä, vastaajat pohtivat sitä, miten osaavat - tai miten yhteiskunta osaa - nähdä heidät muuna kuin rikollisena tai vankina. Viimeisimpänä tekijänä vastauksissa toistui näkemys omasta itsestä osana toimintaan osallistuvaa ryhmää ja ryhmän vaikutus sosiaalisuuteen.

6.2.1 Itsenäisyys ja aktiivisuus

Osallistujat pystyivät vaikuttamaan muun muassa siihen, mitä puutarhatoiminnassa viljellään ja kasvatetaan. Kanalatoiminnassa osallistujat saivat rakennuttaa kesäkanalan omien suunnitelmien pohjalta. Kummassakin toiminnassa osallistujat saivat määrittellä itse aikataulut ja luoda suunnitelmat siitä, miten työtehtävät hoidetaan ja jaetaan ryhmässä. Ohjaajat puuttivat toimintaan vain, jos toiminnassa esiintyisi suuria ongelmia.

Sitten sai käyttää siinä (kanalan) rakentamisessa oma-aloitteisuutta, eihän tuolla ku sinä olet töissä, jos sinä ehotat jotain työtappaa tai jotain niin ne kattoo, niin käsittelee, ettei tuo osaa. [-] Silloin sai luottamuksen niinku tässä asiassa. Ja mukavaa oli, vesisateessakin kasattiin sitä. (H1)

Toimintaryhmään osallistuneet vangit kokivat vankilaolosuhteissa harvinaista itsenäisyyttä saatuaan vapaaehtoisesti ottaa osaa toimintaan, jossa heillä oli suurin määräysvalta. Kun henkilökunta ei määritellyt aikataulua tai tehtäviä, osallistujat tunsivat vapautta. Erään haastateltavan mielestä "patistuksen" puute vaikutti positiivisesti omaan aktiivisuuteen. Omien aikataulujen laatiminen siten, että ne sallivat kiireettömyyden vahvistivat itsenäisyyden tunnetta laitoksessa, jossa on tarkka päiväjärjestys.

Mä voin mennä sinne (kanalaan) - ei mua ole käsketty kertaakaan menemään sinne. Mä saan rauhassa nousta ylös ja syyä tehdä siinä jotain ja mennä sitten. [-]Se on just tosi hyvä, heti jos joku alkaa patistamaan tekemään jotain, niin siihen tulee vähän semmonen toisenlainen asenne... Saattaa tulla. (H2)

6.2.2 Laitostuminen

Laitosympäristössä tilat ja päiväohjelma on suunniteltu pyörimään asiakkaan tarpeiden sijasta yksikön toiminnan ehdoilla, jolloin monet asiat on päätetty asiakkaan puolesta. Yksityisyyttä on laitosisissa olosuhteissa vaikea taata, sillä esimerkiksi vankilat ovat usein täynnä ja yhden huoneen tai sellin jakaa useampi henkilö. Vankilassa on harvoin tiloja, joissa vanki voisi olla yksityisesti tai hiljentyä. Oma rauha, yksinoloa ja hiljaisuutta on vaikea toteuttaa vankiloissa, joissa kärsitään usein tilojen ahtaudesta tai vanhojen rakennuksien toimimattomuudesta. Yksi ratkaisu on luoda erilaisia hiljentyä huoneita tai -tiloja, joissa vanki kykenee irtottautumaan vankilan laitosismaisudesta ja hakemaan omaa rauhaa.

Koska Ylitornion vankila on vanha rakennus ja sisätilat eivät mahdollista rauhoittumistilan luomista, on tila haettava ulkoa. Kun loimme ideoita Green Care -toimintamalleista, yksi lähtökohta toiminnalle oli ottaa huomioon se, että toiminta mahdollistaisi myös hiljentymisen ja rauhoittumisen sitä haluaville.

Yleinen käsitys on, että puutarhatoiminta koetaan hyvänä, rauhoittavana ja mieltä hoitavan kokemuksena ja eläimen kanssa tapahtuva vuorovaikutus saattaa parhaimmillaan rentouttaa ja laskee verenpainetta, oli näiden kahden toimintamallin valinta Ylitornion Green Care -menetelmiksi selvää. Näiden kahden toimintamallin valinnan taustalla oli halu vaikuttaa vankien laitostumiseen sekä tarjota oman rauhan kautta psyykkistä ja fysiologista hyvinvointia.

Kai se (luonnossa tapahtuva toiminta) rauhottaa. Täällä kun kummiski joutuu kuuntelemaan noita -- juttuja, kuunnellu -- kolme vuotta, sitten kun pääsee tuonne missä on ihan hiljasta eikä kuule mitään niin kyllä se on vähän semmosta rauhottavaa touhua. (H2)

Haastateltavat olivat viettäneet vankilassa hyvin erimittaisia aikoja, mutta kaikkien laitostasuminen oli jatkunut jo verrattain kauan. Kaikki haastateltavat olivat tulleet Ylitornion vankilaan suljetusta vankilasta, jotkut suoraan tutkintavankeudesta, toiset ”ottaen vauhtia” esimerkiksi Pelson vankilasta, eli suoraan vapaudesta avolaitokseen sijoitettuja ei ollut ainuttakaan. Kaikki haastateltavat löysivät itsestään laitostumisen merkkejä, jotka osin tulivat esille vasta poistuttaessa vankilasta esimerkiksi poistumisluvulle.

Esimerkkeinä laitostumisesta vangit kertoivat muun muassa ”juuttumisen” tiettyyn televisio-ohjelmaan. Vaikka ohjelma itsessään ei ollut välttämättä edes kiinnostava, sen säännöllisyys rakensi rutiineja, joita vankila ei ollut määrännyt. Jo siirryttäessä suljetusta vankilasta avovankilaan oli monella haastateltavalla ollut hankaluuksia oppia siihen, että kaikki ovet eivät ole lukittuja ja niistä kulkemiseen ei tarvinnut henkilökunnan lupaa. Tästä laitostumisen piirteestä muutama haastateltava kertoi kärsivänsä myös poistumisluvilla jopa huvittavuuteen asti. Kaupan ovella seisominen ja sen odottaminen, että joku avaa oven, ei ollut yksittäinen kokemus. Muutoinkin kauppa-asiointi esiintyi useamman haastateltavan puheissa hankalana laitoksessa asumisen jälkeen. Se, että maksuväline ei ollutkaan myyjän hallussa, kuten suljetun vankilan vankilamyymälässä, oli aiheuttanut outoja hetkiä kaupan kassalla. Myös myymälöiden suuri valikoima oli saattanut saada aikaan sen, että loppujen lopulta vanki asiakkaana ei ollut osannut ostaa mitään.

Käytännön toimissa laitostuminen näkyi siis rutiineissa ja elämän aikatauluttamisessa. Eräs haastateltava kertoi kärsivänsä poistumisluvilla siitä, että hän totutusti vilkuili kelloa eikä osannut irrottaa ajatuksiaan ajankulusta. Toinen haastateltava kertoi vankilatuomion myötä alkaneensa kärsimään julkisten paikkojen kammosta.

Kyllä sitä kun on pitemmän aikaa ollu vankilassa niin sitä masentuu ja laitostuu ja mikään ei kiinnosta. (H5)

Fysiologisena tai psyykkisenä muutoksena laitostuminen ilmeni haastateltavien mukaan muun muassa muistin, etenkin lähimuistin heikkenemisenä. Muistia verrattiin ihmisen surkastuneeseen ruumiinosaan, joka evoluution myötä kuihtuu tarpeettomana pois, kun sille ei ole käyttöä. Toisaalta muistin heikkenemisen koettiin olevan suojaava tekijä; aika tuntui kuluvan nopeammin ja sitä myötä myös tuomio.

Itellä sitten taas on muisti, niinku lähimuisti menny, niin se tavallaan turvaa sitä... että ku päivät sekottuu toisiin niin se menee paljon nopeampaa se aika. Ei sille (muistille) ole käyttöä. (H4)

Ajatusten tunnettiin myös tylsistyvän ja se ilmeni muun muassa puheenaiheiden puutteena. Vankilassa puheenaiheet ovat usein samoja, koska ulkopuolista vaikutusta niihin ei paljoa ole. Omia yksityisasiota ei kovin avoimesti jutella muiden kanssa, jonka vuoksi puheenaiheet ovat hyvin yleisiä. Joskus myös ulkoa ja luonnosta haetaan rauhaa ja irrottautumista toisten seurasta ja juttelusta.

En mä ainakaan ite sitä huomaa, on sitä varmaan vähän laitostunu. Sillai sen huomaa ainaki, että täällä on vähän erilaiset nuo puheenaiheet. Sitten kun menee tuonne siviiliin, niin sisko ja sen mies on ihan normaali ihmisiä niin siinä menee ihan jäihin, ku ei niitten kans voi oikein puhua näitä samoja juttuja. (H2)

Laitostumista ehkäiseviä asioita avovankilassa olivat hyvät mahdollisuudet olla yhteydessä perheenjäseniin ja muihin vankilan ulkopuolella eläviin. Aktiviteettien ja ohjelman puute sai parhaimmillaan aikaan sen, että oma mielikuvitus joutui kovaan käyttöön. Erään haastateltavan mukaan vankilassa kyllä keksii tekemistä, kunhan vain kovasti yrittää. Riskinä tosin on se, että tekeminen ei ole laillista, jonka vuoksi laitos voisi hyötyä aktiviteettien lisäämisestä.

6.2.3 Osallisuus ja voimaantuminen

Haastateltavat sanoittivat identiteetin muutostaan ajoittain hyvin koskettavastikin. Tavassa puhua aiheesta oli usean haastateltavan kohdalla havaittavissa ylpeyttä ja eräänlaista lohdullisuutta - ehkä vangin ja rikollisen identiteetistä voi päästä eroon. Eräs vanki muisteli työkentelyään Pelson vankilassa eläinten parissa:

Jos sä vuosia oot vankilassa sulle tulee semmonen olo että siis niinku tavallaan että... oot tarpeeton. Sitten ku nä meet hoitaan niitä (eläimiä), susta tulee taas tarpeellinen. Se tuo semmosen ihmisarvon takasin tavallaan. (H4)

Se on varmaan se tarve, että sinusta tulee tarpeellinen taas, se on sitten se mikä tuo sen ihmisarvon takasin. Sen jälkeen tulee sitten mieleen ne kaikki, kaikki muutkin että tota varmaan tässä vois jotaki muutaki tehdä ku olla vankilassa. Sitten sitä alkaa oma-aloitteisesti miettimään niitä kursseja. (H4)

Koska kesäkanalan ja puutarhan hoitoon liittyi lopulta yllättävän monipuolisesti erilaisia tehtäviä, saivat kaikki haastatteluun osallistuneet toiminnassaan onnistumisen ja asiantuntijuiden kokemuksia. Erilaisissa rakennustöissä aikaisemmasta työkokemuksesta oli hyötyä ja

oppia tuli jaettua muillekin. Haastateltava, jolla oli ollut aikaisemmin kanoja, osasi neuvoa asioissa, jotka eivät heti tulleet muilla mieleen. Puutarhalla työskentelevä vanki opetteli itsestänsä kasvien hoitoon liittyviä tehtäviä, joita opetti myöhemmin muille. Oma-aloitteisuuden ollessa sallittua ylpeys omasta osaamisesta korostui eri tavalla kuin vankilan työnjohdon määräämiä tehtäviä tehdessä. Haastateltavista vanhin, jolla oli pitkä kokemus luonnossa liikkumisesta, oli paljon tietotaitoa jaettavaksi.

Mulla on nämä harrastukset ollu koko ikäni. Minä -- muille neuvon, että esimerkiksi tuolla on joitain nuoria ja mitä me käveltiin ja tuli jostain pakurikäävästä esimerkiksi puhe. Ne että mikä se semmonen on ja minä näytin tuolla metässä, täällä, tästä vaan kuule teetä keittelemään! (H5)

Kesäkanalan ja puutarhan hoidon ei helposti ajatella liittyvän vankilaan, joten tekeminen sai ajatukset irrottautumaan vankilasta ja vangin identiteetistä. Haastatteluissa toistui haastateltavien kokemukset siitä, kuinka ajatukset palasivat aikaisempiin kokemuksiin, jopa lapsuuteen asti. Ne, joille luonto oli aiemminkin ollut tärkeä elementti, tunsivat, että vankilakan luonnossa tai vain ulkona liikkuminen vähensi vankeuden haittoja.

Se kyllä tuntuu siltä, että se ei (kanala) kuulu tänne. Mutta se on ihan hyvä! (H3)

Eläinten ja kasvien parissa työskentely oli saanut kaikissa haastateltavissa aikaan ainoastaan hyviä tunteita. Sen lisäksi, että tunteet liittyivät itsenäisyyteen tai ihmisarvon kohentamiseen, tuotti työskentely myös muun muassa rauhaa. Sitä pidettiin myös terapiamuotona ja tapana tyyntyä. Toiminnan koettiin vaikuttavan stressitasoon ja paineen tunteeseen. Kanojen seuraaminen sai aikaan hyvän mielen. Niiden hoitoa pidettiin kiitollisena tehtävänä, koska tehdyn työn vaikutus näkyi heti. Hyvin hoidettu, hyvinvoiva kana tuotti hyvin munia.

(Parasta) luonnonrauha itsessään, että siellä (puutarhalla) pystyy hengähtää... ..ja näkee sen kasvien kehityksen. (H3)

Eräs haastateltavista kertoi hakeneensa voimaa ja halanneensa puita jo kauan ennen kuin siitä puhuttiin yleisesti. Hän kertoi, että luonnossa ei tarvitse mitään tekemistä, siellä voi vain olla.

Huonona kokemuksena useat haastateltavat kertoivat henkilökunnan väheksyvän suhtautumisen heidän harjoittamaansa toimintaan. Kanalassa ja puutarhalla työskentelyä pidettiin ”puuhasteluna” ja se sallittiin pääsääntöisesti vain vapaa-ajalla. Henkilökunta sai tosin haastateltavilta ymmärrystä, Ylitornion vankila nähdään vankityöhön keskittyvänä vankilana, jossa työ on tuottavaa enemmän kuin kuntouttavaa.

Mikä siinä (kanalan hoidossa) on epämieluisaa niin se, että osa henkilökunnasta on haukkunu sitä ja tosi ala-arvoisena pitänyt sitä. (H1)

Se on jännä, että päästään kirjastoon ja tekemään tuommosia juttuja. Jos mua ei kiinnosta se kirjastohomma että mä haluaisin mennä tuonne metttään vähän kävelemään ja poimimaan marjoja, niin sitten sitä ei. En mä jaksaa alkaa enää ees kyselemään, kumminki monta lappua siitä laitoin ja kysyin kahelta eri työntekijältä ja puhunu siitä että kyllä ne kaikki siellä tietää, että sinne (marjaan) haluttais mennä. (H2)

Kyllä täällä pitäis olla oikein semmonen työntekijä, joka järjestäis kaikkea mahdollista -- täällä on nämä (virkanimike) semmosia, että ne tekee vain sen välttämättömän työn mikä on määrätty, että ne suorastaan vastustaa kaikkia tuommosia kanaloita ja näitä ettei heille lisätöitä tulis. (H5)

Puhuttaessa luonnon ja eläinten vaikutuksesta identiteettiin haastateltavat, jotka olivat olleet Pelson vankilassa ja työskennelleet siellä eläinten kanssa, pitivät käsittämättömänä päättöstä luopua Pelson eläimistä. Niiden kanssa työskentelystä saadun hyödyn ja hyvän olon sanottiin olevan sellaista, jota ei voi muilla keinoilla tavoittaa. Eläimistä huolehtiminen ja siihen liittyvä vastuu ja vapaus oli vankien mielestä luottamuksen ja arvostuksen osoitus ja esimerkiksi yksi haastateltava sanoi, että mikäli vangin siirtymistä vapauteen asteittain avolaitoksen kautta ei pidettäisi välttämättömänä, hän olisi mielellään jäänyt Pelson vankilaan hoitamaan eläimiä koko pitkän lopputuomion ajaksi.

6.2.4 Ryhmä ja sosiaalisuus

Green Care -toiminnassa mukana olleet vangit muodostivat viiden hengen ryhmän. Työtä ei kuitenkaan tehty ryhmänä, vaan tehtävät jakautuivat hyvin kirjavasti ryhmän jäsenille. Joi-tain tehtäviä, kuten kasvihuoneen perustaminen ja kanalan laajentaminen, tehtiin isompana joukkona.

Haastateltavien mukaan ryhmä nähtiin omana yhteisönään, joka oli sitoutunut samaan päämäärään. Kun ryhmä perustettiin, sille annettiin tavoitteellinen päämäärä (kanojen ja puutarhan hoito), mutta työnjako tapahtui ryhmän sisällä. Monipuolisten tehtävien vuoksi ne jakautuivat paljon jäsenten ammattitaidon ja osaamisen mukaan. Ryhmässä arvostettiin sitä, että kaikki osallistuivat toimintaan tasavertaisina, kukaan ei ottanut johtajan asemaa ja ketään ei tarvinnut patistella. Sen myös uskottiin lisäävän toimintaan osallistuvien yleistä aktiivisuutta.

Kyllä on positiivinen vaikutus (ryhmään), aina lähetään kun on sovittu. Silloin kun rakennettiin niin mukana oli ku (muut) halus - nähä miten rakennetaan. (H1)

Minusta on ihan hyvä, että tänne touhutaan tuommoisia ku tuo kanala ja kasvi-huone. Kun joku innostuu siitä, minusta se on hyvä, että ne (toiset vangit) muu-taki ku tuolla peliä pelaavat tuolla sellissä. (H5)

Ryhmässä osalliset tarkkailivat myös toisiaan ja haastattelussa monet puhuivat myös siitä, miten näkivät toiminnan vaikuttavan yllättävästi muihin ryhmän jäseniin. Muutos saattoi olla hyvinkin näkyvää, kuten esimerkiksi jurohkon miehen muuttumisessa puheliaksi ja sosiaaliseksi.

Joka päivä (vankitoverin nimi) käy selittää mulle mitä se on nähnyt tuolla kasvihuoneella, kyllä sitä oikeasti kiinnostaa. (H2)

Kyllähän se -- on alkanu höpöttämään paljon, siitä on tullu paljon sosiaalisempi. Ennen semmonen jörö. (H1)

Kyllä mä siitäkin, joka oli meidän kanssa siellä hillassa, niin kyllä mä näin että se nautti siellä kun se sai touhuta. Vaikka se marjanpoiminta ei ole mielekästä kaikille, niin kyllä se joillekkin on. (H2)

6.3 Rangaistusajan suunnitelma

Kesäkanalan ja puutarhan hoidon lisäksi kaikki muukin luontolähtöinen toiminta oli haastateltaville mieluisaa. Kun toiminnan aikaansaamia tunnetiloja ja muutosta ajatuksissa ja asenteissa pohdittiin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden näkökulmasta, löysivät haastateltavat useita yhtymäkohtia. Yksi haastateltava, joka muisteli rangaistusajan suunnitelmansa tavoitteen liittyvän impulsiivisuuteen, kertoi pystyvänsä rauhoittumaan luonnossa yksin omien ajatustensa kanssa. Yleisesti haastatteluissa tuli ilmi, että kaikki mielekäs tekeminen, etenkin sellainen, joka ei ollut ”vankilamaista”, auttoi irrottamaan ajatukset esimerkiksi päihteiden käytöstä tai entisestä elämäntavasta.

Just tuommonen (kanala) on sitä kuntouttavaa, se on niinku periaatteessa semmonen terapiamuoto kun tolleen saapi olla ja tehdä kanojen kanssa. [--] Tämä on ensimmäinen semmonen oikeasti hyvä juttu mikä on niinku minun vankeusaikana täällä talossa ollu. (H1)

Työkyvyn ja työllistymisedellytysten ylläpitämiseen liittyviä tavoitteita haastateltavilla oli lähes kaikilla ja esimerkiksi kouluttautuminen nähtiin tällaisen tavoitteen mukaisena toimintana. Sen sijaan työn tekemisen vankilassa ei nähty auttavan muutoin kuin ylläpitämällä fyysisistä kuntoa ja rutiineja. Haastateltavien mukaan työn sisällöllä ei ollut merkitystä. Esimerkiksi kesäkanalan ja kasvihuoneen pystyttäminen nähtiin muita tehtäviä mielekkäämpänä työnä, koska työllä oli myös itseä koskeva merkitys ja arvo.

Jos on jotain mielekästä hommaa vangeille niin se tarkoittaa yleensä sitä, että ei keksi ite jotain tekemistä. Varsinkin kun se on tuommosta hyödyllistä vielä kaiken lisäksi. Että ei jää makaamaan. [--] Niin sitten kun on avotalo niin pitäis olla enempi kaikkia mahdollisuuksia mitä ei suljetussa pystytä järjestämään. Kaikki tällaiset luontohommat on hyviä, marjanpoimimisia saisi olla kyllä vähän enemmän. (H4)

Haastattelussa ilmeni useaan otteeseen, että vangit tunsivat vankilan tarjoaman toiminnan olevan heille määrättyä, he eivät tunteneet aidosti mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintaan sijoittamiseensa. Usea haastateltava toi ilmi vankilan suppean tarjonnan rangaistusajan suunnitelmasta nousevien tavoitteiden mukaiseksi toiminnaksi. Kuntouttavia menetelmiä päihdeongelman hoitamiseksi ei erään kertoman mukaan tarjottu ollenkaan ja työ vaikutti olleen ainoa toiminta, tosin osa työnteosta oli opinnollistettua. Eräs haastateltava kertoi

käyneensä avovankilassa Suuttumuksen hallinta- kurssin, jonka hän oli käynyt jo kertaalleen suljetussa vankilassa.

Osa haastateltavista tiesi, että heidän rangaistusajan suunnitelmiansa keinovalikoimaa oli Green Care -menetelmiin osallistumisen myötä päivitetty ja toimintaan osallistumisesta, sitoutumisesta ja aktiivisuudesta oli tehty merkinnät suunnitelmiin. Henkilökunnalta saadun tiedon mukaan kaikkien toimintaan osallistuneiden suunnitelmiin oli tehty edellä mainittuja kirjauksia, mutta ilmeisesti vangit joko eivät muistaneet sitä tai he eivät olleet kirjauksista tietoisia.

6.4 Vapautumisen jälkeinen aika

Vapauttamissuunnitelma on osa rangaistusajan suunnitelmaa ja yksi teemoista koskikin vankila-aikaisen toiminnan vaikutusta vankeuden jälkeiseen aikaan. Yleisesti ottaen Green Care -menetelmien vaikutusta vankeuden jälkeiseen elämään ei todettu niin selvästi kuin sen vaikutusta haastatteluhetken olotilaan ja vankilassa oloon. Vaikutus nähtiin enemmän vankeuden haittoja vähentävänä kuin tulevaisuuteen tähtäävänä toimintana. Vapautumisen jälkeiseen aikaan toiminta vaikutti edesauttamalla rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista ja muutoksen ylläpitämistä.

Etenkin enemmän puutarhalla työskennelleet vangit kertoivat kiinnostuksen tekemiseen harran ja suunnitelmissa oli esimerkiksi kasvattaa vihanneksia parvekkeella. Puutarhaa hoitaessa vangit olivat saaneet sellaisia uusia taitoja, jotka rohkaisivat kokeilemaan kasvatuksen onnistumista kotioloissa. Eräs vastaajista oli hakeutumassa puutarha-alan töihin ja mahdollisesti opiskelemaan alaa työn ohessa.

Mä oon aikuisiällä tykänny hyötykasveja hoitaa. Mulla on aikomus mennä kaverrille töihin vankila-ajan jälkeen. [-] Työllistymisen kannalta on isoki merkitys, mitä paremmin minä ne (puutarhatyöt) osaan, sitä enemmän minusta on apua. (H4)

Luonnollisesti kanalan pito ei ollut niin helposti käynnistettävä toiminta, mutta myös enemmän eläinten kanssa työskennelleet kertoivat halustaan hoitaa eläimiä vastaisuudessakin. Eritoten vangit olivat tyytyväisiä siihen, että luontolähtöinen toiminta oli antanut heille mahdollisuuden ylläpitää vankeusaikana omaa luontoyhteyttään, oli se sitten esimerkiksi lemmikin hoivaaminen tai metsässä kulkeminen ja marjojen keruu. Eräs vastaajista oli tuomion aikana ”löytänyt uudestaan” luontoyhteyden ja aikoi jatkaa luontoretkeilyä vapauduttuaan ja suosittelua sitä kavereilleenkin.

Ei se ihan perseestä ole kävellä tuolla metässä ja tehdä vaikka tulet johonki sinne ja paistaa vähän makkaraa. Kyllä kaikki tuommonen auttaa varmaan joka ikistä, jos ne vaan lähtee sinne ja kokeilee sen. (H2)

6.5 Vartijoiden haastattelut

Haastattelimme kolmea Ylitornion vankilan vartijaa, joka vastaa kolmasosaa vankilan valvontahenkilöstöstä. Vartijoita haastatellessa teemarunko oli huomattavan suppea. Haastattelulla haimme vartijoiden kokemuksia siitä, miten vangit olivat toimintaan osallistuneet ja millaista hyötyä he olivat siitä mahdollisesti saaneet sekä toiminnan vaikutuksesta vartijoiden omaan tehtävänkuvaan ja työtehtävien määrään. Kysyimme myös vartijoiden näkökulmaa siihen, miten toiminta tukee vankien rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista, mutta jouduimme toteamaan, että Ylitornion vankilassa henkilökunnan tehtävänjako on sellainen, että vartijoiden tehtäviin ei kuulu vankien rangaistusajan suunnitelmien sisältöön tutustuminen ja tavoitteiden toteutumisen seuraaminen. Valvontahenkilökunta tosin kirjaa asianmukaisesti toiminnan toteutumista ja havaintoja siitä. Näin ollen Green Care -menetelmien hyödyntämisestä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteuttamisessa keskusteltiin vain teoriatasolla.

Vankien osallistuminen toiminnan käynnistämiseen ja itse toimintaan nähtiin hyvin aktiivisena. Henkilökunta vahvisti vankien haastattelussa esiin tulleeseen itsenäiseen työskentelyyn. Henkilökuntaa oli ennen toiminnan alkamista ohjeistettu, että vankien työskentelyyn ei tule puuttua, ellei se ole välttämätöntä ja vartijoiden mukaan sellaista tilannetta ei ollut tullut kertaakaan. Arvion mukaan kesäkanala- ja puutarha eivät olleet lisänneet vartijoiden työtehtäviä kuin hyvin vähäisissä määrin. Vankien toimintaa vankilan ulkoalueilla valvottiin enimmäkseen kameroiden avulla. Haastateltavan mukaan vastuu vankilan alueelle tuoduista eläimistä on viime kädessä kuitenkin henkilökunnalla ja näin ollen eläinten voinnin tarkkailu on hieman lisännyt työmäärää. Työ nähtiin kuitenkin vaivattomaksi.

Oli hienoa huomata, kuinka vangit kykenivät täysin itsenäiseen organisoituun toimintaan ilman, että meidän täytyi siihen puuttua. Lisäksi tuli sellainen tunne, että toimintoihin osallistumisen halu tuli täysin aidosta halusta puuhastella kanojen ja kasvien kanssa. (Vartija 3)

Alkusäätämisen jälkeen, kun toiminta saatiin jaloilleen ei meidän tarvinnut puuttua ollenkaan toimintaan. Toki kävimme välillä katsomassa, että työt on suoritettu, kuten niiden kuuluu olla suoritettuna. Toki siinä oli aina sellainen pieni vastuunkanto, että kanat voivat hyvin, mutta samalla se kanojen hyvinvointi tuli tarkastettua, kun kävi kerran työvuorossa katsomassa, mitä kanalaan kuuluu. (Vartija 3)

Haastateltavat kehuivat vankien itsenäisyyttä ja näkivät siitäkin syystä oman osuutensa toiminnassa hyvin vähäisenä. Haastateltavat vartijat olivat havainneet nykyisen Green Care -toiminnan vaikuttaneen joihinkin vankeihin rauhoittavasti, mikä tuki myös vankien haastattelusaan esiintuomia kokemuksia.

Eräs vanki, joka ei oikein jaksanu käydä työmaalla ja siihen jouduttiin paljonkin puuttumaan, niin se innostui kasvihuoneesta niin paljon, että hän meni sinne joka päivä hoitamaan kasveja ja itseasiassa rakensi omatoimisesti eräs

viikonloppu toisen vangin kanssa kasvihuoneen ja sinne tarvittavat puulaatikotkin. Oli vähä yllätys, että siitä nuoresta työtoimintaa vihaavasta pojasta tulikin innostunut työmies, mutta se näköjää vaati sen, että hän pääsi työskentelemään hänelle mielekkäässä ympäristössä. (Vartija 3)

Haastateltavat arvelivat, että mikäli toiminta kasvaa ja muuttuu esimerkiksi ympärivuotiseksi, silloin työllistävä vaikutus on luonnollisesti toinen. Myös mikäli toiminta siirtyy enemmän sisätiloihin, kuten vankilan työtoiminnan halleihin, se lisää työmäärää, koska vartijoiden tehtävänä on tarkastaa vankien työskentelytilat.

Jos eläinelementti jää toiminnassa pysyväksi, se lisää kyllä työtä. Vastuu (eläimistä) on kuitenkin viime kädessä henkilökunnalla. Sama jos toiminta siirtyy sisätiloihin niin sisätilojen tarkastaminen kyllä lisää työtä. (Vartija 1)

Haastattelussa tuli hyvin ilmi henkilökunnan ristiriitainen suhtautuminen Green Care -toimintaan. Se nähtiin osin työtoiminnan kanssa samoista resursseista taistelevana toimintana, joka saattoi pahimmillaan saada aikaan työtoiminnan alasajoa. Toisaalta taas haastattelussa todettiin, että kaikkien vankien toimintakyky ei riitä nykyiseen työtoimintaan ja heille Green Care -menetelmät olisivat sopiva ratkaisu. Toiminta nähtiin tarkoituksenmukaisena ja sille oli ilmeinen kohderyhmä, mutta sitä ei oltu valmiita laajentamaan henkilökuntaa työllistävän vaikutuksen vuoksi.

Luontolähtöinen toiminta voi toimia muun toiminnan lisänä. Se ei voi olla kokopäiväistä. (Vartija 1)

Kanala ja kasvihuonetoiminta voisivat olla osa työtoimintaa eikä pelkkää vapaa-ajan toimintaa, mikäli toiminta kasvaa, tarve varmaan ohjaukselle. [--] Huonokuntoisille vangeille ei ole oikein toimintaa, heille tarvittaisiin omaa toimintaa. Noissa töissä (Green Care -menetelmät) ei tarvita täydellistä työkykyä. (Vartija 2)

Haastattelun ulkopuolella henkilökunnalta oli kuultavissa huoli vankilan työtoiminnan alasajosta. Vankien rangaistusajan suunnitelmien vaikutusta vankiloiden toimintaan ei nähty ainoastaan hyvänä asiana, vaan niiden nähtiin unohtavan työn kuntouttavan merkityksen. Myös vankien palkkauksen huonontumisen kerrottiin vaikuttaneen vankien työaktiivisuuteen ikävästi. Ajatus on ymmärrettävä Ylitornion vankilassa, jossa henkilökunnan mukaan on perinteisesti ollut monipuolista ja tuottavaa työtoimintaa.

6.6 Palaute ja kehittämis ehdotukset

Haastattelun ulkopuolella keskusteluissa vankien kanssa tuli usean haastateltavan kanssa puhetta siitä, että rangaistusajan suunnitelman mukainen tarjonta on Ylitornion vankilassa ymmärrettävästi suppeampaa kuin isommassa suljetussa vankilassa. Ajatuksena ehkä on, että suurin ja intensiivisin suunnitelmallinen työ on jo tehty suljetussa vankilassa ja avovankilaan tullaan enemmän valmistautumaan vapautumiseen. Keskusteluissa tuotiin esille myös sitä, että kun avovankilaan päästäkseen vangin tulee osoittaa tietynlaista luotettavuutta, olisi

arvostettavaa, jos ajatus tästä luotettavuudesta vallitsisi vankilassakin. Vangit toivoivat toiminnalta ylläpitävää otetta eli mahdollisuutta aikaisemmin opittujen taitojen testaamiseen sekä laitostumisen estämiseen tähtääviä tekoja, kuten toimintaa vankilan ulkopuolella ja tiiviimpää kontaktia läheisiin.

Kaikki semmonen toiminta, joka ei ole suljetussa vankilassa mahdollista niinkö kalastus ja marjanpoiminta pitäis olla avovankilassa yleisempää. (H4)

Kysyttäessä haastateltavilta, minkälaista rangaistusajan suunnitelman tavoitteita tukevaa kuntouttavaa toimintaa he olisivat Ylitornion vankilassa kaivanneet, toistui vastauksissa päiheteettömyyden tukemiseen liittyvä työskentely.

Erään haastateltavan mukaan hän oli joutunut kuntouttamaan itse itseään käyttäen paljon vankilan ulkopuolista tukea, kuten läheisiään, mutta toisaalta hän kertoi myös uskovansa, että jouduttuaan käymään itsenäisesti kaikki kuntoutumiseen liittyvät tunnetilat läpi, se on vahvistanut hänen kykyään pysyä päiheteettömänä. Myös vertaisryhmiä - käytännössä AA- ja NA-ryhmiä - olisi kaivattu. Niissä vierailuun todettiin tosin vaikuttaneen myös koronaepidemian, joka todennäköisesti oli estänyt ryhmäkokoontumiset vankilan ulkopuolellakin.

Haastattelussa tuli huomattavan paljon esille vankien vartijoiden asenteille antama merkitys. Kuten jo aikaisemmin mainittiin, vangit arvostivat suuresti heille annettua luottamusta ja mahdollisuutta omatoimisuuteen. Kehittämiskohteista puhuttaessa haastateltavat toivoivat, että yleinen asenne toimintaa kohtaan lientyisi ja olisi vähintään yhdenmukainen.

Toiminnassa ei kehitettävää, mutta enemmän voisi olla. Että kyllä minä niin näkisin, että jos kaikki olisivat samalla asenteella, että kunhan hommat molemmin puolin hoituu niin saisi olla ja tehdä. (H1)

Vartijoiden näkökulmasta toiminnan ohjaamisen pohdittiin kuuluvan enemmän vankilan ohjaajille. Haastattelun ulkopuolella keskusteltiin myös siitä, kuinka esimerkiksi puutarhan hoito voisi muuttua osaksi vankilan työtoimintaa ja se voitaisiin opinnollistaa.

7 Green Care -mielekästä tekemistä ja parempaa elämänlaatua

Green Care -menetelmiä on tutkittu runsaasti ympäri maailmaa. Tutkimuksissa on tuotu esille menetelmien vaikutuksia laitoksissa asuvien hyvinvointiin ja identiteetin rakentumiseen kuin myös kokemuksia menetelmien käyttämisestä työvälineenä. Opinnäytetyömme tutkimuskysymys oli: Millaisia vaikutuksia luontolähtöisellä kuntoutuksella on vankien toimintakykyyn ja miten luontolähtöiset menetelmät vastaavat rangaistusajan suunnitelmista lähteviin tarpeisiin. Lisäksi keräsimme käytännön tietoa Ylitornion vankilassa toteutuneiden Green Care -menetelmien sopivuudesta vankilaolosuhteisiin niin vankien kuin henkilökunnankin näkökulmasta, jotta voisimme mahdollisesti jakaa opinnäytetyömme kautta tietoa muihin vankiloihin.

Käytännössä esimerkiksi kesäkanalan tai kasvihuoneen perustaminen onnistunee puitteiden puolesta missä tahansa vankilassa.

7.1 Green Care -menetelmien vaikutus vankien toimintakykyyn

Suomen pohjoisimpana vankilana, Ylitornion vankilan vankiväestö koostuu pääsääntöisesti lähipaikkakunnilla ja pohjoisen alueella asuvista vangeista. (Rikosseuraamuslaitos 2020a). Pohjoisessa ja syrjäseudulla ylipäättään harrastetaan metsästystä, marjastusta, kalastusta ja liikutaan luontevasti luonnossa. Suurin osa tutkimukseemme osallistuneista vangeista oli hakeutunut Green Care -toimintaan löytääkseen uutta tekemistä päiviinsä. Vallitsevan koronaepidemiankin vuoksi vankien vapaa-ajantoiminnot olivat hyvin rajalliset, koska epidemia esti vankilan ulkopuolisten harrastetilojen käyttämisen sekä kanssakäymisen vankilan ulkopuolisten henkilöiden kanssa. Kaikilla toimintaan osallistuneilla oli aikaisempia luontokokemuksia ainakin lapsuudestaan, ja he kokivat ulkona liikkumisen ja eläinten kanssa puuhailun luontevana.

Päämääriä kuntoutujakeskeisessä toimintamallissa ja kuntoutusta edistävässä työssä ovat asiakkaan itsenäisyys, omatoimisuus ja suhteellinen riippumattomuus sekä tasavertaisuus ja osallistuminen. Kuntoutujaa pyritään auttamaan selviytymään päivittäisistä toiminnoista mahdollisimman itsenäisesti. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että kuntoutuminen vaatii aina kuntoutujan omaa aktiivisuutta ja mielenkiintoa, jotta yksilön kokemus omasta selviytymiskyvystään ja voimavaroistaan voi kehittyä. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2017, 29.)

Aikaisempien, etenkin Erja Rappen Keravan vankilassa vuonna 2015 tehdyn tutkimuksen valossa ei tullut yllätyksenä, että vangit kokivat toimintaan osallistumisen hyvin mielekkäänä. Rappen tutkimuksen mukaan lähes kaikki Keravan vankilassa toimintaan osallistuneet vangit olivat pitäneet heille tarjotusta Green Care -toiminnasta. (Rappe 2015, 17). Erityisesti opinnäytetyössämme nousi esiin vankien myönteinen kokemus toimintaan liittyneestä itsenäisyydestä ja vaikutusvallasta, joka ei vankilassa ole päivittäinen kokemus. Kesäisen Green Care -toiminnan käynnistyessä vangeille annettiin vapaus toiminnan suunnittelemiseen ja aloittamiseen ja he saivat olla mukana päättämässä esimerkiksi puutarhassa kasvatettavista kasveista ja kanalan rakentamisesta. He saivat itse laatia aikataulut toiminnalleen sekä työnjaon. Tutkimukseen osallistuneet vangit pitivät itsenäistä aikataulun laatimista erityisen mielekkäänä; vankilan tarkkaan määritellyn päiväjärjestyksen sijaan he saivat laatia oman, kiireettömän aikataulun. Henkilökunnan kanssa sovittiin, että toimintaan puututaan vain siinä tapauksessa, mikäli jotain ongelmia ilmenee. Näin ei henkilökunnan mukaan tapahtunut koskaan.

Opinnäytetyöhömmme osallistuneilla vangeilla oli kaikilla takanaan kohtalaisen pitkä vankeustuomio, josta ainakin osa - joillakin jopa vuosia - oli kulunut jo suljetussa vankilassa ennen siirtymistä Ylitornion vankilaan. Heillä oli huolestuttavia kokemuksia laitostumisesta, kuten lähimuistin heikkenemistä ja masennusoireita. Opinnäytetyömme mukaan Green Care -

toiminta antoi siihen osallistuville vastapainon vankilan strukturoidulle arjelle ja laitosmaisuu-
delle. Esimerkiksi Ylitornion vankilan sisätiloista on hyvin vaikeaa löytää tilaa, jossa oma
rauha on taattu, jonka vuoksi rauha, yksityisyys ja hiljaisuus haetaan usein ulkoa.

Aikaisempien tutkimusten mukaan puutarhatoiminta mielletään rauhoittavaksi ja mieltä hoi-
tavaksi (Hilkka 2012) ja eläinten kanssa toimimisen taas on tutkittu rentouttavan ja laskevan
verenpainetta sekä poistavan ahdistusta ja pelkotiloja. (Kahilaniemi 2016, 19). Näin ollen ei
tullut yllätyksenä, että useat tutkimukseen osallistuneet vangit mainitsivat, että Green Care -
menetelmiin osallistuminen antoi mahdollisuuden olla rauhassa erillään muista vangeista.

Vangit toivat esille myös tekijöitä avovankilassa, jotka estivät laitostumista, kuten paremmat
edellytykset yhteydenpitoon läheisiin. Moni kuitenkin toivoi, että vankilassa panostettaisiin
enemmän niihin toimenpiteisiin, jotka edesauttavat sopeutumista ympäröivään yhteiskun-
taan. Opinnäytetyömme mukaan Green Care -toimintaan osallistuminen vaikutti ehkä jopa yl-
lättävän paljon siihen osallistuneiden vankien identiteettiin. Erään vangin mukaan vankilaan
tuomittuna hän tunsi itsensä hyvin tarpeettomaksi, mutta hoitaessaan eläimiä, jotka olivat
hänenstä riippuvaisia, hän tunsi itsensä taas tarpeelliseksi ja tunsi saavansa ihmisarvonsa takai-
sin.

Green Care -toiminta Ylitornion vankilassa, niin pienimuotoiselta kuin se ehkä vaikuttaakin,
tarjosi todella monipuolisia tehtäviä siihen osallistuneille. Näin ollen erilaiset ammatilliset
taidot ja kyvyt olivat tarpeen ja jokaiselle toimintaan osallistujalle tarjoutui mahdollisuus
tuoda esille omaa osaamistaan. Erityisesti työnjohdon puuttuminen ja oma-aloitteisuus toi
omalle työlle ja osaamiselle arvo, jota ei saavuttanut tekemällä vankilan työnjohdon määrää-
miä tehtäviä.

Identiteetin muutokseen vaikutti toimintaan osallistuneiden mukaan myös se, että kesäkanala
ja puutarha kasvimaaineen ja -huoneineen eivät tunnu kuuluvan ollenkaan vankilaolosuhteisiin.
Niinpä niihin liittyvä toiminta sai ajatukset irtoamaan vankeudesta ja omasta vangin identi-
teetistä. Ne saivat aikaan myös paljon hyviä muistoja aikaisemmasta elämästä. Kesäkanala- ja
puutarhatoiminta tuovat vapaa-ajalle myös luontevaa luonnossa tapahtuvaa tekemistä, jonka
avulla saa aikaa kulumaan ja ajatuksia irti normaalista laitosmaisesta arjesta. Lisäksi puu-
tarha- ja kesäkanala toiminta toi mahdollisuutta fyysiseen työhön, ja ne tarjosivat sen myötä
kokemuksia työntekemisen onnistumisesta. Kun työn tuloksena kanat voivat hyvin ja tuottavat
munia tai itse viljellyistä siemenistä onnistutaan kasvattamaan kurkku, tuottaa se hyvinvoin-
tia ja onnistumisen tunteita yksilöllisellä tasolla. (Salovuori 2014, 79-83.)

Vangit kertoivat suhtautumisen Green Care -toimintaan osallistumiseen olevan vankilassa
ajoittain väheksyvää ja henkilökunnan miellettiin pitävän sitä ”puuhasteluna”. Toiminta ei
kattanut vangin vankeuslaista kumpuavaa toimintavelvoitetta, vaan se oli vapaa-ajan toimin-
taa. Toisaalta Ylitornion vankilan henkilökunta ei haastatteluissa tuonut esille väheksyntää

toimintaa kohtaan, pikemminkin päinvastoin. Ylitornion vankilassa toimintaa kohtaan osoitettu kyseenalaistaminen liittyi ainoastaan valvontaresurssien jakautumiseen ja työn kuormittavuuteen, ei itse toimintaan sinänsä.

Ryhmän dynamiikka säätelee ryhmän monia toimintoja. Ryhmän vuorovaikutus ja sen dynamiikka saavat aikaan roolien syntymisen. Roolien sisältö määräytyy ryhmän tavoitteiden ja päämäärien mukaan. Ryhmän jäsenten keskinäinen vuorovaikutus alkaa huolehtimaan ryhmän yhteisten päämäärien saavuttamiseksi ja toisaalta ylläpitää riittävää kiinteyttä ryhmän koossa pysymiseksi. Näitä kahta perustehtävää tukemaan ja niitä varten syntyy ryhmäprosessin kuluessa erilaisia rooleja ryhmän jäsenille. (Kauppila 2005, 92.)

Toimivassa ryhmässä vallitsee keskinäinen luottamus ja asiakas kokee saavansa tukea omaan elämäänsä. Merkityksellinen ryhmä tukee asiakkaan autonomian tunnetta ja antaa tulevaisuuden näkymiä. Se on samalla yksilön arvostuksen sekä arvojen mukaista toimintaa, joka tukee aina myös asiakkaan identiteettiä, rooleja sekä sosiaalisia ja vuorovaikutuksellisia taitoja. Merkityksellinen ryhmä tukee aina asiakkaan tuotteliaisuutta ja on aina päämääräsuuntautunutta. (Hvalsoe & Josephson 2003, 61-71.)

Green Care -toimintaan osallistuvat muodostivat oman ryhmän, jota yhdisti yhteinen päämäärä eli kesäkanalasta ja puutarhasta huolehtiminen. Käytännössä ryhmä toimi hyvin vähän yhdessä, kanalan ja kasvihuoneen pystytystä lukuun ottamatta toiminta tapahtui yksin tai pareittain. Ryhmää pidettiin tasavertaisena, kukaan ei ottanut johtajan asemaan, ketään ei tarvinnut kehottaa toimimaan ja kaikkien osaaminen otettiin huomioon. Ryhmäläiset tekivät paljon huomioita toisistaan ja muutoksesta, mitä toiminta saattoi saada aikaan, kuten sosiaalisuuden lisääntymisestä.

7.2 Rangaistusajan suunnitelma ja Green Care

Green Care -toiminnasta löytyy runsaasti keinoja vankien rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamiseksi. Opinnäytetyössämme päihdekuntoutuja kertoi, että työskentely kesäkanalan parissa vei ajatukset pois päihdeiden käytöstä ja siihen liittyvistä asioista. Koska haastateltavien mukaan Ylitornion vankilassa ei ollut tarjolla päihdekuntoutusta oman päihitteettömyyden tukemiseksi, tuli keinoja hakea omatoimisesti ja Green Care -menetelmät olivat yksi niistä.

Toiminta luontoympäristössä vahvistaa osallisuuden tunnetta. Osallistava toiminnallisuus vähentää eristäytymistä ja terveyttä tukevassa ympäristössä voidaan irrottautua identiteetistä, joka on rakentunut ongelman ympärille. Esimerkiksi vankilassa tapahtuva puutarhatoiminta tarjoaa ympäristön, jossa hetkeksi astutaan ulos vankilan laitospöydästä omaan rauhaan. Uudenlaisen ajattelun tai toiminnan kautta saavutetut identiteetin muutokset voivatkin olla keskeisiä toipumisen rakennusaineita. (Salovuori 2014, 80.)

Rangaistusajan suunnitelman ajatuksiin ja asenteisiin liittyviin tavoitteisiin Green Care -menetelmät vastaavat vaikuttamalla vangin identiteettiin. Tunteet siitä, että on tarpeellinen ja kykenee tekemään jotain, joka ei mitenkään liity vankilaan johtaneeseen elämäntapaan, voivat varmasti edesauttaa vangin desistanssia. Huomionarvoinen on myös Rappen (2015, 23) tutkimustulos, jonka mukaan Green Care -menetelmien parissa työskennelleet vangit kokivat, että heidän luottamuksena omaamiinsa arjen taitoihin kasvoi ja he havaitsivat, miten omalla toiminnalla pystyi vaikuttamaan muihin ja kuinka pystyi tarjoamaan apua. Toimintaan osallistuneet vangit saivat yleisesti osallisuuden ja pystyvyyden kokemuksia.

Työ- ja toimintakykyyn liittyviin rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin Green Care -menetelmät sopivat hyvin jo pelkästään toiminnallisuutensa vuoksi. Tutkimukseemme osallistuneet vangitkin kertoivat hyvänä kokemuksena jo sen, että toiminta tarjosi aktiviteettia ja mahdollisuuden olla ulkona. Toisaalta sellaistaikin tekemistä löytyy, johon ei tarvita fyysistä kuntoa tai esimerkiksi täydellistä liikuntakykyä. Green Care -menetelmät ovat erinomaista toimintaa myös niille, joiden osallistumista vankeusaikana rajaa kielitaidon puute. Asia on tutkimuksen kannalta huomionarvoinen, sillä vankeuslain (767/2005) mukaan kaiken vangin toimintaan sijoittamisen vankilassa tulisi olla vankilähtöistä eli päätöstä tehtäessä tulisi ottaa ensisijaisesti huomioon vangin rangaistusajan suunnitelmasta esiin tulevat tarpeet.

Työ- ja toimintakykyyn liittyvä tavoite voi liittyä työllistymisedellytysten parantamiseen, johon Green Care -toiminta vastaa mahdollisuutena lisätä ammatillista osaamista ja ylläpitää jo olemassa olevaa osaamista. Mainittavaa on, että yksi tutkimukseemme osallistuneista kasvi- maalla ja -huoneessa työskennelleistä vangeista oli kiinnostunut tekemisestään niin, että aikoi hakeutua opiskelemaan puutarha-alaa.

Etenkin tuomion loppupuolella rangaistusajan suunnitelman tavoite voi olla vapautumiseen valmistautuminen ja vankeudesta aiheutuvien haittojen vähentäminen. Niihin Green Care -toiminta vastaa tarjoamalla vankilan rutiineista poikkeavaa tekemistä, joka voi vahvistaa fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia.

8 Pohdinta

Opinnäytetyössämme jouduimme ottamaan huomioon niin koronavirusepidemian, Ylitornion vankilan sijainnin kuin Lapin kesän ja kasvukaudenkin. Sen vuoksi opinnäytetyö prosessina kesti noin puoli vuotta alkaen siitä, kun Lappiin tuli kevät, kasvien kasvattaminen alkoi ja kanat muuttivat Ylitorniolle. Kesän kallistuessa loppua kohti teimme aineistonkeruuhaastattelut ja jo ennalta sovitun aikataulun mukaisesti, aineiston käsittely ja lopullisen työn tekeminen ajoitettiin syksyyn.

Voimme tuntee ylpeyttä siitä, että parityöskentely sujui mallikkaasti huolimatta opinnäytetyön tekijöiden noin 900 kilometrin välimatkasta. Ehkä koronaepidemiasta oli tässä tilanteessa hyötyä siinä mielessä, että työskentely ja opiskelu videoyhteyksien välityksellä oli jo arkistunut ja olimme harjaantuneita käyttämään erilaisia teknisiä menetelmiä työn teossa. Haastatteluja varten toinen tekijöistä matkusti Ylitorniolle, mutta sekään retki ei ollut vaivana kohtuuton yhdistettynä kesälomamatkaan. Jo opinnäytetyötä aloittaessamme huomasimme molemmat olevamme päämäärätietoisia ja valmiita panostamaan työn valmiiksi saattamiseen aikataulussa. Koko prosessi on ollut erinomaisen sujuvaa yhteistyötä, ja opinnäytetyön tekemiseen on löytynyt yhteinen ilo.

Meillä molemmilla on pitkä kokemus vankilatyöstä. Tutkimuksen tekeminen esitteli kuitenkin meille molemmille vankilaa ja vankeinhoitoa ihan uudesta näkökulmasta. Johanna, joka työskentelee Ylitornion vankilassa, sai olla läheltä seuraamassa Green Care -menetelmien käyttöönottoa ja tutustua uuteen toiminnalliseen elementtiin yhdessä vankien kanssa. Mia, joka työskentelee Helsingin vankilassa, sai tutustua pieneen lappilaiseen avovankilaan ja työskentelyyn avoimissa olosuhteissa.

Ammatillinen kehittyminen tapahtuikin suurimmalta osin heräämisenä kuntouttavan toiminnan tarpeellisuuteen ja vaivattomuuteen. Ajatuksena heräsi, että vangit ovat tuomion aikana hyvin vaatimattomia tarpeissaan. Hämmennystä aiheutti vankien kokemus siitä, että luontolähtöiseen toimintaan osallistuminen ei saanut henkilökunnalta täyttä tukea ja pistikin ajattelemaan, että Green Care -menetelmät sellaisina kuin ne Ylitornion vankilassa järjestetään, tulisi nostaa paremmin esiin, niiden hyötyä vangeille tulisi korostaa ja nostaa ne vangin toimintavelvoitteen täyttäväksi toiminnaksi. Ehkä niillä tavoin toiminnan arvostus saataisiin kasvamaan. Toisaalta tulisi painottaa sitä, että kuntoutusmenetelmät eivät ole uhka työtoiminnalle, vaan parhaassa tapauksessa esimerkiksi Green Care -menetelmät ja vankilan työtoiminta voisivat hyötyä toisistaan.

8.1 Tutkimuksen eettisyys

Normatiivisessa etiikassa pyritään löytämään vastaus siihen, mitkä ovat oikeat ja noudatettavat eettiset säännöt (Laitinen, Launis & Wennberg 200, 14-15). Tutkimusetiikassa on luontevinta käyttää normatiivista etiikkaa, jonka teoriat ilmaisevat aina joitakin tiettyjä moraalisia arvoja ja sääntöjä. Normatiivinen etiikka jaetaan kolmeen kategoriaan: teleologisiin, deontologisiin ja konsekventialistisiin teorioihin. (Kuula 2011.)

Jotta pystyimme toimimaan eettisesti oikein tutkimusta tehdessämme, meidän oli ymmärrettävä käytettävien menetelmien taustat ja eettisyys sekä sitouduttava niihin. Saadaksemme aikaan laadukkaan tutkimuksen, meidän tuli huolehtia, että se on myös eettisesti kestävällä pohjalla. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 127.) Green Care -toiminnan eettisyyttä ja laadunhallintaa ohjaa muun muassa suomalainen Green Care -laatutyökirja. Laatutyökirja on tarkoitettu

palvelun laadun hallintaan ja toisaalta dokumentiksi, jonka avulla on mahdollista osoittaa asiakkaalle, millä periaatteella Green Care -palvelua tuotetaan, mikä siitä tekee Green Care -toimintaa, ja miten sen vaikuttavuutta arvioidaan ja laatua hallitaan. Laatutyökirja keskittyy siten Green Care -toiminnalle ominaisten piirteiden tarkasteluun, ja se on tarkoitettu Green Care -palvelun kehittämiseen ja laadunhallinnan apuvälineeksi. Laatutyökirjasta ilmenee, miten palvelun vaiheet on jäsennelty asiakaslähtöisiin osatavoitteisiin pääsemiseksi, millä perusteella luontoperustainen toimintatapa on valittu, ja miten sitä palvelun aikana käytetään asiakkaan tavoitteisiin pääsemiseksi. (LuontoHoivan ja LuontoVoiman laatutyökirja 2020.)

Teleologisessa etiikassa keskeistä on pyrkimys kohti jotakin objektiivisesti määriteltävissä olevaa ihmisen päämäärää. Teleologinen etiikka tunnetaan myös hyve-etiikkana. Deontologisessa eli velvollisuusetiikassa ihminen noudattaa moraalialueensa omasta vapaasta tahdostaan. Moraali on myös velvoittavaa, jota ilmentää velvollisuus etiikassa sääntöjen ja niiden ehdottoman noudattamisen korostaminen. Esimerkkinä tutkimuksen velvollisuuseettisestä normista on tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus, joka on peräisin ihmisarvon ja ihmisen autonomian kunnioittamisesta. Tutkimukseen osallistumisen keskeyttämisen oikeus on myös velvollisuuseettinen normi. Näin ollen vapaaehtoisuuden normi on kattava ja ehdoton periaate. (Kuula 2011.)

Konsekventialistinen eli seurausetiikka korostaa tekojen seurauksien arviointia moraaliperustana. Seurausetiikassa korostetaan tekojen seurauksien arviointia moraaliperustana. Seurausetiikassa painotetaan yksilölle itselleen koituvien tekojen suotuisia seurauksia. Tutkimuksen moraaliperustan arvioinnissa seurausetiikalla on merkitystä. Seurausetiikan myötä joudumme miettimään, miten tutkittavista ja heidän yhteisöstään kyetään kirjoittamaan tavalla, joka ei ”siloittele” tutkittavaa todellisuutta eikä myöskään leimaa negatiivisella tavalla tutkittavaa ryhmää. (Kuula 2011.)

Valitsimme tutkimusaiheen harkitsemalla sitä vastuullisesti, tarkastelemalla tutkimusasetelmaa ja pohtimalla tutkimusaiheen valintaa. Pohdimme myös sitä, miksi valitsimme tutkimusaiheemme ja miksi päädyimme kyseiseen tutkimukseen. On tärkeää pohtia näitä kysymyksiä eettisesti, koska ne vaikuttavat muun muassa tutkimusongelman luomisessa. On tärkeää pohtia myös tutkimusasetelmaa, jotta se on eettisesti neutraali sekä tutkittavien että tutkijoiden kannalta. Tutkimuksen eettisyyttä lisää se, että tutkimusasetelmassa selviää, miksi tutkimukseen on ryhdytty ja kenen ehdoilla tutkimusta tehdään. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 129.)

Lisäksi käytimme eettisyyden takaamiseksi kirjoittamisen ohjenuorana ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiä suosituksia (Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset 2019), jotta meidän kirjoittamisemme ja tiedon kerääminen noudatti eettisyyden periaatteita. Käytimme apuna ammattikorkeakoulujen tarjoamaa asiantuntija-apua ja ohjeita, jotka tukivat meitä juridisten ja eettisten kysymysten tunnistamisessa ja

ratkaisemisessa. Ymmärrämme ja kunnioitamme tekijänoikeuden alaisen aineiston käyttämistä. Ilmoitimme käyttämiemme lähteiden alkuperän ja tekijät hyvän tutkimustavan mukaisesti ja lainsäädäntöä noudattaen. Olimme tutustuneet henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyviin periaatteisiin ja ammattikorkeakoulun ohjeisiin. Lisäksi olimme tutustuneet tutkimuseettisiin ohjeistuksiin. Ymmärsimme, että voimme hakea apua ja tukea mentor-opettajalta ja sitouduimme noudattamaan opinnäytetyön eettisiä ohjeita.

Normit, jotka ilmentävät totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta, ohjaavat tutkijoita noudattamaan tieteellisen tutkimuksen menetelmiä ja esittämään luotettavia tuloksia, joiden oikeellisuus on tiedeyhteisön tarkistettavissa. Tutkimustiedon kerääminen, sen käsittely ja asianmukainen arkistointi ovat olennainen osa tiedon luotettavuutta ja tarkistettavuutta. Tutkittavien henkilöiden ihmisarvoon liittyvät normit korostavat tutkittavien ja heidän yhteisöjen itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja tutkimuksesta aiheutuvien vahinkojen välttämistä. Normit ovat tärkeitä aina, kun ihmisiltä kerätään tietoja tutkimustarkoituksiin. Lisäksi tutkijoiden keskinäisiä suhteita ilmentävät normit vahvistavat tieteen yhteisöllisyyttä. Tärkeää on toisten tutkijoiden työn kunnioittaminen ja huomioiminen. Normijaottelin lisäksi tutkimusetiikka koskee myös aineiston hankintaa ja tutkittavien suojaan liittyviin kysymyksiin, tieteellisen tiedon soveltamiseen, käyttöön ja vaikutuksiin koskeviin kysymyksiin ja tieteen sisäisiin asioihin. (Kuula 2011.)

Opinnäytetyössä käytettiin henkilöhaastatteluja tutkimustuloksia arvioidessa. Henkilötietoja ei käytetty opinnäytetyössä, vaan haastateltavat henkilöt esiintyivät nimettöminä tutkimustuloksien taustalla. Otimme huomioon tutkimuksissa käytettävien henkilötietojen tarkoitussidonnaisuusvaatimuksen, joka tarkoittaa sitä, että henkilötietojen tarkoitus on suunniteltava ja määriteltävä täsmällisesti, jotta niiden käsittely olisi lainmukaista. Henkilötietoja ei kerätä ollenkaan. Kysymyksessä oli kertatutkimus, jolle ei määritelty seuranta. (Minilex 2021.)

Lisäksi otimme huomioon tutkimukseen osallistujien suojan eli selvitimme tutkittaville henkilöille tutkimuksen tavoitteet, menetelmät, mahdolliset riskit ja sen, mistä tutkimuksesta on kysymys. Lisäksi toimme esille tutkittavien roolin opinnäytetyössä, joka perustu vapaaehtoisuuteen ja allekirjoitettiin suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Otimme toiminnassamme huomioon tutkittavien henkilöiden turvallisuuden turvaamalla heidän oikeutensa ja hyvinvoinnin tutkimuksen aikana. Tutkimustiedot ovat luottamuksellisia, jotka on saatu tutkimuksen yhteydessä eikä niitä luovutettu ulkopuolisille tai muuhun tarkoitukseen. Tutkimukseen osallistujat ovat nimettömiä eikä osallistujia pystytä tunnistamaan tutkimustuloksista. Toimimme vastuuntuntoisesti ja rehellisesti. Pyrimme uskottavuuteen ja eettisesti oikeisiin ratkaisuihin koko tutkimusprosessin aikana. Kunnioitamme muita tutkijoita ja heidän työtänsä omassa työssämme sekä tuloksia julkistaessa. Kirjaamme käyttämämme lähteet asianmukaisesti ja tuomme esille oman tutkimusryhmän aseman tutkimusta tehdessä. Noudatamme tiedeyhteisön tunnustamia tapoja. Käytimme opinnäytetyössämme eettisesti kestäviä

tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimustuloksia tuloksia julkistaessa, noudatamme avoimuutta. Noudatamme hyvää tieteellistä käytäntöä, rehellisyyttä ja vilpittömyyttä tutkimusta tehdessämme. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 132-133; Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet 2003.)

Vankilassa tehtävässä vankien haastatteluille pyysimme tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä. Vankilalla tehtävässä henkilökunnan haastatteluille pyysimme tutkimusluvan Ylitornion johtajalta tai hänen poissaollessaan, apulaisjohtajalta. Lisäksi otimme eläinten hoidon eettisyyden huomioon ja ilmoitimme kesäkanalatoiminnan kunnan terveysviranomaiselle. (Ruokavirasto 2021.) Kanala valmistettiin uudistuotantona vankilassa sel-laiseksi, että se täyttää kaikki vastuullisen eläintenpidon vaatimukset. Lisäksi tarvittavat eläinten pitoon liittyvät luvat vankila-alueella on hoidettu kuntoon Ylitornion maaseutukunnan, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ja Senaattikiinteistön kanssa, jotta kanojen pitäminen vankila-alueella oli luvanvaraista ja sallittua.

Emme aloittaneet kanalatoimintaa ennen 1.6.2021 välttääksemme vahinkoa muille alueen villieläimille (lintuinfluenssa). Hankimme kanat luotettavalta ja vastuulliselta tuottajalta ja vaadimme salmonellatodistuksen kanoista. Kanojen lopetus olisi tapahtunut eettisesti ja kanan kärsimystä vähentävällä tavalla, mutta päätyessämme vaihtoehtoisesti kanojen luovutukseen, etsimme kanoille vastuullisen elinpaikan, kun toiminta lopetettiin tutkimuksen päätyttyä Ylitornion vankilassa. Toimintamme oli vastuullista ja eettisesti kestävää tuotantoeläimiä kohtaan, joita käytimme osana tutkimustyötä. (Ruokavirasto 2021.)

8.2 Ammatillinen reflektointi

Opinnäytetyöprosessi on antanut mahdollisuuden päästä tutustumaan vankilassa tehtävään tutkimustyöhön ja siihen prosessiin, mitä uuden menetelmän käyttöön ottaminen vankilassa kokonaisuudessaan vaatii. Johanna työskentelee vartijana Ylitornion vankilassa ja se mahdollisti tiiviin yhteistyön tekemisen yhteistyökumppanimme Ylitornion vankilan kanssa. Uudet ideat otettiin vastaan avoimesti ja yhteistyö Ylitornion vankilan kanssa oli helppoa ja toimivaa. Prosessi yhdisti niin työpuolta, valvontaa, johtoa kuin kuntouttavaa sektoriakin. Johannalle opinnäytetyö oli toinen tutkimustyö. Aikaisemmasta tutkimustyöstä oli vierähtänyt Johannan kohdalla jo 15 vuotta ja sen vuoksi hän kokikin saavansa suurta apua ja tukea opinnäytetyöpariltansa Mialta, jolla on enemmän kokemusta tutkimustyöstä ja ylipäättänsä työskenteleystä Rikosseuraamuslaitoksen eri sektoreilla. Lisäksi Johanna koki hyötyvänsä Mian ammattitaidosta liittyen vankien haastatteluihin ja tutkimustuloksien purkamisessa, koska Mialla on kokemusta muun muassa vankien haastattelemisesta.

Mia taas oppi paljon parityöskentelystä, koska aikaisemmissa opinnoissa hän oli aina toiminut itsenäisesti. Parityö voidaan nähdä haasteena ja voidaan pelätä erilaisia eriäviä näkemyksiä,

mutta tätä opinnäytetyötä tehdessä sellaisiin ei törmätty. Siinä missä Johanna arvosti Mian kokemusta, arvosti Mia taas Johannan ”tuoreita” näkemyksiä.

Prosessi onkin siis tarjonnut paljon uusia kokemuksia ja oppimisen paikkoja. Tutkimustyömme kattoi laajasti Rikosseuraamuslaitoksen työskentelykenttää ja sen myötä jouduimmekin liikkumaan tutkimustyötä tehdessämme eri sektoreiden työskentelypinnoilla löytääksemme kattavimman tietotaitopohjan meidän työllemme ja työskentelylle. Suomen pohjoisimpana avolaitoksena Ylitornion vankila haastoikin lyhyellä kesällä innovoimaan riittäviä ja sopivia Green Care -menetelmiä osaksi toimivaa kuntoutusta.

Opinnäytetyön tekijöinä koimme, että tutkimustyön prosessikokonaisuus lisäsi valtavasti ammattitaitoamme. Koska Johanna oli luomassa onnistunutta Green Care -menetelmää alusta loppuun vankilaympäristössä myös käytännössä, lisäsi se Johannan itsevarmuutta omaa osaamistaan kohtaan. Tutkimustuloksien myötä tullut vankien positiiviset kokemukset Green Care -menetelmien sopivuudesta Ylitornion vankilaan lisäsi molempien luottamusta siihen, että ymmärrämme kuntoutuksen haasteita vankilaolosuhteissa ja kykenemme vastamaan niihin tarjoamalla rangaistusajan suunnitelman mukaista toimintaa. Lisäksi vankien haastattelut ja kuntoutuksen mahdollisuuksien tutkiminen vankilähtöisellä tavalla on vienyt meitä lähemmäksi omaa kohderyhmäämme ja auttanut ymmärtämään vankien näkemyksiä paremmin. Kun lähdimme suunnittelemaan opinnäytetyötä ja siinä käytettävää menetelmää, niin oletukseamme oli se, että vangit motivoituisivat työhön ja toimintaan ulkoisten ”porkkanoiden” avulla. Kuitenkin saimme yllättyä siitä, että vankeja motivoi itse eläimet ja kasvit eikä niinkään niiden tuottamat hyödykkeet. Oli virkistävää huomata, kuinka väärässä olikaan omien olettamuksiensa kanssa.

Oli myös ammatillisesti antoisaa huomata, kuinka toimintaa osallistuvat vangit laskivat suoja-muuriansa päivittäisissä kanssakäymisissä Green Care -toiminnan myötä. Uskomme, että vangit halusivat vastavuoroisesti kunnioittaa sitä, että olemme luoneet heille jotain sellaista, mistä he kokevat saavansa hyötyä vankilassa oloaikana. Uskomme myös, että luottamus, jonka annoimme vangeille, heijastui luottamuksena ja kunnioituksena takaisin. Vastavuoroisuuden kokemus olikin yksi antoisimpia kokemuksia, joita prosessi tuotti. Johanna koki, että Green Care- ryhmä oli muodostunut sellaiseksi, jossa vallitsi yhteinen seesteisyys ja kunnioitus sekä vankien että vartijan välillä. Tällainen vartijan ryhmään mukaan ottaminen ilman täysiä suojamuureja ja epäilyksiä vartijaa kohtaan oli Johannalle opettavainen kokemus. Toki Johanna myös irrottautui prosessin aikana perinteisestä vartijan roolista ja ”jalkautui” kentälle vankien kanssa.

Tällainen ”jalkautuminen” on enemmän lähityön virkamiesmallin mukaista toimintaa, joka selvästikin hyötyy tällaisen ”sillan” rakentamisesta vartijan ja vankien välille, jotta päästäisiin luomaan vastavuoroisuuteen ja luottamukseen perustuvaa vuorovaikutusta. Tämä

kokemus laittoi myös miettimään, että kunnioitus ja luottamus työntekijältä asiakasta kohtaan toimii vankilassa samalla tavalla kuin ulkomaailmassakin. Kun avovankilassa valmenneen kohti vapautumista, niin eikö olisi tärkeää antaa vangeille mahdollisuuksia juuri tällaiseen vastavuoroisuuteen perustuvaan luottamukseen, jolla on taas kertaantuvia positiivisia vaikutuksia yksilön identiteetin rakentumisessa? Edelleen ollaan ehkä liian kaukana sellaisesta kuntouttavasta työstä, jossa vartijan ja vangin välillä vallitsisi tarpeeksi vahva luottamus, joka mahdollistaisi kuntouttamisen siinä potentiaalissa, jossa sen voitaisiin saavuttaa oikeanlaisella työskentelymenetelmällä. Kun kumpikaan osapuoli ei luota toiseensa ja vuorovaikutus jää pinnalliseksi, ei kuntoutus saavuta tavoitteitaan täysin. Onkin siis syytä pohtia, miten vapautuva vanki kykenee saamaan positiivisia kokemuksia ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja luottamuksesta ennen vapautumistaan, jos niitä ei saa vankilassa oloaikana?

8.3 Tuloksien hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset

Rikosseuraamuslaitoksen linjauksien, vision sekä strategian mukaan Rikosseuraamuslaitos pyrkii kohti turvallisempaa, avoimempaa ja vaikuttavampaan täytäntöönpanoa. Tähän tavoitteen pyritään joustavien, turvallisten rakenteiden ja seuraamusprosessien kautta, jotka mahdollistavat ja tukevat avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa. Rangaistusten täytäntöönpano ja yksilöllisesti suunnitellut rangaistusajan suunnitelmat lisäävät tuomittujen valmiuksia yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Rikosseuraamuslaitoksen strategian 2020-2023 yhteiskunnallisen vaikuttavuustavoitteen mukaan Rikosseuraamuslaitos pyrkii toiminnassaan kehittämään vaikuttavaa lähityötä, jossa koko henkilökunta osallistuu rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteuttamiseen. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos pyrkii kehittämään ja toteuttamaan asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluita ja jatkumoina vaikuttavuuden viitekehyksen pohjalta. (Rikosseuraamuslaitos 2020m.)

Opinnäytetyömme mukaan Ylitornion vankilan Green Care -menetelmät vastaavat Rikosseuraamuslaitoksen strategian 2020-2023 mukaisia linjauksia ja tavoitteita. Green Care -menetelmät tuottavat turvallisia ja joustavia prosessimenetelmiä, jotka tukevat vaikuttavampaa täytäntöönpanoa. Green Care -menetelmät sopivat myös sellaisille vangeille, jotka eivät kykene esimerkiksi jonkin fyysisen vamman takia osallistumaan vankilan tarjoamaan työtoimintaan ja sitä kautta muun muassa menetelmät lisäävät näidenkin vankien osalta valmiuksia yhteiskuntaan integroitumisessa. Green Care -menetelmät ovat meidän opinnäytetyömme tuoman loppupäätelmien mukaan monipuolista lähityötä, joka vaikuttaa niin vankeihin kuin henkilökuntaankin. Green Care -menetelmät voivat tarjota uudenlaisen ”sillan” valvontahenkilöstön ja vankien välille tukien lähityön tavoitteita. Kun Green Care -menetelmiä voi käyttää melkein missä vain ja kohdentaa ne kenelle vain. Green Care -menetelmien avulla on helppoa ja turvallista kohdentaa palveluita, jotka vastaavat yksilöllisellä tasolla asiakkaiden tarpeita.

Suurin merkitys luontoympäristön vaikutuksista näyttää olevan heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville ihmisille. Alemman tuloluokan väestölle luonto antaa huomattavasti isomman merkityksen virkistykseen ja elpymiseen lähteenä eikä sitä pystytä korvaamaan muiden virkistymämahdollisuuksien kautta. Lisäksi luontoympäristö on vastalääke henkiselle kuormitukselle, jota esimerkiksi vankeusrangaistuksen suorittaminen oletettavasti aiheuttaa. Lisäksi voimme olettaa, että suurin osa vangeista ei kykene tuntemaan turvallisuutta ja levollisuutta vankilassa oloaikana, mutta luonnon avulla ihmisen aivot liittävätkin luontoympäristön tunnuspiirteet automaattisesti turvallisuuden ja levollisuuden tunteisiin. Näin ollen luonto saattaa auttaa vankia saavuttamaan rauhallisuutta ja levollisuutta vankilan luomien rakenteiden ympärillä. (Soini 2014, 50-51, 53.)

Avovankilassa pyritään palauttamaan vanki takaisin yhteiskuntaan, vähentää vankilan aiheuttamia haittoja ja tasoittaa yhteiskunnan ja vankilan välistä kuilua, jotta vangin integroituminen yhteiskuntaan olisi helpompaa. Luontoympäristö tarjoaa runsaasti virikkeitä kaikille aisteille ja sen myötä se tukee ihmisen palautumista nykyhetkeen. Lisäksi luontoyhteys vahvistaa läsnäoloa, jolla on iso merkitys ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, jossa läsnäolon myötä on mahdollista luoda toiseen ihmiseen aito näkemisen ja kuulemisen suhde. Varsinkin päihde-työssä sosiaalisella tuella on saatu hyviä tuloksia. Päihdeongelman syntyminen ja jatkuminen on usein sidoksissa lähiympäristön ihmissuhteisiin ja tärkeää onkin ollut ongelman voittamisessa uudenlaisten ihmissuhteiden luominen. Sen lisäksi, että luonto tarjoaa päihdeongelmaiselle tekemistä päihdeiden käytön katkaisemiseksi, niin se myös tuottaa toiminnallaan ihmisiä eheyttäviä ja korjaavia toimintoja. (Soini 2014, 55.) Green Care -menetelmät tarjoavat yhteisöllisyyttä ryhmän jäsenien kautta, mutta inhimillistä yhteisöllisyyttä tuottavat myös luonto, eläimet ja tutut ympäristöt, joiden kautta vangin on mahdollista saada vuorovaikutuksen, osallisuuden ja kiinnittymisen kokemuksia. Näiden kokemusten merkitys korostuu varsinkin silloin, kun sosiaalisen tuen saaminen kanssa ihmisiltä on syystä tai toisesta rajallista, kuten vankien tai muutenkin yhteiskunnasta syrjäytyneiden ihmisten kohdalla usein on. (Soini 2014, 66.)

Rikosseuraamuslaitoksen tarjoama palvelutarjonta sisältää sosiaalisen kuntoutumisen eli toiminnan, jonka tavoitteena on lisätä vangin arkielämän taitoja ja sosiaalisia taitoja, auttaa vankia ohjautumaan ammatillisiin opintoihin ja työelämään tai muuten valmistautumaan vapautumista varten. Toiminta tukee myös rikoksettoman elämäntavan omaksumista ja tukee päihdeettömyyttä. Sosiaalinen kuntoutuminen sisältää myös toiminnan, jonka avulla järjestetään vankien toimintakykyä ylläpitävää toimintaa sellaisten vankien aktivoimiseksi, joita on vaikea sijoittaa muuhun toimintaan. (Rikosseuraamuslaitos 2020k.) Näiden Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden mukaan Green Care -menetelmät sopivat hyvin vastaamaan sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita. Lisäksi Green Care -menetelmien järjestäminen on halpaa eikä vaadi sellaista ammattitaitoa, jota ei löytyisi valvonta ja ohjaussektoreilta. Green Care -toiminta on matalankynnyksen sosiaalista kuntoutumista, jonka avulla pystytään vaikuttamaan

muun muassa ”väliinputoajiin” eli vankeihin, joiden toimintakyky on heikko, eivätkä tällaiset vangit kykene osallistumaan vankilan työtoimintaan. Lisäksi menetelmä sopii mainiosti ulkomaalaisille vangeille, koska menetelmä ei vaadi välttämättä yhteistä kieltä. Vankilan muodostama laitostyöympäristö hyötyisi menetelmästä tuomalla laitostyöympäristöä rikokkain ominaisuuksien mukaan kuntoutukseen. Kuten opinnäytetyössämmekin toimme esille, niin ihminen hyötyy luontoelementtien läsnäolosta ja niiden kanssa toimimisesta sekä fyysisesti että psyykkisesti. Menetelmien tuomat hyödyt tuottavat toiminnan lisäksi sellaisia hyötyvaikutuksia, joita ei kyetä saamaan vankilan muilla menetelmillä. Ihminen ja luonto ovat yhteydessä toisiinsa ja luonto tuottaa hyvinvointia ihmiselle. Tuomalla luontoa laitoksiin saadaan positiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin. Kun panostetaan ihmisen hyvinvointiin, panostetaan ihmisen mahdollisuuteen kuntoutua nopeammin ja tehokkaammin. Näin palveluaan Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteita, joiden mukaan parannetaan vangin mahdollisuuksia yhteiskuntaan takaisin integroitumisessa vankeuden jälkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2020m.)

Opinnäytetyömme tuloksien perusteella ehdotamme, että seuraava tutkimus voisi koskea Green Care -menetelmien vaikutuksia ja/tai vaikuttavuutta vankilaympäristössä. Sekä me opinnäytetyön tekijät että Green Care -menetelmiin osallistuneet vangit kohtasimme menetelmiin kohdistuvaa negatiivista arviointia prosessin aikana. Usko ja luottamus Green Care -menetelmien toimivuuteen ja sen vaikutuksiin ovat edelleen hyvin vähäisiä ja siksi olisikin tärkeää tuoda esille enemmän tutkittua tietoa menetelmien vaikutuksista ja vaikuttavuudesta. Arviointitietojen avulla voidaan osoittaa, miten toimintatapoja voidaan kehittää, jotta halutut vaikutukset saavutettaisiin paremmin. (Dahler-Larsen 2005, 41). Arviointi voi tuottaa myös kokonaan tietoa uusista näkökulmista ja ratkaisuista, kuten vaihtoehtoisista tavoista tuottaa palveluita vankilaympäristössä. Erityisesti tällaista arvioinnin kautta tuotettua tietoa eri vaihtoehtojen vaikuttavuudesta kaivataan tilanteissa, jossa vallitsee epätietoisuus jotakin yhteiskunnallista käytäntöä tai seurauksia kohtaan. (Rajavaara 2007, 106.) Tällainen epätietoisuus liittyy yleensä uusiin asioihin ja käytäntöihin varsinkin hyvin vanhoissa rakenteellisissa ympäristöissä, kuten vankiloissa. Vaikuttavuustutkimus ja siihen liittyvä arviointi sisältää ajatuksen siitä, että yhteiskunnan kehitykseen ja muutokseen voidaan vaikuttaa tuomalla enemmän tutkittua tietoa saataville eri menetelmien vaikuttavuuksista. Vaikuttavuus tarkoittaa vaikutusten arviointia, kun puhutaan yksittäisten toimenpiteiden seurauksista. Vaikuttavuuden arviointi kohdistuu sekä yksittäisiin tuloksiin että laajempiin prosesseihin. (Dahler-Larsen 2005, 23). Green Care -toiminnan arvioinnissa keskeistä on ymmärtää, mikä on luontolähtöisen toiminnan vaikutus tai vaikuttavuus palvelukokonaisuudessa yksilön ja yhteiskunnan kannalta, ja mikä on Green Care -menetelmien taloudellinen merkitys Rikosseuraamuslaitokselle. (Soini 2014, 12-13.)

Green Care -toiminnan kehittämisehdotuksia tuli niin vangeilta kuin henkilökunnaltakin. Vangit toivoivat toiminnan laajentamista ja mahdollisesti muuttamista ympärivuotiseksi. He toivoivat myös, että henkilökunta osaisi arvostaa toimintaan osallistumista, eikä vähätelisi sitä

puuhasteluna. Henkilökunta taas toivoi, että mikäli toiminta laajenee, se otettaisiin huomioon henkilöstön resursseissa. Henkilökunnalla oli myös ilmeinen huoli siitä, että kuntouttavat toimet kilpailisivat vankilan työtoiminnan kanssa ja aiheuttaisivat työtoiminnan alasajoa.

Opinnäytetyömme tuloksena ja positiivisten vaikutusten innoittamina pohdimme Green Care -toiminnan muuttamista ympärivuotiseksi. Kasvihuoneen tai kanalan ylläpitäminen talvella Lapissa on kustannuksiltaan todennäköisesti epätarkoituksenmukaista, ja toimivat konsepti kannattanee jättää kesäkauden toiminnaksi. Mikäli esimerkiksi kasvihuone otetaan vastaisuudessa käyttöön, kannattaa Lapin pitkä valoisa kasvukausi hyödyntää kokonaisuudessaan ja tehostaa siten kasvihuoneen käyttöä. Koska kesäkaudelle on kesäkanalan ja puutarhatoiminnan lisäksi olemassa runsaasti luontoelementtejä, joita voi hyödyntää Green Care -toimintaan, voisi kehittämistä suunnata enemmän talvikauteen. Koska Ylitornion vankila sijaitsee vesistöjen ja vaarojen välittömässä läheisyydessä, se tarjoaa hyvät mahdollisuudet talviselle luontoliikkumiselle esimerkiksi talvikalastuksen tai retkeilyn merkeissä. Jotta Green Care -toiminta olisi tehokasta, tulisi henkilökunnan sitoutua siihen. Kuten Rikosseuraamuslaitoksen raportissa (Rappe 2015, 32) mainitaan, koko henkilökunnan kokonaisvaltainen hyvinvointia edistävä työote estäisi näkemyserot toiminnan tarkoituksesta ja merkityksestä. Jotta tällainen työote saavutetaan, vaatii se vankilan johdolta sitoutumista pyrkimykseen. Totutusta tavasta tehdä työtä irrottautuminen ei ole välttämättä kivutonta, joten kaikenlainen tuki esimiehiltä ja johdolta on välttämätöntä. Toisaalta taas työnantajalla on oikeus vaatia työntekijää sitoutumaan arvoihin, joita työnantaja edustaa. Vankilan järjestämä toiminta, oli se mitä tahansa, ei koskaan saisi olla vankien silmissä henkilökunnan vähätteleminen.

Vangeilla tuli kehittämistoiveena toiminnan ohjauksen lisääminen. He eivät toivoneet päivittäistä tukea ja valvontaa, vaan enemmänkin ”kick start”-ohjausta, jota tarjottaisiin toiminnan alkaessa. Esimerkkinä esitettiin puutarha-alan ammattilaisen ohjauksen käynti keväällä kasvihuoneen toiminnan alkaessa sekä muutaman kerran tai tarvittaessa kesän aikana. Vangit toivoivat myös ohjaajan työpanosta siihen, että retket vankilan ulkopuolelle tulisivat mahdolliseksi. Esimerkiksi retket hillasuolle olivat jääneet vastaavan ohjaajan puuttuessa. Kehittämisehdotuksena pohdimme vangin asemaa avovankilassa ja valvonnan tarpeellisuutta vankilan ulkopuolella. Kun vanki on sijoitettu avovankilaan, on arvioitu, että hän kykenee noudattamaan vankilan sääntöjä. Luottamusta vangitkin peräänkuuluttivat haastattelussa ja kokivat sen osoituksen hyvin palkitsevana. Näin ollen pohdimme, tulisiko valvonnan intensiteettiä laitoksen ulkopuolella miettiä vastuunannon näkökulmasta - luonnollisesti kuitenkin yksilökohtaisena harkintana. Toisaalta vankilassa todettiin olevan toiminnan ohjaajia, joiden tehtävänkuvan voisi liittyä myös luontolähtöinen toiminta, koska se ei sellaisenaan kuin se Ylitornion vankilassa toteutetaan, edellytä sellaista osaamista, mitä ohjaajilla ei jo olisi.

Lähteet

Painetut

- Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 1/2012.
- Berggren, K. & Hämäläinen, J. 2018. ADHD-käsikirja. Jyväskylä: PS kustannus.
- Eklund, Janne. 2013. Ammattina eräopas. Luonto-opastuksen käytäntöä ja periaatteita. Finn Lectura 2013.
- Grawford, J. & Pomerinke, K. 2003. Therapy Pets The Animal-Human Healing Partnership. New York: Prometheus Books.
- Hartoneva, A., Mohell, U., Pajuoja, J. & Vartia, M. 2015. Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Helsinki: Tietosanoma.
- Hassinen, K. 2014. Omat kanat, omat munat. Pihakanalan perustaminen. Helsinki: Tammi.
- Heikkilä, L. (toim.) 2014. Meahcceterapiija -mettäterapia. Kulttuurilähtöistä päihdetyötä luonnossa. Rovaniemi: Painatuskeskus Finland.
- Heiskanen, I. & Kailo, K. 2006. Ekopsykologia ja perinnetieto. Polkuja eheyteen. Tampere: Juvenes Print.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. Tutkimushaastattelu. 2011. Helsinki: Gaudeamus.
- Hvalsoe, B. & Josephsson, S. 2003. Characteristics of Meaningful Occupations from Perspective of Mentally ill People. Scandinavian Journal of Occupational Therapy 10.
- Kahilaniemi, E. 2016. Eläinavusteinen interventio. Tampere: Viestipaino.
- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2017. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Laitinen, A., Launis, V. & Wennberg, M. 2000. Johdatus lakimiesetiikkaan. Turku: Turun yliopisto.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22-56.
- Salonen, K. 2010. Mielen luonto. Eko- ja ympäristöpsykologian näkemyksiä. Helsinki: Green Spot.
- Salovuori, T. 2014. Luonto kuntoutumisen tukena. Tampere: Mediapinta.
- Suomi, A., Juusola, M. & Anundi, E. 2016. Vihreä hoiva ja voima. Tallinna: Raamatutrukikoda.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sähköiset

Andrews, D.A. & Bonta, J. 2007. Risk-Need-Responsivity. Model for Offender Assessment and Rehabilitation. Canada: Carleton University. Viitattu 21.9.2021.

<https://www.securitepublique.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/rsk-nd-rspnsvty/rsk-nd-rspnsvty-eng.pdf>

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. 2018. Arene ry -verkkosivu. Viitattu 29.9.2021. <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINNÄYTETÖIDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Aronen, E. 2016. Lasten häiriökäyttäytyminen. Lääketieteellinen aikakauskirja duodecim. Viitattu 3.10.2021.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo13145>

Barton, J. & Pretty, J. 2010. What is the Best Dose of Nature and Green Exercise for Improving Mental Health? A Multi-Study Analysis Environmental Science and Technology Journal 44. Article. 3947-3955. Viitattu 13.10.2021.

https://www.researchgate.net/publication/42587600_What_is_the_Best_Dose_of_Nature_and_Green_Exercise_for_Improving_Mental_Health_A_Multi-Study_Analysis

Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H & Kotrschal, K. 2012. Psychosocial and psychophysiological effect of human-animal interactions: the possible role of oxytocin. Viitattu 20.9.2021.

https://pub.epsilon.slu.se/10563/1/uvnas_moberg_etal_130625.pdf

Curtin, M., Molineux, M. & Supyk, J. 2010. Occupational Therapy and Physical Dysfunction. Enabling Occupation. 6th Edition. E-Book. London: Churchill Livingstone.

Dahler -Larsen, P. 2005. Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt menetelmä -käsikirja.

Helsinki: Stakes. Viitattu 22.11.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77071/vaikuttavuuden_arv.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Eläinsuojeluasetus 393/1996. Viitattu 29.9.2021.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960396>

Eläinsuojelulaki 247/1996. Viitattu 29.9.2021.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960247>

Green Care Finland ry. 2021. Menetelmät. Eläinavusteiset menetelmät. Viitattu 23.9.2021.

<https://www.gcf Finland.fi/green-care-/menetelmat/>

Green care -opas vankiloihin. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja. Viitattu 20.9.2021.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/4RI6ShuE3/GreenCare_opas_vankiloihin.pdf

Han, T.M., Flynn, E., Winchell, J., Gould, E., Gandenberger, J., Barattin, D., Tedeschi, P. & Morris, K.N. 2018. Prison-Based Dog Training Programs: Standard Protocol. University of Denver. <https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=anitobe>

Hanifi, R. 2019. Luontoharrastukset ovat edelleen suosittuja, mutta aikaisempaa verrattuna vähentyneet. Artikkelit. Tietotrendit. Viitattu 1.10.2021. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/luontoharrastukset-ovat-edelleen-suosittuja-mutta-aikaisempaan-verrattuna-vahentyneet/>

Heikkilä, J. & Viinikka, R. 2018. Vankien kokemuksia koirien läsnäolosta. Koira hyvinvoinnin ja kuntoutumisen tukena. Opinäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu. Lahti. Viitattu 1.10.2021.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/153581/Heikkila_Jenna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hilkka, J. (toim.) 2012. Green Care -hyvinvointia pohjoisen luonnosta. Rovaniemen ammattikorkeakoulu. Julkaisusarja C 30. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. Viitattu 13.10.2021.

https://laureauas-my.sharepoint.com/:w:/r/personal/2001048_laurea_fi/_layouts/15/Doc.aspx?sourcedoc=%7BCA6951F-4D9C-42A7-A38C-EFADE2A0E3F2%7D&file=ONT%20vol%205.docx&wdOrigin=OFFICECOM-WEB.START.REC&ct=1634143527028&action=default&mobileredirect=true

Hyvärinen, J. & Vehmasto, E. 2016. Green Care -menetelmät. Green Care Finland ry. Viitattu 14.10.2021. <https://www.gcfinland.fi/green-care-/menetelmat/>

Juuret vapauteen 2013-2014. Viitattu 20.9.2021.

<https://sites.google.com/site/juuret vapauteen/home?authuser=0>

Kajander, H. 2013. Mikä ihmeen Green Care? Opinnäytetyö YAMK. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. Viitattu 1.10.2021.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64187/MIKA%20IH-MEEN%20GREEN%20CARE.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kaplan, R. & Kaplan, S. 1989. The Experience of Nature. A Psychological Perspective. Viitattu 21.9.2021.

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=7l80AAAIAAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kaplan+%26+K+aplan+1989&ots=TqKYOMsc_i&sig=1GuEoxPjtk8B-8jeDrfYqGG7VoU&redir_esc=y#v=onepage&q=Kaplan%20%26%20Kaplan%201989&f=false

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. E-kirja. Tampere: Vastapaino.

Kweon, H., Matsuo, E., Choi, J., Ogaki, T. & Shibuya, K. 2002. Exercise intensity of horticulture as physical activity. Viitattu 21.9.2021.

https://www.actahort.org/members/showpdf?booknrarnr=639_36

Käypähoito. 2021. ADHD. (Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö). Viitattu 15.10.2021.

<https://www.kaypahoito.fi/hoi50061>

Laki eläintunnistusjärjestelmästä 238/2010. Viitattu 16.10.2021.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100238>

Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009. Viitattu 29.9.2021.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953>

Laukkanen, R. 2010. Luontoliikunta ja terveys - kooste luonnon ja luontoliikunnan terveysvaikutuksista perustuen valikoituihin tieteellisiin tutkimuksiin. Mukaelma raportista ”Green exercise and Health”. Viitattu 20.9.2021. <https://docplayer.fi/7978019-Luontoliikunta-ja-terveys.html>

Lockwood, R. 1983. The influence of animals on social perception. Article, 64-71. Viitattu 22.10.2021.

https://www.researchgate.net/publication/313527834_The_influence_of_animals_on_social_perception

Leppämäki, S. 2017. ADHD:n yhteys rikollisuuteen. Viitattu 20.9.2021.

<https://www.kaypahoito.fi/nix00924>

- Luokkanen, J. 2015. Henkilökunnan kokemuksia Green care- ideologian mukaisesta kuntouttavasta toiminnasta Keravan vankilassa. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Tikkurila. Viitattu 21.9.2021.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/99407/Jenni%20LuokkanenPDF.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- LuontoHoivan ja LuontoVoiman laatutyökirja. 2020. Viitattu 29.9.2021.
<https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/542460/green-care-tyokirja-2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Minilex. 2021. Tarkoitussidonnaisuuden periaate tietosuojaperiaatteena. Viitattu 29.9.2021.
<https://www.minilex.fi/a/tarkoitussidonnaisuuden-periaate-tietosuojaperiaatteena>
- Moran, D. & Turner, J. 2019. Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact in prison. *Social Science and Medicine* 231/2019, 62-69. Viitattu 30.9.2021.
<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0277953618302752?to-ken=11486D03A768C4E392C6015B6BC69B835B542EBF8A4AA99AEA032B10AE5D6F814ED50C31C531EE23FF7022275C6AA7D2&originRegion=eu-west-1&originCreation=20211001093620>
- Nagasawa, M., Mogi, K. & Kikusui, T. 2009. Attachment between humans and dogs. *Japanese Psychological Research*. Volume 51. No. 3. Viitattu 3.10.2021.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-5884.2009.00402.x>
- Näykki, P. 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 27.9.2021.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71184/Selv200638.pdf?sequence>
- Sosiaalinen kuntoutus. 2021. Perhepalvelut ILO Oy - verkkosivu. Viitattu 1.10.2021.
<https://perhepalvelutilo.fi/sosiaalinen-kuntoutus/>
- Pretty, J. 2004. How nature contributes to mental and physical health. *Spiritual and Health International* 5,1-11. Viitattu 13.10.2021.
https://www.researchgate.net/publication/240033610_How_nature_contributes_to_mental_and_physical_health
- Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Rajavaara, M. 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimuksia. 84. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Viitattu 22.11.2021. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3290/RajavaaraVaikuttavuusnetti.pdf>
- Rappe, E. 2015. Luontoympäristö ja green care -toiminta vankilassa. Rikosseuraamuslaitoksen moniste 1/2015. Viitattu 20.9.2021.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/Y0r36aiwp/2015-01_Rappe_Luontoymparisto_ja_green_care_toiminta_vankilassa.pdf
- Rappe, E. 2005. The Influence of a Green Environment and Horticultural Activities on the Subjective Well-being of the Elderly in Long-term Care. University of Helsinki department of applied biology publication no. 24. Viitattu 29.9.2021.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20703/theinflu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rappe, E. & Malin, M-H. 2010. Green Care mielenterveystyössä. Maataloustieteen päivät 2010. Viitattu 20.9.2021. <https://journal.fi/sms/article/view/75758>

- Rikosseuraamuslaitos. 2019a. Yhdyskuntaseuraamustoimistot. Viitattu 30.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2019b. Työ. Viitattu 30.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/tyo.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020a. Ylitornion vankila. Viitattu 27.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/ylitornionvankila.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020b. Arvot ja strategia. Viitattu 28.10.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020c. Kuntouttava toiminta -Ohjelmatyö. Viitattu 29.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020d. Ylitornio. Ylitornion vankilan tulo-opas. Viitattu 29.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/ylitornionvankila.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020e. Vankilat. Viitattu 30.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020f. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 30.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020g. Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat. Viitattu 30.9.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo/uusintarikollisuuteenvaikuttavatoimintaohjelmat.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020h. Toiminnot. Viitattu 1.10.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020i. Kuntouttava toiminta - Päihdetyö. Viitattu 1.10.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdetyo.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020j. Yleisohjelmat. Viitattu 1.10.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo/yleisohjelmat.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020k. Muu sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 1.10.2021.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/muusosiaalinenkuntoutus.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020l. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020. Viitattu 12.10.2021.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. 2020m. Strategiakartta 2020-2023. Viitattu 21.11.2021.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/uRujBYQ25/Strategia2020_2023_verkkoon.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2021. Risen strategiakartta. Tavoitteet ja kehittämisalueet kaudelle 2019-2022. Vuoden 2019 toimenpiteet. Viitattu 1.10.2021.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/liitteet_rise/UGSFLhnpJ/Rise_strategiakartta_2019_toimenpiteet1-7.pdf

Ruokavirasto. 2021. Muistilista kesä- ja harrastekanojen pitäjälle. Viitattu 29.9.2021.

<https://www.ruokavirasto.fi/henkiloasiakkaat/lemmikki--ja-harraste-elaimet/usein-kysyttya-harraste-elainten-pidosta/muistilista-kesa--ja-harrastekanat/>

Saastamoinen, K. 2007. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan mahdollisuudet psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisessa. Pro gradu tutkielma, 7-23. Kuopion yliopisto. Viitattu 21.9.2021.

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9427/urn_nbn_fi_uef-20090016.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Selhub, E. & Logan, A. 2012. Your Brain on Nature. The Science of Nature's Influence on Your Health, Happiness, and Vitality. E-book. Canada: Trigraphik LBF.

Sempik, J., Aldridge, J. & Becker, S. 2005. Health, Well-being and Social inclusion. Therapeutic horticulture in the UK. Viitattu 13.10.2021.

[https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=MJ6iurJSYNUC&oi=fnd&pg=PR4&dq=\(Sempik,+Aldridge+%26+Becker+2005\)&ots=ltTddrj3uz&sig=pAWLVmMdLoOYEx7LSDzouLK6QTI&redir_esc=y#v=onepage&q=\(Sempik%2C%20Aldridge%20%26%20Becker%202005\)&f=false](https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=MJ6iurJSYNUC&oi=fnd&pg=PR4&dq=(Sempik,+Aldridge+%26+Becker+2005)&ots=ltTddrj3uz&sig=pAWLVmMdLoOYEx7LSDzouLK6QTI&redir_esc=y#v=onepage&q=(Sempik%2C%20Aldridge%20%26%20Becker%202005)&f=false)

Sempik, J., Hine, R. & Wilcox, D. 2010. Green Care: A Conceptual framework. A report on the working group of the health benefits on green care. COST 866. Green Care in agriculture.

Loughborough University. Viitattu 21.9.2021. https://www.researchgate.net/publication/254841074_Green_Care_a_Conceptual_Framework_A_Report_of_the_Working_Group_on_the_Health_Benefits_of_Green_Care/link/5800c83408aec0ee86b89f2a/download

Soini, K. (toim.) 2014. MTT Kasvu21. Luonnosta hoivaa ja voimaa: Miten arvioida Green Care -toiminnan vaikuttavuutta. Jokioinen: MTT. Viitattu 22.11.2021.

<http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu21.pdf>

Soini, K., Ilmarinen, K., Yli-Viikari, A. & Kirveenummi, A. 2011. Green Care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 76. Viitattu 21.9.2021.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/102903>

Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet. 2003. Viitattu 30.9.2021.

<https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/julkaisut/suomen-akatemian-eettiset-ohjeet-2003.pdf>

Tieteen termipankki. 2021. Kasvatustieteet. Pedagogiikka. Viitattu 23.9.2021.

<https://www.gcfinland.fi/green-care-/menetelmat/>

Toews, B., Wagenfeld, A. & Stevens, J. 2018. Impact of a nature-based intervention on incarcerated women. International Journal of Prisoner health 14/2018, 232-243. Viitattu 30.9.2021.

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJPH-12-2017-0065/full/pdf?title=impact-of-a-nature-based-intervention-on-incarcerated-women>

Tourunen, J., Kaskela, T. & Weckroth, A. 2019. Päihdekuntoutusohjelmat vankilassa.

Historiallinen katsaus sekä ohjaajien ja vankien kokemukset. A-klinikkasäätiön raporttisarja 68. Viitattu 6.10.2021. https://a-klinikkasaatio.fi/sites/default/files/2020-01/Päihdekuntoutusohjelmat%20vankilassa_%20verkko.pdf

Ulrich, R.S. 1979. Visual landscape and psychological well-being. Landscape research 4(1); 17-23. Viitattu 16.10.2021.

https://www.researchgate.net/publication/254315158_Visual_Landscapes_and_Psychological_Well-Being

Vainionpää, A-M. 2011. Vankien kokemuksia eläinavusteisesta työtoiminnasta. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä. Viitattu 21.9.2021.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/32430/Vainionpaa_Anna-Maria.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvoston asetus kanojen suojelusta 673/2010. Viitattu 29.9.2021.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100673>

Valtioneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta 1739/2015. Viitattu 29.9.2021.

<https://www.edilex.fi/lainsaadanto/20151739>

Vankeuslaki 767/2005. Viitattu 21.9.2021.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vankeuslaki>

Velde, P.B., Cipriani, J. & Fisher, G. 2005. Resident and therapist views of animal-assisted therapy: Implications for occupational therapy practice. Research Article. Australian Occupational Therapy Journal (2005) 52; 43-50. Viitattu 16.10.2021. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1440-1630.2004.00442.x>

Virkkuset. 2021. Peda.net- verkkosivu. Viitattu 4.10.2021.

<https://peda.net/tornio/tornionkansalaisopisto/kehittamishankkeet/virkkuset>

Yli-Viikari, A., Lilja, T., Heikkilä, K., Kirveenummi, A., Kivinen, T., Partanen, U., Rantamäki-Lahtinen, L. & Soini, K. 2009. Green Care -Terveyttä ja hyvinvointia maatilalla. Maa- ja elintarviketalous 141. MTT. Viitattu 21.9.2021.

<http://www.mtt.fi/met/pdf/met141.pdf>

Julkaisemattomat

Helander, P. 2021. Erityisohjaajan haastattelu 4.10.2021. Rikosseuraamuslaitos. Ylitornion vankila.

Rautio, M. 2021. Erityisohjaajan haastattelu 4.10.2021. Rikosseuraamuslaitos. Ylitornio vankila.

Kuviot

Kuvio 1: Kesäkanalan perustaminen (Valtioneuvoston asetus kanojen suojelusta 673/2010; Eläinsuojeluasetus 393/1996; Eläinsuojelulaki 247/1996.)	15
Kuvio 2: Green Care -menetelmät (Hyvärinen & Vehmasto 2016)	21
Kuvio 3: Prochaskan & DiClementen muutosvaihemalli (Arola-Järvi 2015, 55)	35

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko - teemat ja ohjaavat kysymykset.....	78
Liite 2: Haastatteluaineiston nelikenttä- esimerkki	79
Liite 3: Esimerkki aineiston käsittelystä sisällönanalyysin keinoin	80

Liite 1: Teemahaastattelurunko - teemat ja ohjaavat kysymykset

Teemahaastattelun kysymysrunko

Vankien haastattelu

Teema 1 Toimintaan hakeutuminen ja historia

- Miksi hakeuduit luontolähtöiseen toimintaan vankilassa?
- Onko sinulla aikaisempaa kokemusta vastaavasta työstä - vankilassa tai sen ulkopuolella? Mikäli on, millainen kokemus oli?
- Mikä on tähänastinen vankilahistoriasi?

Teema 2 Toiminnan mielekkyys

- Mikä luontolähtöisessä toiminnassa on mielekkäintä?
- Mikä vastaavasti vähiten mieluisaa?
- Mikä on helppoa/hankalaa, missä tarvitset apua ja tukea?
- Miten toiminta vaikuttaa vankeusaikaan ja elämänlaatuun?

Teema 3 Toiminnan vastaavuus rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin

- Vastaako luontolähtöinen toiminta rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin?
- Tukeeko toiminta jo saavutettuja tavoitteita, kuten päihitteettömyys tai asenteissa tapahtuneet muutokset?
- Onko toimintaan osallistuminen huomioita rangaistusajan suunnitelman toteutumisen seurannassa?

Teema 4 Toiminnan hyödyntäminen vankeuden jälkeen

- Miten voit hyödyntää kokemaasi vapautumisen jälkeen?
- Mitä koet saavuttaneesi osallistumalla luontolähtöiseen toimintaan?

Henkilökunnan haastattelu

Teema 1 Toiminnan järjestämisen asettamat vaatimukset

- Minkälaisia kokemuksia sinulla on 1) toiminnan käynnistämisestä, 2) sen ohjaamisesta ja valvomisesta sekä 3) vankien osallistumisaktiivisuudesta?
- Onko sinulla kehittämissuhteita toiminnalle tulevaisuudessa?

Teema 2 Toiminnan suunnitelmallista vankeusaikaa tukevat elementit

- Millä tavoin luontolähtöisiä menetelmiä voidaan hyödyntää vankien rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamisessa?

Liite 2: Haastatteluaineiston nelikenttä- esimerkki

<p>TOIMINTAAN HAKEUTUMINEN JA HISTORIA</p> <p>Aina työskennellyt ulkona, haluaa enemmän ja itse- näistä tekemistä</p> <p>Aikaisempi kokemus vastaavasta työstä</p> <p>Halaili puita jo ennen kuin siitä edes puhuttiin</p> <p>Vankilassa ei ole aikaisemmin toiminut eläinten tai luonnon kanssa</p>	<p>TOIMINNAN MIELEKKYYS</p> <p>”On se semmosta että voisi tehdä palkatta”</p> <p>Tottunut luonnossaliikkuja, luonto on tuonut perhee- seen elannon, ”kyllä minä jokaista puuta kiitin”, tun- tee, että ulkona oleminen on tärkeintä.</p> <p>”kyllä järvellä on mukava soudella vaikka ei tule saalis- takaan”.. ”Minulle auttaa se kun pääsee luontoon käve- lemään, ei tarvi olla mitään tekemistä.”</p> <p>Stressitaso laskee</p> <p>Kokee hyödyt myös muiden kautta, on iloinen, että nuoremmat tekevät muutakin kuin pelaavat sellissä</p>
<p>TOIMINTA JA RANGAISTUSAJAN SUUNNI- TELMA</p> <p>Käynyt tavoitteellisena työnä kaksi kertaa Suha-kurssin, toisena tavoitteena alkoholin käytön lopettaminen, vahva itsenäinen päätös</p> <p>Tavoitteet toteutuneet, nyt tarvitsee vain tekemistä ajankuluksi</p> <p>Huoli laitostumisesta, tuntee poistumisluvillakin ole- vansa aikataulujen orja</p>	<p>TOIMINTA JA HYÖDYT VAPAUTUMISEN JÄL- KEEN</p> <p>Elämäntapa ennen tuomiota ollut hyvin luontoläheinen, ei muutosta siihen</p> <p>Hyötynä se, että on saanut säilyttää luontokontaktin</p>

Liite 3: Esimerkki aineiston käsittelystä sisällönanalyysin keinoin

Alkuperäinen ilmaisu (H1)	Pelkistäminen	Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
"No se niinku kiinnostaa minua ja on mielekästä tekemistä ja just semmosta missä aika menee tosissaan, tekee sydämellä sitä!"	Toiminta on mukavaa ja siinä kuluu aika	Mielekäs ajan kulu	Motivaation lähde	Toimintaan hakeutumisen motiivi
"Just tuommonen (kanala) on sitä kuntouttavaa, se on niinku periaatteessa semmonen terapiamuoto ku tolleen saapi olla ja niinku tehä kanojen kanssa."	Toiminta on terapeutista ja kuntouttavaa	Vastaa vangista lähteviin tarpeisiin	Edesauttaa rangaistusajan suunnitelman toteutumista	Rangaistusajan suunnitelma
"Tuo (kanala) oli oikeasti piristys ja tuli hyväle mielelle."	Toiminta tuottaa iloa	Vastavoima laitostumiselle	Laitostumisen ehkäisy	Toiminnan vaikutus elämänlaatuun
"Kyllä minä olen huomannu että ihan sydämestä lähtee eikä minkään hyötymisen takia."	Syy lähtee mukaan toimintaan lähtee itsestä	Sisäinen motivaatio	Motivaation lähde	Toimintaan hakeutumisen motiivi
"Sitten sai käyttää siinä rakentamisessa oma-aloitteisuutta. Eihän tuolla ku siinä olet toisää, jos siinä ehotat joltain työtappaa tai jotain niin ne kattoo - ettei tuo osaa."	Toiminta mahdollistaa oma-aloitteisuuden ja omien taitojen esille tuomisen	Vaikutus identiteettiin	Voimaantumisen	Toiminnan vaikutus elämänlaatuun
"Kyllä on positiivinen (vaikutus ryhmän jäseniin), aina lähetään kun on sovittu."	Toiminnalla on positiivinen vaikutus ryhmän jäseniin ja jäsenet ovat sitoutuneita.	Huomio ryhmän toimimasta	Ryhmytyminen	Toiminnan mielekkyyks
"Silloin ku rakennettiin niin mukava oli nähä kun (muut) halus oppia että miten rakennetaan."	Ryhmissä voi toimia muiden opastajana.	Vaikutus identiteettiin	Voimaantumisen	Toiminnan vaikutus elämänlaatuun